

University of Zagreb

Pravni fakultet u Zagrebu

Poslijediplomski specijalistički studij Građanskopravne i
obiteljskoppravna znanost

Katedra za građansko pravo

Mateja Horvatiček

RASKID I OTKAZ UGOVORA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Saša Nikšić

Zagreb, 2025.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. OPĆENITO O PRESTANKU UGOVORNIH OBVEZA	4
3. RASKID UGOVORA KAO PRESTANAK UGOVORA.....	6
4. RASKID NA OSNOVI STRANAČKE VOLJE	11
4.1. Sporazumni raskid ugovora.....	11
4.2. Jednostrani raskid ugovora kao pravo predviđeno ugovorom	16
5. RASKID NA TEMELJU ZAKONA.....	20
5.1. Jednostrani raskid	21
5.1.1. <i>Raskid zbog neispunjenja ugovorne obveze.....</i>	<i>23</i>
5.1.1.1. <i>Ispunjenje u roku kao bitan ili nebitan sastojak ugovora</i>	<i>28</i>
5.1.1.2. <i>Ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora</i>	<i>31</i>
5.1.1.3. <i>Kad se ugovor ne može raskinuti zbog neispunjenja</i>	<i>36</i>
5.1.2. <i>Raskid zbog promijenjenih okolnosti.....</i>	<i>39</i>
5.1.2.1. <i>Postojanje, narav i kvaliteta promijenjenih okolnosti</i>	<i>42</i>
5.1.2.2. <i>Vrijeme nastupanja promijenjenih okolnosti</i>	<i>45</i>
5.1.2.3. <i>Obavješćavanje o promijenjenim okolnostima</i>	<i>47</i>
5.1.2.4. <i>Pravne posljedice promijenjenih okolnosti.....</i>	<i>47</i>
5.1.2.5. <i>Okolnosti značajne za odluku suda</i>	<i>50</i>
5.1.2.6. <i>Posebni slučajevi raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti.....</i>	<i>51</i>
5.1.3. <i>Jednostrani raskid zbog neizvjesnosti u ispunjenju</i>	<i>51</i>
5.1.4. <i>Raskid zbog očiglednosti neispunjenja prije isteka roka.....</i>	<i>52</i>
5.1.5. <i>Raskid ugovora s uzastopnim obvezama.....</i>	<i>54</i>
5.1.6. <i>Raskid ugovora zbog nemogućnosti ispunjenja za koju ne odgovara nijedna strana.....</i>	<i>56</i>
5.2. Raskid po sili zakona (<i>ex lege</i>)	58
5.2.1. <i>Ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora</i>	<i>59</i>
5.2.2. <i>Ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora</i>	<i>62</i>
6. PRAVNE POSLJEDICE I UČINAK RASKIDA UGOVORA.....	63
6.1. Oslobađanje ugovornih strana njihovih ugovornih obveza.....	65
6.2. Obveza vraćanja primljenog (restitucije).....	67
6.3. Obveza vraćanja koristi i plaćanje zateznih kamata.....	71

6.4.	Pravo na naknadu štete	74
7.	OTKAZ UGOVORA	76
7.1.	Općenito o otkazu ugovora	76
7.2.	Odnos između otkaza i raskida ugovora	78
7.3.	Ugovori s određenim rokom trajanja	80
7.4.	Ugovori s neodređenim rokom trajanja	82
7.5.	Izvanredni otkaz pojedinih ugovora	87
7.6.	Pravne posljedice otkaza	91
7.7.	Naknada štete zbog otkaza ugovora	93
8.	ZAKLJUČAK.....	96
9.	POPIS LITERATURE.....	101
10.	PRAVNI IZVORI.....	105
11.	SUDSKA PRAKSA	107

1. UVOD

Ugovor, kao dvostrani ili višestrani pravni posao, jedan je od najzastupljenijih pravnih instituta reguliran prvenstveno Zakonom o obveznim odnosima¹ koji sudionicima obveznopравnih odnosa dopušta visoku razinu autonomije volje prilikom uređivanja njihovog ugovornog odnosa, pod pretpostavkom da, tim Zakonom ili nekim drugim propisom primjenjivim na takav pravni odnos, nije predviđeno nešto drugo.

Životni vijek tog obveznopравnog odnosa može se podijeliti na (i) predugovorni stadij, (ii) nastanak pravnog posla (ugovora) te (iii) trenutak u kojem vjerovnik može od dužnika zahtijevati ispunjenje ugovorne obveze odnosno dospelost obveze, a što ujedno predstavlja trenutak u kojem je dužnik dužan vjerovniku ispuniti svoju obvezu². Iako se može smatrati da je interes ugovornih strana usmjeren ka ispunjenju sklopljenog ugovora, zbog različitih objektivnih i subjektivnih okolnosti koje nastanu za vrijeme trajanja njihovog ugovornog odnosa, ugovorne strane ponekad mogu biti spriječene u realizaciji svojih prava i obveza iz ugovora, a mogu čak izgubiti interes za izvršenjem ugovornih obveza ili ostvarivanjem ugovornih prava u okviru tog pravnog odnosa.

Prestanku ugovornog odnosa prije ispunjenja ugovornih obveza služe raskid i otkaz ugovora. I raskid i otkaz ugovora nastaju jednostranom izjavom stranačke volje koja je usmjerena ka okončanju ugovornih odnosa stranaka pojedinog ugovora, međutim, raskid ugovora i otkaz ugovora zahtijevaju različite pretpostavke i uvjete za njihovo izjavljivanje te izazivaju različite pravne posljedice nakon što isti budu (valjano) izjavljeni. K tome treba dodati da raskid ugovora može nastupiti i *ex lege*, a iznimno i na temelju sudske odluke.

Raskid ugovora podrazumijeva jedan od načina prestanka valjanih ugovora kod kojih jedna ugovorna strana drugoj ugovornoj strani ne ispuni obveze predviđene tim ugovorom u cijelosti ili ih ispuni djelomično. S obzirom na to da okolnosti zbog koji dolazi do raskida, u pravilu, nisu redovite i očekivane nego su izvanredne, neredovite i neočekivane³, u pravnoj se literaturi može pronaći opis raskid kao izvanrednog načina prestanka ugovornih odnosa⁴, za razliku od ispunjenja, kao redovnog prestanka ugovornog odnosa. No, pravo na raskid

¹ Zakon o obveznim odnosima („Narodne novine“ br. 35/05., 41/08., 125/11., 78/15., 29/18., 126/21., 114/22., 156/22., 145/23., 155/23., dalje u tekstu: ZOO)

² Slakoper, Zvonimir; Gorenc, Vilim; Obvezno pravo, Opći dio, sklapanje, promjene i prestanak ugovora; Novi informator, Zagreb, 2009., str. 360.

³ Cf. *ibid.* str. 573.

⁴ Tot, Ivan; Prestanak trajnih obveznih odnosa; Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 39, br. 3, 2018., str. 1173.

ugovora može biti uređeno i samim ugovorom kao pravo (jedne ili obje) ugovorne strane na temelju kojeg će, u slučaju korištenja takvog prava od jedne ugovorne strane, takav ugovor biti raskinut, pri čemu ugovorne strane mogu predvidjeti da se raskid ugovora ne veže nužno uz neispunjenje ugovorne obveze (bilo djelomično bilo u cijelosti). Upravo zbog zakonskih pretpostavki pod kojima može doći do raskida ugovora, ali i zbog pravnih posljedica koje nastupaju raskidom ugovora, raskid ugovora iznimno je višeslojan pravni institut kojeg, u njegovoj suštini, regulira svega petnaestak zakonskih članaka uvrštenih u ZOO.

Otkaz ugovora je, također, jedan od načina prestanka ugovornih odnosa. Međutim, takav prestanak ugovornog odnosa, za razliku od raskida ugovora, načelno spada u redovne načine prestanka ugovornih odnosa, i to onih čije je trajanje predviđeno kroz neko duže vremensko razdoblje (tzv. trajni ugovori)⁵. Prema tome, otkaz je jednostrana izjava volje pojedine ugovorne strane kojom se okončava trajni ugovorni odnos koji, kao takav, nije uvjetovan prethodnim sporazumima stranaka ili zakonskim pretpostavkama, a kao što je to slučaj kod raskida ugovora. Međutim, otkaz ugovora može predstavljati i izvanredni način prestanka pojedinog ugovornog odnosa do kojeg dolazi u iznimnim situacijama, kao što je to, na primjer, kod izvanrednog otkaza ugovora o radu⁶, kod kojeg se uvjetuje postojanje opravdanih okolnosti zbog kojih nastavak takvog ugovornog odnosa više nije moguć.

Iako su institut raskida i otkaza ugovora bitno različiti načini prestanka ugovornih odnosa, često se u pravnom prometu umjesto izraza raskida ugovora pogrešno koristi izraz otkaza ugovora, i obrnuto⁷. Povrh toga, u samom ZOO-u, ali i u mnogim drugim propisima, za okolnosti koje bi trebale dovesti do raskida ugovora, umjesto raskida ugovora koristi se izraz odustanak od ugovora⁸, čime se dodatno naglašava terminološka nedosljednost pri reguliranju instituta raskida ugovora. Daljnja terminološka nedosljednost vidljiva je u pogrešnom korištenju izraza poput storniranje ugovora, pobijanje ugovora, poništenje ugovora, u situacijama kad se zapravo radi o raskidu ili otkazu ugovora⁹. S druge strane, pojmovi odustanak od ugovora i raskid ugovora često se pogrešno rabe i za pojam opoziv ugovora koji je predviđen kao poseban način prestanka ugovora o darovanju¹⁰. Pritom opoziv ugovora

⁵ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1171. - 1172.

⁶ Članak 116. Zakona o radu („Narodne novine“ br. 93/14., 127/17., 98/19., 151/22., 64/23., dalje u tekstu: Zakon o radu)

⁷ Milotić, Ivan; Raskid ugovora u ZOO-u – pojam, raskid voljom stranaka i silom zakona (*ex lege*); Pravo i porezi: časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu / Vilim Gorenc. – 29, 2020., 7 – 8; str. 37. – 38.

⁸ Članak 492. ZOO-a, članak 850. ZOO-a, članak 72. stavak 1. Zakona o zaštiti potrošača

⁹ Milotić, Ivan; op. cit. (bilj. 7), str. 37. – 38.

¹⁰ Članak 493. i 494. ZOO-a

predstavlja „iznimno naknadno povlačenje ranijeg očitovanja volje usmjerenog na sklapanje ugovora, kojim se izvanredno ukidaju primarni učinci valjano sklopljenog ugovora, pa i takva koji je već ispunjen, a on za učinak također ima nastanak restitucijskih obveza.“¹¹

Ovim radom usporedno će se prikazati i analizirati, s jedne strane, raskid kao jedan od načina prestanka ugovornog odnosa, zatim će se obrazložiti različite vrste raskida ugovora, njihov međusobni odnos i sadržajne razlike, pretpostavke pod kojima može doći do raskida ugovora, pravne posljedice takvog prestanka ugovornog odnosa, sadržaj prava i obveza stranaka pojedinog ugovornog odnosa u slučaju raskida ugovora, a s druge strane pretpostavke pod kojima se otkaz ugovora može izjaviti, pravne posljedice otkaza ugovora, te, naposljetku, razgraničenje između raskida i otkaza ugovora.

¹¹ Tot, Ivan; Raskid, otkaz i opoziv ugovora: prijedlozi de lege ferenda; Pravo u gospodarstvu: časopis za gospodarsko – pravnu teoriju i praksu, 63 (2023), 2; str. 246.

2. OPĆENITO O PRESTANKU UGOVORNIH OBVEZA

Pravni poslovi obveznog prava obuhvaćaju sva ona „dopuštena očitovanja volje na temelju kojih nastaje, mijenja ili prestaje obveznopravni odnos, odnosno na temelju kojih nastaje, mijenja ili prestaje obveza nekog davanja, činjenja, propuštanja ili trpljenja“¹².

Opće pravilo u pogledu učinaka obveza, uključujući i onih koje proizlaze iz ugovornih odnosa, jest to da je vjerovnik na temelju pojedine obveze ovlašten zahtijevati od dužnika njezino ispunjenje, a dužnik je dužan u cijelosti ispuniti preuzetu obvezu¹³, pri čemu ugovorne strane učinak tog pravnog posla (uglavnom) ograničavaju vremenom¹⁴. Iz toga proizlazi da je ispunjenje ugovorne obveze, odnosno izvršenje dužne činidbe temeljni način prestanka te obveze.

No, s obzirom na to da ponekad ugovorne strane ulaze u ugovorne odnose bez da u potpunosti shvaćaju pravni značaj prava i obveza koji iz takvih ugovornih odnosa proizlaze, prestanak ugovora redovito izaziva posljedice za sve ugovorne strane koje se, ovisno o razlozima prestanka ugovora, razlikuju po intenzitetu, dalekosežnosti, pravnim mogućnostima i zahtjevima ugovornih stranaka uslijed prestanka ugovora i slično. Razlog tomu leži u činjenici da samim nastankom ugovornog odnosa nastaju određeni primarni (opći, zakonski), prema pojedinom pravnom poslu namjeravani i očekivani pravni učinci, ali i oni sekundarni, nenamjeravani pravni učinci koji se realiziraju samo ako dođe do neredovitih i dodatnih okolnosti¹⁵.

U takvim slučajevima, usprkos prvotnoj, načelnoj namjeri ugovornih stranaka da se svaki ugovorni odnos u konačnici realizira u svom prvotno predviđenom sadržaju i opsegu sukladno načelu dužnosti ispunjenja obveze (lat. „*pacta sunt servanda*“)¹⁶, nakon sklapanja ugovora ipak nerijetko dolazi do nastanka okolnosti za koje ne odgovara nijedna ugovorna strana ili za koje je odgovorna jedna ugovorna strana, a koje su takve prirode, intenziteta i važnosti da utječu na pojedini ugovorni odnos na način da se pojedine, ugovorom preuzete obveze, u cijelosti ili djelomično, ne mogu ispuniti ili zbog kojih ugovorna strana padne u zakašnjenje odnosno da jedna ugovorna strana izgubi interes za ispunjenjem ugovora.

¹² Slakoper, Zvonimir; Gorenc, Vilim; op. cit. (bilj. 2), str. 231.

¹³ Članak 65. ZOO-a

¹⁴ Pavić, Đuro; Prestanak obveznopravnog odnosa po osnovama raskida ugovora, Stručne informacije za poduzeća i druge pravne osobe 44 (1995), 1, str. 3.

¹⁵ Klarić, Petar; Vedriš Martin; Građansko pravo, Narodne novine d.d., Zagreb, veljača 2009., str. 109.

¹⁶ Članak 9. ZOO-a

U skladu s time, prestanak ugovora kao obveznog pravnog odnosa, može se, ugrubo, podijeliti na one prestanke koji se očituju kao *posljedica manifestacije ljudske volje* (npr. suglasnost volja sudionika u obveznom odnosu, ispunjenje obveza, otpust duga, kompenzacija, otkaz ugovora, raskid ugovora) te na one *radnje koje ne zavise od ljudske volje* odnosno sudionika pojedinog obveznog pravnog odnosa (npr. slučajna nemogućnost ispunjenja, protek vremena, smrt), a za koje zakon predviđa prestanak ugovornih obveza¹⁷.

Što se tiče pravnih posljedica prestanka obveznog pravnog odnosa, prestanak obveznog pravnog odnosa može za sobom povlačiti pravne posljedice koje podrazumijevaju nastanak novog pravnog odnosa (npr. pravo na povrat stvari u slučaju kad vjerovnik ispuni svoju obvezu predaje stvari u posjed kupcu, a kupac ne isplati kupoprodajnu cijenu), dok se ponekad prestankom obveznog pravnog odnosa gasi sva međusobna prava i obveze (npr. otpust duga), odnosno ugovorne strane više nemaju međusobnih prava i obveza.

¹⁷ Klarić, Petar; Vedriš Martin; op. cit. (bilj. 15), str. 465.

3. RASKID UGOVORA KAO PRESTANAK UGOVORA

Kad bi se načelo *pacta sunt servanda* slijepo provodilo unutar pojedinog ugovornog odnosa, nastala bi paradoksalna situacija u kojoj jedna ugovorna strana koja se pridržava preuzetih obveza ne bi mogla raskinuti ugovor u slučaju neurednog ispunjenja od strane drugog ugovaratelja, već bi mogla samo tražiti ispunjenje ugovorom preuzetih obveza i naknadu štete koja nastaje uslijed takvog postupanja drugog ugovaratelja, unatoč tomu što bi, primjerice, ta ugovorna strana izgubila pravni interes za ispunjenje ugovora. Upravo radi ublažavanja takvih situacija, odredbe ZOO-a dopuštaju ugovornim stranama da na različite načine urede svoja međusobna prava i obveze kroz odredbe ugovora, a u slučajevima kad to propuste učiniti, odredbe ZOO-a pružit će odgovarajuće mehanizme kojima će se ugovorna strana koja je bila vjerna svojim obvezama iz ugovora, moći zaštititi od druge ugovorne strane koja svoju obvezu nije ispunila u cijelosti ili djelomično, odnosno koja je zakasnila u ispunjenju ili nije uredno ispunila svoje obveze. Prema tome, raskid ugovora (engl. *rescission of contract*, njem. *Rücktritt*, fr. *résolution*) predstavlja jedan od načina prestanka valjanih ugovora u slučaju kad obveze koje proizlaze iz ugovora nisu ispunjene, bilo u cijelosti bilo djelomično, odnosno kad su ispunjene prema drugoj ugovornoj strani sa zakašnjenjem. Znači, „kod raskida obveznopravnog odnosa radi se o prestanku obveze ispunjenja činidbe koja je predmet obveznopravnog odnosa, a čije je vrijeme ispunjenja (rok) već dospjelo“¹⁸.

Raskid ugovora, kao način prestanka ugovornog odnosa, može nastupiti i kod dvostranoobveznih ugovora kod kojih postoji uzajamnost obveza, ali i kod jednostranoobveznih ugovora.¹⁹ Primjer raskida jednostranoobveznog ugovora možemo pronaći kod ugovora o posudbi kod kojeg „posuditelj ima pravo raskinuti ugovor i zatražiti povrat stvari ako posudovnik rabi stvar protivno ugovoru, odnosno protivno njezinim svojstvima i namjeni ili je, bez pristanka posuditelja, prepušta trećemu na uporabu”²⁰.

U sudskoj se praksi umjesto instituta raskida ugovora vrlo često koristi i termin odustanka od ugovora. U pravnoj teoriji zauzet je stav da su ta dva pojma istoznačnice, odnosno da se pojam odustanka od ugovora treba poistovjetiti s raskidom ugovora. Objašnjenje za takav stav može se pronaći u tome da je razlika između pojma raskida i odustanka terminološka; raskid ugovora je romanski pojam (fr. *résolution*), a odustanak germanski pojam (njem. *rücktritt*)²¹.

¹⁸ Pavić, Đuro; op. cit. (bilj. 14), str. 1.

¹⁹ Babić, Slavko; Raskid ugovora zbog neispunjenja, Računovodstvo, revizija i financije, br. 4/2001, travanj, str. 129.

²⁰ Članak 517. ZOO-a

²¹ Klarić, Petar; Vedriš Martin; op. cit. (bilj. 15), str. 477.

No, neki autori smatraju da odustanak po svojim učincima ima širi značaj od raskida odnosno da se odustankom obuhvaća „cjelokupno razdoblje pendencije od dana sklapanja pravnog posla pa do vremena ispunjenja“²², odnosno da odustanak ima retroaktivan (lat. *ex tunc*) učinak, za razliku od raskida koji podrazumijeva prestanak obveza za ubuduće (lat. *ex nunc*). Međutim, u zakonskim i podzakonskim propisima novijeg datuma usmjerenim zaštititi potrošačkih prava, a koji su doneseni u svrhu usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s europskim, može se sve češće pronaći pojam odustanka. Naime, europski propisi kojima se uređuje potrošačko pravo koriste pojam engl. *right of withdrawal*, odnosno pravo potrošača da u određenom vremenu nakon sklopljenog ugovora odustanu od sklopljenog ugovora, bez navođenja razloga za takav odustanak. Takav institut je donekle sličan otkazu ugovora, ali je, u biti, „jedna specifična pravna tvorevina koja isključivo pripada pravu potrošača i kojom se kompenzira faktički neravnopravan položaj potrošača prema trgovcu, a za koji hrvatsko pravno nazivlje ne poznaje odgovarajući jedinstveni pojam“²³. Autor ovog rada smatra da uvođenje instituta „odustanka“ od ugovornog odnosa nije u skladu sa nazivljem iz hrvatskog zakonodavstva te da uvođenje takvog pojma, pored postojećih raskida i otkaza ugovora, doprinosi daljnjoj terminološkoj neujednačenosti instituta raskida i otkaza ugovora, a o čemu će biti više riječi u nastavku ovog rada.

Institut raskida ugovora treba razlikovati i od ništetnih te poboynih ugovora. Kod ništetnih ugovora ugovorni odnos zapravo ni ne nastaje zbog nedostataka koje je takav ugovor imao već u samom trenutku sklapanja, dok se kod raskida radi o razlozima prestanka koji su nastali nakon sklapanja ugovora²⁴. Ništetnost nastupa po samom zakonu, i to *ex tunc* – od samog trenutka sklapanja takvog nišetnog pravnog posla, te na činjenicu ništetnosti sud pazi po službenoj dužnosti (lat. *ex offio*)²⁵. S obzirom da ugovor koji je ništetan u pravnom smislu ne postoji, nije dopušteno tražiti sudskim putem njegov poništaj ili raskid, jer „ono što ne postoji, ne može raskidom ni prestati“²⁶. Kod takvih ugovora zainteresirana ugovorna strana može tražiti od suda samo utvrđivanje da je takav ugovor ništetan, odnosno da ne proizvodi pravne učinke.

²² Pavić, Đuro; op. cit. (bilj. 14), str. 1.

²³ Milotić, Ivan; op. cit. (bilj. 7), str. 38.

²⁴ Raffaelli, Bogoljub; Prestanak obveznih ugovora, Informator br. 5449 – 5450, 27. i 31.05.2006., str. 14.

²⁵ Članak 327. stavak 1. ZOO-a.

²⁶ Crnić, Ivica; Zakon o obveznim odnosima, Napomene, komentari, sudska praksa i abecedno kazalo pojmova, Organizator, 2010., str. 594.

Kod poboynih ugovora, s druge strane, radi se o ugovorima koji ispunjavaju sve pretpostavke za nastanak pravnog posla, ali su ugovori protivni određenim propisima kojima se štite interesi ugovorne strane u pravnom poslu. Stoga, sama činjenica da je ugovor pobojan ne otklanja postojanje dužnikove obveze; dužnik će takvu obvezu biti u obvezi ispuniti sve dok takav ugovor ne bude konstitutivnom odlukom suda poništen²⁷ zbog utvrđene povrede ugovorne strane. Prema tome, za razliku od ništetnih ugovora, pobojni ugovori imaju i proizvode pravni učinak dok ih sud ne poništi konstitutivnom presudom te njihovo poništenje proizvodi učinke *ex tunc*. S obzirom na to da poboynim ugovorima nastaje pravni odnos između ugovornih strana te da će takvi ugovori biti na snazi sve dok ih sud ne poništi, pobojne ugovore bit će moguće i raskinuti, ako su za to ispunjene pretpostavke predviđene pojedinim ugovorom odnosno ZOO-om. Isto tako, ako se radi o poboynim ugovorima koji su naknadno osnaženi (tzv. konvalidirani ugovori) na način da su otklonjeni nedostaci koji su takve ugovore činili poboynim, takve ugovore bit će također moguće raskinuti jer su osnaženjem takvi ugovori postali valjani. Međutim, ako se radi o konvalidiranim ugovorima koji su u cijelosti ispunjeni, po mišljenju autora, takav ugovor neće biti moguće raskinuti. Naime, ako se radi o ugovoru koji je konvalidirao uslijed okolnosti da su ugovorne strane, sukladno članku 294. ZOO-a, u cijelosti ispunile ugovorne obveze koje su preuzete iz ugovora, takav ugovor neće moći biti raskinut, jer će urednim ispunjenjem obveza koje proizlaze iz takvog ugovora ugovor prestati, neovisno o tome što je takav ugovor prije konvalidacije bio pobojan.

Pojam storniranja ugovora se pak najčešće koristi kao knjigovodstvena ili računovodstvena kategorija, a „podrazumijeva obustavu, ispravak ili poništenje shvaćeno u ekonomskom smislu“²⁸.

U sudskoj se praksi pojavilo pitanje može li se raskinuti ugovor zbog neispunjenja obveze koja je zastarjela. Vrhovni sud Republike Hrvatske zauzeo je, u dvjema svojim odlukama, pravno shvaćanje prema kojemu se takav ugovor ne bi mogao raskinuti, koje glasi: „Ne može se tražiti raskid ugovora zbog neispunjenja ugovorom preuzete obveze isplate kupoprodajne cijene, ako vjerovnik ne bi mogao tražiti ispunjenje ugovora po isteku zastarnog roka“²⁹ odnosno „vjerovnik ne može zahtijevati raskid ugovora zbog neispunjenja u slučaju kad ne

²⁷ Ako se ugovor ne poništi konstitutivnom presudom, dužnikova obveza će i dalje postojati i zbog zakašnjenja u njezinom ispunjenju vjerovnik bi imao, bez obzira na to što se radi o poboynom ugovoru, pravo na jednostrani raskid ugovora.

²⁸ Milotić, Ivan; op. cit. (bilj. 7), str. 38.

²⁹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-77/2005 od 19. prosinca 2006.

može tražiti ispunjenje ugovora po isteku zastarnog roka, jer zahtjev za raskid ugovora zastarijeva u roku u kojem zastarijeva i zahtjev za njegovo ispunjenje“³⁰.

Detaljnije je ovu problematiku raspravljao i Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, koji je, također, izveo zaključak da se ugovor ne može raskinuti zbog neispunjenja zastarjele tražbine, i koji je to obrazložio na sljedeći način: „Da bi se ugovor zbog neispunjenja mogao raskinuti, nužno je da tražbina koja proizlazi iz toga ugovora, a zbog čijeg se neispunjenja namjerava raskinuti ugovor, nije zastarjela. To stoga što iz pravne prirode odredbi o zastari proizlazi da se radi o kogentnim odredbama koje se ne mogu mijenjati voljom stranaka, zatim da zastara nastupa nakon proteka točno određenog vremena i prekida se u točno propisanim slučajevima na točno određeni način. Prihvaćanjem stava prvostupanjskog suda da je moguće raskinuti ugovor i nakon proteka zastarnog roka, odnosno da učinci raskida nastupe nakon proteka zastarnog roka, zaobišle bi se kogentne odredbe o vremenu propisanom za protek roka zastare. Time bi se i nakon proteka zastarnog roka moglo jednostavnom izjavom volje raskinuti ugovor zbog neispunjenja, uz davanje dužniku naknadnoga roka za ispunjenje ugovora. Na taj bi se način, *de facto*, zaobišle odredbe o zastari, jer bi u tom naknadom roku, iako je zastarni rok za ispunjenje već protekao, tuženik bio u obvezi ispuniti ugovornu obvezu ili bi u protivnom došlo do raskida po samom zakonu sukladno odredbi iz čl. 362. st. 3. ZOO-a u vezi s čl. 361. st. 1. ZOO-a. Stoga, da bi se valjano mogao raskinuti ugovor kojemu ispunjenje u roku nije bitan sastojak, nužno je da vjerovnik pozove dužnika da ispuní obvezu prije nego je nastupila zastara, ali i da mu da naknadi rok za ispunjenje istekne prije nego istekne zastarni rok za ispunjenje tražbine, da bi mogle nastupiti posljedice iz čl. 362. st. 3. ZOO-a u vezi s čl. 361. st. 1. ZOO-a da se ugovor smatra raskinutim po samom zakonu“³¹.

Zaključno, sam institut raskida ugovora može se sagledavati na nekoliko načina, ovisno o tome promatra li se element volje za raskid, pravni temelj raskida ili način raskida ugovora.

Ako se govori o raskidu ugovora i *volji stranaka*, do raskida ugovora može doći na temelju njihovog sporazuma, zatim raskida ugovora po sili zakona, te jednostranog raskida na temelju odredbe ugovora ili na temelju zakona.

S druge strane, ako se raskid ugovora sagledava kroz *pravni temelj raskida*, može ga se podijeliti na situacije kad se raskid veže uz dužnu radnju ili propuštanje, pa raskid nastupa samom činjenicom nastupa takvog događaja, zatim kad se veže uz očitovanje volje vjerovnika

³⁰ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-806/2006 od 30. studenog 2006.

³¹ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-7896/2011 od 15. travnja 2015.

usmjerene na raskid ugovora kad je to zakonom ili ugovorom dopušteno, te za slučaj kad do raskida ugovora dođe odlukom suda³².

Konačno, kad govorimo o *načinu raskida ugovora*, raskid ugovora „možemo promatrati kroz potrebu donošenja konstitutivne odluke suda o raskidu ugovora, pa je tako moguće razlikovati izvansudski raskid ugovora od sudskog raskida ugovora“³³, pri čemu izvansudski raskid ugovora obuhvaća „sve one situacije u kojima za raskid ugovora nije potrebna konstitutivna odluka suda“ već se „ugovor raskida izjavom vjerovnika, sporazumom stranaka ili po samom zakonu“³⁴.

Sagledavajući strukturu raskida ugovora kako je ona izložena ZOO-om i kroz relevantnu pravnu literaturu, ovim će se radom institut raskida ugovora prikazati na način da će se isti izložiti kroz ***raskid na osnovi stranačke volje*** – u što spadaju sporazumni raskid i jednostrani raskid kao pravo predviđeno ugovorom³⁵ te na ***raskid na osnovi zakona*** – u što spadaju jednostrani raskid (i to zbog neispunjenja obveza te zbog promijenjenih okolnosti) i raskid *ex lege*.

³² Klarić, Petar; Vedriš Martin; op. cit. (bilj. 15), str. 478. – 485.

³³ Jakovina, Dražen; Raskid ugovora, Pravo u gospodarstvu: časopis za gospodarsko – pravnu teoriju i praksu, 54 (2015), 5, str. 849.

³⁴ Ibid.

³⁵ Slakoper, Zvonimir; Raskid ugovora zbog zakašnjenja i neispunjenja; Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Suppl., br. 3., 525 – 552 (2003), str. 526.

4. RASKID NA OSNOVI STRANAČKE VOLJE

Raskid ugovora na osnovi stranačke volje ugovornih strana može se postići sklapanjem ugovora o raskidu (tzv. sporazumni raskid ugovora) ili kroz jednostrani raskid na temelju prethodnog sporazuma ugovornih strana posebno predviđenog u ugovoru koji se naknadno raskida. Dakle, ugovorne strane mogu raskinuti ugovor sporazumno ili sklapanjem novog ugovora o raskidu dotadašnjeg ugovora, ili ugovorne strane mogu već unaprijed ugovoriti da jednoj od njih ili objema ugovornim stranama pripada pravo na jednostrani raskid ugovora pod određenim pretpostavkama, odnosno razlozima navedenim u sklopljenom ugovoru³⁶.

Uporište za takvu mogućnost raskida, neovisno o tome radi li se o sporazumnom raskidu ugovora ili jednostranom raskidu na temelju prethodnog sporazuma ugovornih strana, pronalazimo u zakonskoj odredbi članka 160. ZOO-a kojom je propisano da obveza prestaje suglasnošću volja ugovornih strana ili u drugim zakonom određenim slučajevima, pri čemu „volja za raskidanjem ugovora može se izraziti riječima, uobičajenim znacima ili drugim ponašanjem (konkludentnim činima) iz kojih se sa sigurnošću može zaključiti o postojanju te volje za raskinućem ugovora među strankama“³⁷.

Kod obje vrste raskida ugovora na osnovi stranačke volje, ugovorne strane mogu ugovoriti međusobne obveze uslijed raskida ugovora, pod uvjetom da takve obveze nisu protivne prisilnim propisima ili moralu društva, jer bi se, u suprotnom, radilo o ništetnim odredbama. Naime, opisana sloboda ugovornih strana ipak je ograničena zabranom uređivanja obveznopравnih odnosa suprotno Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima i moralu društva³⁸, stoga se ugovorne strane u realizaciji svoje autonomije volje moraju pridržavati navedenih ograničenja.

4.1. Sporazumni raskid ugovora

Kako ugovor kao obveznopравni odnos nastaje suglasnošću volja ugovornih strana, takav obveznopравni odnos može i prestati na jednaki način, a što podrazumijeva sklapanje njihovog sporazuma kojim će, ovaj put, biti izjavljena njihova suglasna volja za raskid njihovog postojećeg ugovornog odnosa.

³⁶ Česić, Zlatko; Bobinac, Dubravka, Raskid ugovora, FIP – Financije i pravo, 5 (2), 2017., str. 73. – 74.

³⁷ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1743/1988 od 15. veljače 1989.

³⁸ Članak 10. ZOO-a

Samim ZOO-om ne uređuje se posebno ovaj način prestanka ugovornih odnosa, već je on pravna posljedica načela autonomije stranaka, dispozitivnog karaktera zakonskih odredbi pri uređivanju obveznopравnih obveza i općeg pravila o prestanku obveze suglasnošću volja sudionika u obveznom odnosu³⁹. Navedeno zapravo obuhvaća tumačenje da „ništa nije tako prirodno kao razriješiti obvezu istim onim načinom kojim je i nastala – *nihil tam naturale est, quam eo genere disolvere quo colligatum est*“⁴⁰.

Slijedom navedenog, sporazumni raskid, po svojoj pravnoj naravi, predstavlja novi ugovor (lat. *contrarius consensus, mutuus dissensus*), odnosno takav novi ugovor „ima obilježje dvostranog pravnog posla kojim je prvobitni ugovor storniran“⁴¹, radi čega za njegovo postojanje i valjanost trebaju biti ispunjene pretpostavke za postojanje i valjanost svakog drugog ugovora – u prvom redu sposobnost stranaka, mogućnost, dopustivost, određenost ili odredivost činidbe, suglasno i valjano očitovanje volje te oblik ugovora⁴². Premda će te pretpostavke, u pravilu, biti ispunjene, valja imati na umu da se mogu dogoditi određene smetnje prilikom sklapanja sporazumnog raskida kao „novog ugovora“ koje prilikom sklapanja prvog ugovora nisu postojale, npr. da nakon sklapanja ugovora jedna ugovorna strana izgubi poslovnu sposobnost ili da kod te ugovorne strane nastupe mane volje (prijetnja, zabluda, prijevara) koje bi svakako utjecale na valjanost ugovora o sporazumnom raskidu, no ne i na prvotno sklopljeni ugovor koji se namjeravao sporazumno raskinuti.

Konačna posljedica i svrha sporazumnog raskida ugovora sadržana je u „oslobođenju obveza u određenom obujmu i od određenog trenutka“⁴³, o čemu ugovorne strane mogu, ponovno uslijed primjene načela dispozitivnosti i autonomnosti u uređivanju njihovog ugovornog odnosa, na drugačiji način regulirati pravne posljedice takvog raskida od onih predviđenih zakonom ili ugovorom koji se raskida, sve dok su takve pravne posljedice moguće i dopuštene, odnosno nisu suprotne Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima i moralu društva.

Što se tiče pravnog oblika sporazumnog raskida ugovora, ZOO slijedi stope suvremenog prava i ne traži paritet oblika s ugovorom koji se raskida, odnosno ne propisuje da se ugovor mora raskinuti u istom obliku u kojem je sklopljen jer predviđa da se ugovori mogu raskinuti neformalno, odnosno sporazumom u bilo kojem obliku (npr. u usmenom obliku). Tako je za

³⁹ Članak 160. stavak 1. ZOO-a

⁴⁰ Klarić, Petar; Vedriš Martin; op. cit. (bilj. 15), str. 478.

⁴¹ Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 850.

⁴² Klarić, Petar; Vedriš Martin; op. cit. (bilj. 15), str. 478.

⁴³ Ibid.

ugovore koji imaju propisani oblik (tzv. formalni ugovori) predviđeno da se mogu raskinuti sporazumom u bilo kojem obliku, osim ako je za pojedini ugovor zakonom izrijekom predviđena obveza raskida ugovora u pisanom obliku, ili ako cilj radi kojega je oblik propisan zahtijeva da se ugovor raskine u istom obliku⁴⁴. Primjer kad je zakonom izrijekom predviđena obveza raskida ugovora u pisanom obliku, odnosno da za takve ugovore vrijedi načelo formalnosti, možemo pronaći kod sporazumnog prestanka ugovora o radu kojim je predviđeno sklapanje sporazuma o prestanku radnog odnosa u pisanom obliku⁴⁵. S druge strane, u pravnoj literaturi cilj i smisao zašto se za pojedine ugovore traži pisani oblik obrazlaže se zahtjevom valjanosti pravnog posla, dokazivanja i utuživosti ugovornih obveza te upisa u javne registre. Zahtjev pisanog oblika u svrhu valjanosti pravnog posla (oblik *ad solemnitatem*) podrazumijeva da će pojedini ugovor biti nevaljan ako nije sklopljen u određenom obliku (npr. ugovor o kupoprodaji nekretnine koji mora imati pisani oblik). Nadalje, zahtjev pisanog oblika u svrhu utuživosti podrazumijeva da će se za određene ugovore za koje ugovorne strane žele ostvariti neko pravo putem suda, zahtijevati pisani oblik (npr. ugovor o darovanju pokretnine može biti sačinjen u bilo kakvom obliku, no za ostvarivanje prava na predaju pokretnine od strane darovatelja obdareniku potrebno je da je takav ugovor sklopljen u obliku javnobilježničkog akta, odnosno sudskog zapisnika). Zatim, zahtjev pisanog oblika u svrhu dokazivanja postojanja pravnog posla podrazumijeva da se takav zahtjev postavlja samo radi lakšeg dokazivanja pojedinog pravnog posla; tako je, na primjer, ugovor o zajmu valjan i ako je sklopljen u usmenom obliku, međutim zadužnica koja proizlazi iz takvog ugovora kao dokazna isprava tog ugovornog odnosa također mora biti izdana u pisanom obliku (*ad probationem*). Konačno, za pojedine ugovorne odnose koji se upisuju u javne registre (npr. sudski registar, zemljišne knjige) zahtijeva se pisani oblik ugovora⁴⁶.

Primjer kad je zakonom propisan oblik za pojedinu vrstu ugovora nalazimo kod ugovora o građenju koji mora biti zaključen u pisanom obliku sukladno članku 620. stavku 2. ZOO-a, slijedom čega je pisani oblik obvezan i za sve izmjene i dopune ugovora, pa izvođač ne smije poduzimati radnje bez pisanog naloga, odnosno bez pisane suglasnosti naručitelja⁴⁷. Takvu logiku prati sudska praksa i u slučaju kad se radi o prešutnom izvršavanju ugovora o zakupu nakon njegovog isteka roka važenja, gdje faktično korištenje ne može zamijeniti zakonom

⁴⁴ Članak 288. ZOO-a

⁴⁵ Članak 113. Zakona o radu

⁴⁶ Klarić, Petar; Vedriš Martin; Građansko pravo, Narodne novine d.d., Zagreb, veljača 2014., str. 135. – 136.

⁴⁷ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj Pž-654/1994 od 6. rujna 1994.

propisani oblik za sklapanje ugovora o zakupu poslovnog prostora ni ugovorne odredbe o otkaznom roku koje su bile ugovorene, stoga činjenica da je tuženik nastavio koristiti poslovni prostor nakon proteka ugovorenog zakupa nema za posljedicu sklapanje novog ugovora o zakupu poslovnog prostora^{48, 49}.

No, moguće je pronaći i drugačiju sudsku praksu. U parničnom postupku radi raskida ugovora o doživotnom uzdržavanju pokrenutom od strane nasljednika primatelja uzdržavanja, sud je utvrdio da kod ugovora o doživotnom uzdržavanju koji je formalni ugovor, ugovorne strane mogu sporazumno raskinuti ugovor, pri čemu se za raskid ne traži posebna forma u smislu odredbe članka 125. stavka 1. Zakona o nasljeđivanju⁵⁰ i članka 68. ZOO-a. Naime, sud je bio stava da se volja ugovorne strane za raskid ugovora može očitovati postizanjem usmene suglasnosti o raskidu, ali i konkludentnim radnjama, pritom u potonjem slučaju iz ponašanja ugovornih strana mora biti sasvim izvjesno da obje strane žele raskid kao posljedicu svog ponašanja. S obzirom da u tom konkretnom slučaju tuženik, davatelj uzdržavanja, nije usmeno izrazio volju za raskidom ugovora, tijekom cijele parnice se izričito protivio raskidu, nudio je primateljici uzdržavanje i nakon razmirica koje su se pojavile između njega i primateljice uzdržavanja, ne može se govoriti o njegovoj makar i prešutnoj suglasnosti za raskid ugovora⁵¹.

Autor ovog rada smatra da bi se za raskid ugovora za koji je zakonom propisan oblik ugovora ipak trebalo zahtijevati da ugovorne strane izjave raskid u odgovarajućem obliku, s obzirom na to da je za relativno mali broj vrsta ugovora zakonskim odredbama izrijekom predviđeno da se isti moraju raskinuti u odgovarajućem obliku, ali i uzimajući u obzir da je zahtjev odgovarajućeg oblika predviđen (najčešće) radi zaštite samih ugovornih strana ili radi upisa u javne registre, a čime se štiti javni interes. Prihvatanje stava suda da je takve ugovore moguće raskidati i konkludentnim radnjama imalo bi za posljedicu stanje pravne nesigurnosti

⁴⁸ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-870/2019 od 7. lipnja 2019.

⁴⁹ No, s druge strane, unatoč tomu što je pisani oblik predviđen i kod ugovora o najmu, sudska praksa smatra da pisani ugovor o najmu stana ne mora biti pretpostavka za stjecanje prava najmoprimca na stanu, a sve obzirom da se prava najmoprimca mogu steći i u slučaju postojanja samo usmenog ugovora: ako je u cijelosti ili u pretežitom dijelu bio realiziran izvršavanjem svih prava i obveza najmoprimca i ako je stanje nastalo tom realizacijom postojalo duže, slijedom čega izmjene tog ugovora mogu biti i u usmenom obliku. Izvor: Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-659/2008 od 15. rujna 2010.

⁵⁰ Zakon o nasljeđivanju (1955) („Službeni list FNRJ“ br. 20/55., „Službeni list SFRJ“ br. 12/65., 42/65. – službeni pročišćeni tekst, „Narodne novine“ br. 52/71., 47/78., 71/91., 37/94., 56/00., 48/03.), istovjetna odredba članku 119. Zakona o nasljeđivanju („Narodne novine“ br. 48/03., 163/03., 35/05., 127/13., 33/15., 14/19.)

⁵¹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-825/2013 od 19. studenog 2013.

ugovornih strana koje se nalaze u takvim ugovornim odnosima, odnosno kontinuiranu mogućnost da druga ugovorna strana nedefiniranim konkludentnim radnjama raskine takav ugovor.

Isto tako, ugovor za čije je sklapanje samim ugovorom ugovoren poseban oblik, može se raskinuti, dopuniti ili na drugi način izmijeniti sporazumom u bilo kojem obliku⁵², pod uvjetom da ugovorne strane samim ugovorom nisu regulirale izmjenu i raskid ugovora u posebnom obliku. Prema tome, ako su ugovorne strane ugovorom izrijeком ugovorile da je „poseban zahtjev oblika potreban i za sve daljnje intervencije u taj ugovor, tada bi trebalo poštovati volju ugovornih strana, jer to proizlazi iz načela dispozitivnosti“⁵³.

Ako bi ugovorne strane htjele raskinuti ugovor nakon što su ugovorne strane ispunile svoje ugovorne obveze koje proizlaze iz tog ugovora, u tom slučaju ne bi bilo pravno ispravno sporazumom stranaka utvrđivati da se takav ugovor raskida voljom stranaka niti smatrati da se radi o obnovi (novaciji) ugovora u smislu članka 145. stavka 1. ZOO-a, a prema kojem obnova (novacija) nastaje ako se vjerovnik i dužnik usuglase da postojeću obvezu zamijene novom i ako nova obveza ima različitu glavnu činidbu ili različitu pravnu osnovu. Razlog zašto se takav ugovor ne može raskinuti jest taj što pravilno i uredno ispunjenje ugovornih obveza dovodi do prestanka ugovora samo po sebi, odnosno ispunjenje ugovornih obveza predstavlja samostalnu osnovu za prestanak ugovora i kod takvih ugovora nema potrebe za bilo kakvim daljnjim pravnim radnjama usmjerenim prema prestanku takvog ugovora jer je takav ugovor konzumiran, dovršen. U tom slučaju, ako bi ugovorne strane željele ukinuti učinak (uredno) izvršenog ugovora na način da se obje ugovorne strane nađu u pravnom položaju u kojem su se nalazile prije sklapanja i izvršavanja tog ugovora, ugovorne strane trebale bi sklopiti novi ugovor o istom predmetu, ali s drugačijim stranačkim ulogama. Tako bi, na primjer, kod uredno izvršenog ugovora o kupoprodaji kojeg bi htjele „raskinuti“, ugovorne strane trebale sklopiti novi ugovor o kupoprodaji na temelju kojeg bi kupac postao prodavateljem, a prodavatelj kupcem glede istog predmeta ugovora.

U poredbenom pravu odredbu koja izrijeком predviđa nemogućnost (sporazumnog) raskida uredno ispunjenog ugovora možemo pronaći u austrijskom Općem građanskom zakoniku⁵⁴

⁵² Članak 289. stavak 2. ZOO-a

⁵³ Nikšić, Saša; Pisani oblik ugovora i drugih pravnih poslova. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2022., 72 (1 – 2), 321.

⁵⁴ Opći građanski zakonik (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie*), JGS Nr. 946/1811, s posljednjom izmjenom od 30. 3. 2023., BGBl. I Nr. 30/2023 (dalje u tekstu: ABGB)

koji, u § 920, predviđa „pošto je pogodba potpuno ispunjena, ne mogu stranke, ma obadvije pristale na to, od nje više uzmaknuti, nego moraju sklopiti novu pogodbu, koja će se smatrati kao drugi posao“. Dakle, u takvim slučajevima ugovorne strane mogu sklopiti samo novi ugovor o istom predmetu činiidbe u kojem će imati suprotne pravne položaje i uloge od onih predviđenih prvotnom ugovoru.

4.2. Jednostrani raskid ugovora kao pravo predviđeno ugovorom

Umjesto svog zakonskog prava na raskid, ugovorne strane mogu predvidjeti, također u skladu s dispozitivnom naravi ugovornih odnosa, i pravo na jednostrani raskid samim ugovorom, a u kojem slučaju do raskida dolazi na temelju jednostrane izjave jedne ugovorne strane iz razloga što druga ugovorna strana nije ispunila svoju obvezu na način predviđen ugovorom. Omogućavanjem ugovaranja takve klauzule pokušalo se ugovornim stranama, ovisno o prirodi njihovog odnosa, vrsti obveza i potrebe konkretnog pravnog prometa, omogućiti što bezbolniji izlazak iz ugovornog odnosa za kojeg gube pravni interes uslijed neispunjenja obveza druge ugovorne strane, odnosno uslijed zakašnjenja u ispunjenju obveze druge ugovorne strane.

Premda se u ovom slučaju radi o raskidu do kojeg dolazi jednostranim očitovanjem volje jedne ugovorne strane, ovdje je i dalje riječ o raskidu o kojem je prethodno postignuta suglasnost ugovornih strana, budući da se pravni temelj za ovaj raskid već nalazi u samom ugovoru koji unaprijed ovlašćuje jednu ili obje ugovorne strane da svojim jednostranim očitovanjem volje upućenim drugoj ugovornoj strani raskine sklopljeni ugovor, a koje pravo izravno proizlazi iz sadržaja ugovora o kojem su ugovorne strane ravnopravno pregovarale prilikom njegovog sklapanja. Naime, „kod doslovne primjene načela da ugovori trebaju biti ispunjeni onako kako glase za ugovaratelja koji se drži ugovorom preuzetih obveza nastala bi situacija u kojoj ne bi mogao odustati niti raskinuti ugovor u slučaju neispunjenja istog od strane protivnika, već bi mogao samo tražiti ispunjenje ugovora i nadoknadu eventualne štete“⁵⁵.

⁵⁵ Pavlović, Mladen; Raskid ugovora i pravne posljedice raskida, Hrvatska pravna revija, Obvezno pravo, rujan 2001., str. 4.

Ono što razlikuje ugovaranje mogućnosti jednostranog raskida ugovora od sporazumnog raskida kao posebnog ugovora jest to da se takva „volja iskazuje u trenutku sklapanja ugovora, a ne nakon njegova sklapanja kao što je to sa sporazumnim raskidom ugovora“⁵⁶.

Najčešće primjere upotrebe prava na jednostrani raskid ugovora predviđenog ugovorom možemo pronaći kod ugovaranja tzv. *clausule irritatoria*⁵⁷ i prava na prepuštanje (tzv. *lex commissoria*)⁵⁸. ZOO sadrži dva primjera situacije odnosno mogućnosti kad se pravo jednostranog raskida može predvidjeti kroz ugovorne odredbe – kroz ugovaranje instituta odustatnine te kroz davanje kapare kao odustatnine. Ugovaranje odustatnine u bilo kojem ugovornom odnosu podrazumijeva ovlaštenje jedne ili svake ugovorne strane da odustanu od ugovora davanjem odustatnine⁵⁹ drugoj ugovornoj strani, pri čemu je odustatnina „paušalna naknada zbog jednostranog odustanka od ugovora pa druga strana nema pravo na naknadu štete“⁶⁰. Ako pritom ugovorom nije predviđen rok do kojeg ovlaštena strana može odustati od ugovora, ona to može učiniti sve dok ne protekne rok određen za ispunjenje njezine obveze⁶¹. Ugovaranje odustatnine može se ugovoriti odmah prilikom sklapanja ugovora, ali i naknadno, sve dok ne protekne rok određen za ispunjenje obveze one ugovorne strane koja želi dati odustatninu⁶².

Ugovaranje kapare kao odustatnine znači davanje kapare, stanovitog iznosa novca ili stanovite količine drugih zamjenljivih stvari kao znaka da je ugovor sklopljen⁶³, i koja, ako se izrijekom ugovori u obliku odustatnine, dopušta strani koja je dala kaparu da odustane od ugovora ostavljajući kaparu drugoj strani⁶⁴. Ujedno, ako je kapara ugovorena u obliku odustatnine, i druga strana koja je primila kaparu, može odustati od ugovora uz obvezu davanja kapare drugoj ugovornoj strani u dvostrukom iznosu.

⁵⁶ Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 851.

⁵⁷ *Clausula irritatoria* je klauzula koja je podobna za unošenje u bilo koji dvostranoobvezni ugovor i vezana je uz ispunjenje obveze – njome se dopušta odustanak od ugovora jednoj ugovornoj strani ako druga ugovorna strana ne izvrši svoju obvezu.

⁵⁸ Klauzula *lex commissoria* klauzula u ugovorima o kupoprodaji kojom se prodavatelj ovlašćuje na jednostrani raskid ugovora ako kupac zakasni s isplatom prodajne cijene. Klauzula *lex commissoria* u stvarnom pravu podrazumijeva (nedopušteno) ugovaranje prava založnog vjerovnika da se namiri iz vrijednosti zaloga.

⁵⁹ Članak 306. stavak 1. ZOO-a

⁶⁰ Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 852.

⁶¹ Članak 306. stavak 4. ZOO-a

⁶² Članak 306. stavak 4. ZOO-a

⁶³ Članak 303. stavak 1. ZOO-a

⁶⁴ Članak 303. stavak 3. ZOO-a

Nadalje, moguće je da ugovorne strane ugovore i točno određene slučajeve u kojima je moguće jednostrano raskinuti ugovor, kao što je to, primjerice, kod ponovljenog kršenja ugovornih obveza, neispunjenja neke odredbe ugovora subjektivno važne za pojedinu ugovornu stranu i slično. No, moguće je da ugovorne strane predvide pravo pojedine ugovorne strane na jednostrani raskid i bez ikakvog obrazloženja, odnosno bez postojanja valjanog i opravdanog razloga za takav raskid ugovora.

Kod jednostranog raskida ugovora na temelju ugovornog ovlaštenja bit će važno preciziranje pretpostavki za raskid ugovora na način da su pretpostavke za raskid ugovora svakoj od ugovornih strana, ali i trećim osobama, jasne, precizne i dovoljno određene. Isto tako, važno će biti da ugovorna strana koja ostvaruje svoje pravo na jednostrani raskid ugovora na temelju ugovornog ovlaštenja ispravno ocijeni jesu li takve pretpostavke za jednostrani raskid nastupile ili nisu. Ako pretpostavke nisu ispunjene, odnosno „ako bi, pak, neka strana pogrešno smatrala da je ugovor raskinut na temelju volje strana, a zapravo nije, pa bi postupala u skladu sa svojim pogrešnim uvjerenjem, pada u zakašnjenje te snosi sve negativne posljedice takva stanja u pogledu svoje prvotne ugovorne obveze“⁶⁵.

Što se tiče samog načina izjavljivanja jednostranog raskida ugovora kao prava predviđenog samim ugovorom, kod takve vrste raskida „nije dovoljna činjenica ispunjenja ugovornih ili zakonskih pretpostavki, nego je nužno da ugovorna strana takav raskid i izjavi“⁶⁶. U skladu s time, uputno je da se takvom klauzulom predvide svi slučajevi i razlozi zbog kojih se takva jednostrana izjava može izjaviti, a što će upravo prouzročiti raskid ugovora. U protivnom, ako se ugovorna strana koja namjerava raskinuti ugovor neutemeljeno pozove na pravo na raskid ugovora uslijed neispunjavanja određenih obveza koje nisu izričito predviđene ugovorom, takav će ugovor ostati na snazi i ugovorna strana koja se neovlašteno pozvala na pravo na raskid ugovora može odgovarati za prouzročenu štetu drugoj ugovornoj strani.

Takva izjava o raskidu ugovora ne mora biti dana u određenom obliku niti na posebno određen način pa se ugovori za koje je propisan oblik mogu načelno raskinuti sporazumno u bilo kojem obliku, osim ako se ne radi o ugovorima za čiju je izmjenu i raskid ugovora zakonom propisan posebni oblik, a o čemu je više riječi bilo u prethodnoj točki ovog rada.

Ugovor će biti raskinut u trenutku kad je dužnik saznao za vjerovnikovu izjavu, pri čemu je rizik saznanja na dužniku, jer je nepravедno teretiti vjerovnika kojem dužnik nije ispunio

⁶⁵ Milotić, Ivan; op. cit. (bilj. 7), str. 41.

⁶⁶ Pavečić Kučinić, Nikolina; Prestanak ugovora i prestanak ugovornih obveza; Pravo i porezi: časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, 28 (2019), 10; str. 54.

obvezu s rizikom prispjeća izjave o raskidu. U slučaju u kojem ugovor nije raskinut izjavom o raskidu prije podnošenja tužbe može se smatrati da sama tužba koja je podnesena nadležnom sudu predstavlja izjavu volje kojom se ugovor raskida jer se iz takvog ponašanja tužitelja može sa sigurnošću zaključiti da postoji volja da se ugovor raskine⁶⁷.

⁶⁷ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev x-158/2011 od 28. travnja 2011.

5. RASKID NA TEMELJU ZAKONA

U slučaju kad ugovorne strane ne iskoriste pravo i mogućnost da urede svoj ugovorni odnos i u pogledu uvjeta i načina raskida njihovog ugovornog odnosa, takav ugovor može biti raskinut pod pretpostavkama predviđenim, u prvom redu, ZOO-om. Raskid ugovora na temelju zakona, prema tome, obuhvaća sve one situacije kad ugovorne strane nisu postigle prethodni dogovor oko uvrštavanja prava na jednostrani raskid ugovora u sam ugovor, kao i za rješavanje situacija kad ugovorne strane nakon nastanka okolnosti, koje remete izvršavanje ugovornih prava i obveza, ne mogu postići sporazumni dogovor u svrhu raskida ugovora.

Radi toga, ZOO predviđa i regulira, za potrebe rješavanja situacija kad ugovorne strane nisu unaprijed izrijekom predvidjele mogućnost raskida ugovora, odnosno kad ne mogu postići sporazum o raskidu ugovora, pravo na (i) raskid ugovora na temelju jednostrane izjave jedne ugovorne strane, te pravo na (ii) raskid po sili zakona (*ex lege*) u trenutku ispunjenja zakonom predviđenih pretpostavki.

Ono što je zajedničko svim vrstama raskida ugovora na temelju zakona, a što će biti detaljnije obrazloženo sljedećim točkama ovog poglavlja, jesu opće pretpostavke za raskid koje podrazumijevaju (i) postojanje ugovora i ugovorne obveze, (ii) neispunjenje obveze u cijelosti ili djelomično u roku odnosno zakašnjenja u ispunjenju te (iii) da se ne radi o neznatnom dijelu ugovorne obveze koja nije ispunjena.

Osim prethodno navedenog, svim vrstama raskida ugovora na osnovi zakona zajedničko je i to da se takvi ugovori ne mogu raskinuti presudom, već „do raskida ugovora na temelju odluke suda može doći samo u slučaju raskida zbog promijenjenih okolnosti, a u drugim slučajevima do raskida dolazi „prostom izjavom“ ugovorne strane koja je ovlaštena raskinuti ugovor, ili pak po samom zakonu“⁶⁸. Iz navedenog proizlazi da sud u takvim slučajevima može deklaratornom presudom utvrditi da je nastupio raskid ugovora na temelju zakona, osim u slučaju raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti, gdje odlučuje konstitutivnom presudom. Razlog tomu je što je raskidom ugovora na temelju zakona došlo do nastanka „novog pravnog stanja“, radi čega ni jedna ugovorna strana nema pravnu osnovu zahtijevati da sud konstitutivnom tužbom raskine ugovor⁶⁹ koji se kvalificira raskinutim na temelju zakona.

⁶⁸ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-988/2006 od 8. studenog 2006.

⁶⁹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-691/2006 od 22. kolovoza 2006. i Rev-58/2003 od 26. studenog 2003.

5.1. Jednostrani raskid

Mogućnost jednostranog raskida „zakon daje ugovarateljima u onim slučajevima kad je došlo do određenih poremećaja u ispunjenju ugovornih obveza, kao što su zakašnjenje, neizvjesnost, djelomična nemogućnost i otežanost ispunjenja“⁷⁰. Ako se radi o ugovorima kod kojih je do poremećaja u ispunjenju došlo nakon dospijeca tražbine, razlikujemo (i) jednostrane raskide ugovora zbog neispunjenja te (ii) jednostrane raskide zbog promijenjenih okolnosti. S druge strane, ako se radi o poremećaju u ispunjenju prije dospijeca tražbine, radit će se o (i) jednostranom raskidu ugovora kad ispunjenje obveze jedne strane postane neizvjesno, (ii) jednostranom raskidu kad se ostvari očigledna nemogućnost ispunjenja te (iii) jednostranom raskidu djelomično ispunjenog ugovora.

Opća pravila ZOO-a predviđaju „mogućnost jednostranog raskida ugovora, ali uz postojanje točno određenih razloga“⁷¹. U tom smislu, kad jedna ugovorna strana u dvostranoobveznim odnosima ne ispunji svoju obvezu, druga ugovorna strana ima pravo, pod pretpostavkom da ugovorom ili propisom nije nešto drugo određeno, (i) zahtijevati ispunjenje obveze ili (ii) pod točno određenim pretpostavkama raskinuti ugovor jednostavnom izjavom, ako ugovor nije raskinut samim zakonom. Neovisno o tome koje od ta dva prava ugovorna strana koristi – pravo zahtijevati ispunjenje ili pravo na raskid ugovora, ugovorna strana u svakom slučaju ima i pravo na naknadu štete od ugovorne strane koja nije ispunila svoju obvezu.

Iz navedenog se može zaključiti da pravo na raskid ugovora jednostavnom izjavom, odnosno očitovanjem volje pripada samo onoj ugovornoj strani koja je uredno ispunila svoju ugovornu obvezu ili koja je spremna ispuniti svoju obvezu, uzimajući u obzir pravilo istodobnog ispunjenja. Spomenuto pravilo istodobnog ispunjenja podrazumijeva da u dvostranoobveznim ugovorima nijedna strana nije dužna ispuniti svoju obvezu ako druga strana ne ispunji obvezu ili ako nije spremna istodobno ispuniti, osim ako je nešto drugo ugovoreno ili zakonom određeno, ili ako što drugo proistječe iz naravi posla⁷². Primjenjujući to pravilo, raskid ugovora neće moći tražiti ona ugovorna strana, u konkretnom slučaju tužitelj, koja nije izvršila svoju ugovornu obvezu, niti ju je spremna izvršiti⁷³, osim ako ta ugovorna strana ne treba ispuniti svoju obvezu nakon ispunjenja ugovorne strane koja je povrijedila ugovor zato što je tako ugovoreno ili proizlazi iz naravi posla.

⁷⁰ Klarić, Petar; Vedriš Martin; op. cit. (bilj. 15), str. 481.

⁷¹ Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 851.

⁷² Članak 358. ZOO-a.

⁷³ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1885/1992 od 24. studenog 1992.

No, propusti li ugovorna strana kojoj pripada pravo na raskid ugovora iskoristiti svoje pravo na raskid ugovora, takav će ugovor ostati i dalje na snazi, a pripada joj pravo zahtijevati njegovo ispunjenje od druge ugovorne strane.

Nadalje, iz izloženih općih pravila ZOO-a proizlazi da do jednostranog raskida na temelju zakona može doći samo i isključivo uz postojanje točno određenih razloga, odnosno da do jednostranog, samovoljnog raskida na temelju zakona bez postojanja i navođenja razloga ne može doći. No, takva je mogućnost ipak predviđena s nekoliko posebnih propisa poput Zakona o zaštiti potrošača⁷⁴, Zakona o elektroničkim komunikacijama⁷⁵ i Pomorskog zakonika⁷⁶.

Tako, primjerice, Zakon o zaštiti potrošača predviđa da potrošač ima pravo, ne navodeći razloge za to, jednostrano raskinuti ugovor sklopljen izvan poslovnih prostorija ili sklopljen na daljinu u roku od 14 dana⁷⁷, a u slučaju da potrošač nije upoznat sa svojim pravom na jednostrani raskid, pravo potrošača na jednostrani raskid ugovora prestaje po isteku 12 mjeseci od dana kad je njemu ili trećoj osobi određenoj od strane potrošača kupljena stvar uručena u posjed⁷⁸. Pravo na jednostrani i neobrazloženi raskid ugovora potrošač ostvaruje slanjem obrasca odgovarajućeg sadržaja⁷⁹ ili slanjem bilo kakve izjave kojom potrošač nedvosmisleno izjavljuje svoju volju za raskidom sklopljenog ugovora⁸⁰. Međutim, autor ovog rada smatra da bi takav jednostrani raskid ugovor ipak bilo primjerenije nazvati odustankom od ugovora, uzimajući u obzir da se to pravo omogućava potrošaču na samom početku ugovornog razdoblja, odnosno prije nego što se ugovor počeo konzumirati te da takvom prestanku ugovora nije prethodila povreda obveza koje proizlaze iz ugovornih odnosa.

Sličnu logiku Zakona o zaštiti potrošača prati i Zakon o elektroničkim komunikacijama koji predviđa pravo krajnjeg korisnika na raskid ugovora u bilo kojem trenutku uz mogućnost propisivanja obveze plaćanja mjesečne naknade za ostatak razdoblja obveznog trajanja ugovora ili naknadu u visini popusta na proizvode i usluge koje je ostvario ako je plaćanje te

⁷⁴ „Narodne novine“ br. 19/22., 59/23., dalje u tekstu: Zakon o zaštiti potrošača

⁷⁵ „Narodne novine“ br. 76/22., 14/24., dalje u tekstu: Zakon o elektroničkim komunikacijama

⁷⁶ „Narodne novine“ br. 181/04., 76/07., 146/08., 61/11., 56/13., 26/15., 17/19., dalje u tekstu: Pomorski zakonik

⁷⁷ Članak 79. stavak 1. Zakona o zaštiti potrošača

⁷⁸ Članak 80. stavak 1. Zakona o zaštiti potrošača

⁷⁹ Sadržaj obrasca propisan je Pravilnikom o sadržaju i obliku obavijesti o pravu potrošača na jednostrani raskid ugovora sklopljenih na daljinu i ugovora sklopljenih izvan poslovnih prostorija („Narodne novine“ br. 72/14.)

⁸⁰ Članak 81. stavak 1. Zakona o zaštiti potrošača

naknade povoljnije za krajnjeg korisnika, osim u slučaju izmjena općih uvjeta poslovanja operatora koje su nepovoljnije za krajnjeg korisnika⁸¹.

Pomorskim zakonikom se pak predviđa niz slučajeva u kojima naručitelj kod broderskog ugovora cijelim brodom može odustati od ugovora. Tako je, primjerice, predviđeno naručiteljevo pravo odustanka od ugovora do svršetka ukrcavanja, odnosno do isteka vremena prekostojnica ako ukrcavanje nije do tada završeno, uz pretpostavku da plati polovicu ugovorene vozarine, naknadu za nastale prekostojnice i druge troškove što ih je imao prijevoznik, a koji nisu uračunati u vozarinu, ali i naručiteljevo pravo na odustanak poslije započetog ukrcavanja pod uvjetima da naručitelj može iskrcati teret bez opasnosti za sigurnost broda i ostalog tereta, kako zbog iskrcavanja ne bi nastalo veće zakašnjenje u odlasku broda ili poremećaj u redu plovidbe, da se time ne nanosi šteta ostalim naručiteljima i da protiv iskrcavanja ne postoje drugi važni razlozi⁸². Da se pojam odustanka i raskida razlikuju samo terminološki, pojašnjeno je u poglavlju 4. ovog rada.

5.1.1. Raskid zbog neispunjenja ugovorne obveze

U slučaju da se radi o pravno valjanom ugovoru, a što podrazumijeva i pobojne ugovore sve dok isti ne budu poništeni, članak 360. ZOO-a predviđa da u takvim dvostranoobveznim odnosima, kad jedna strana ne ispunji svoju obvezu druga ugovorna strana može, ako što drugo nije određeno, zahtijevati ispunjenje obveze (čime se ugovor održava na snazi) ili pod pretpostavkama utvrđenim ZOO-om, raskinuti ugovor jednostranom izjavom ako raskid ugovora već nije nastupio po samom zakonu, pri čemu u svakom slučaju, ima pravo na naknadu štete.

Kao što je već prethodno pojašnjeno, za razliku od jednostranih pravnih poslova koji „nastaju očitovanjem volje samo jedne strane“, dvostranoobvezni ugovori su dvostrani pravni poslovi koji nastaju „suglasnim očitovanjem volje dviju strana koje stoje jedna nasuprot druge“⁸³, u kojima obje ugovorne strane istodobno imaju ulogu i vjerovnika i dužnika⁸⁴. Znači, prva pretpostavka za raskid ugovora zbog neispunjenja ugovorne obveze podrazumijeva postojanje ugovora i ugovorne obveze u onom trenutku kad se razmatra neispunjenje takve obveze odnosno zakašnjenje u njezinom ispunjenju. Da bi pojedini ugovor uopće mogao biti raskinut,

⁸¹ Članak 145. stavak 13. Zakona o elektroničkim komunikacijama

⁸² Članak 456. i 457. Pomorskog zakonika

⁸³ Klarić, Petar; Vedriš Martin; op. cit. (bilj. 15), str. 110.

⁸⁴ Za razliku od jednostranoobveznih ugovora kod kojih jedna ugovorna strana ima ulogu vjerovnika, a druga ugovorna strana ima ulogu dužnika (npr. ugovor o darovanju bez prave predaje).

on prvenstveno mora biti pravno valjan (tj. ne smije biti ništetan ni poništen), jer samo valjani ugovor može prestati raskidom, dok oni ugovori koji su pravno nevaljani prestaju utvrđivanjem njihove ništetnosti, kao što je to pojašnjeno u poglavlju 4. ovog rada. Pobojni ugovori proizvode učinke valjanog pravnog posla tako dugo dok ne budu poništeni, pa ih je do eventualnog poništenja moguće i raskinuti. Što se tiče postojanja ugovorne obveze, pod time se podrazumijeva pravni odnos između dvaju (ili više) osoba po kojem je jedna strana (vjerovnik) ovlaštena zahtijevati od druge osobe (dužnika) ispunjenje činidbe koju je druga strana dužna ispuniti.

Druga pretpostavka za raskid ugovora zbog neispunjenja ugovorne obveze obuhvaća okolnost da ugovorna obveza nije ispunjena. ZOO propisuje da je dužnik dužan ispuniti svoju obvezu u roku koji je predviđen ugovorom⁸⁵, odnosno u roku predviđenom zakonom ako rok nije predviđen ugovorom⁸⁶. Ako rok za ispunjenje ugovorne obveze pak nije predviđen ni ugovorom ni zakonom, a iz cilja posla, naravi obveze i ostalih okolnosti ne proizlazi rok za ispunjenje, vjerovnik može zahtijevati ispunjenje obveze odmah, a dužnik sa svoje strane može zahtijevati od vjerovnika da odmah primi ispunjenje⁸⁷. Prema tome, rok za ispunjenje ugovorne obveze može biti uređen sporazumom stranaka kao dio ugovora, odredbama zakona kod ispunjavanja izvanugovornih obveza i činidaba, zatim prema prirodi činidbe ili bez određivanja roka ispunjenja.

Slijedom navedenog, okolnost neispunjenja obveze predstavlja osnovnu pretpostavku na temelju koje nastaje vjerovnikovo pravo na raskid ugovora, pri čemu pojam neispunjenja obveze nije definiran ni člancima 360. – 368. ZOO-a ni drugim odredbama ZOO-a⁸⁸. Kad je riječ o potpunom neispunjenju ugovorne obveze (tzv. neispunjenje u užem smislu⁸⁹), dužnik u takvom ugovornom odnosu zapravo ništa ne poduzima kako bi ispunio svoju ugovornu obvezu, dok se kod neurednog neispunjenja radi o situaciji u kojoj jedna ugovorna strana ispunjava svoju obvezu, ali ne na način predviđen ugovorom (npr. ne ispunjava se na način, na mjestu ili u vrijeme predviđeno ugovorom). S druge strane, o djelomičnom neispunjenju (tzv. neispunjenje u širem smislu⁹⁰) radit će se u situaciji u kojoj se jedna ugovorna strana ispuni jednu od dvije ili više obveza, dok druga ili više obveza ostanu neispunjene.

⁸⁵ Članak 173. stavak 1. ZOO-a

⁸⁶ Članak 173. stavak 2. ZOO-a

⁸⁷ Članak 173. stavak 3. ZOO-a

⁸⁸ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 11), str. 249.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid.

Iz pravne teorije proizlazi da se „o neispunjenju obveze može govoriti samo ako je prestalo pravo dužnika ispuniti obvezu, a sve dok on ima to pravo, može se govoriti o zakašnjenju s ispunjenjem“⁹¹ odnosno da „neispunjenje nastupa kad prestane pravo dužnika na ispunjenje obveze“⁹². U skladu s time, „ako je dužnik izvršio činidbu nepravodobno, nakon što je pao u zakašnjenje, no u svakom ostalom pogledu pravilno, njegova obveza prestala je ispunjenjem, stoga taj slučaj nije obuhvaćen neispunjenjem obveze iz članka 360. ZOO-a te vjerovnik nema pravo raskinuti ugovor“⁹³, ali ima pravo zahtijevati popravljjanje štete i pravo na ugovornu kaznu (ako je ista ugovorena za slučaj zakašnjenja i ako je vjerovnik obavijestio dužnika da zadržava pravo na ugovornu kaznu)⁹⁴. Do takvog zaključka dolazi i sudska praksa kojom se utvrđuje da „kad vjerovnik ne može zahtijevati ispunjenje ugovora po isteku zastarnog roka, ne može zahtijevati ni raskid ugovora zbog neispunjenja“⁹⁵.

ZOO razrađuje pojam zakašnjenja (lat. *mora*, engl. *delay*, njem. *Verzug*, fr. *retard*, *demeure*) kroz zakašnjenje dužnika⁹⁶ (lat. *mora debitoris*) odnosno kroz zakašnjenje vjerovnika⁹⁷ (lat. *mora creditoris*) što i podrazumijeva „povredu obveznog pravnog odnosa koja se sastoji u neodržavanju ugovornih ili zakonskih rokova ispunjenja ili primitka ispunjenja“⁹⁸. No, iako dolazak vjerovnika u zakašnjenje potpada u krug smetnji činidbe, takvo zakašnjenje neće podrazumijevati neispunjenje obveze u smislu članka 360. ZOO-a⁹⁹.

Međutim, mogućnost izjavljivanja raskida ugovora ograničena je i spomenutim pravilom istodobnog ispunjenja ugovornih obveza, odnosno pretpostavkom prethodnog izvršenja svoje ugovorne obveze ili spremnosti izvršenja svoje ugovorne obveze. U tom smislu, iz jedne sudske odluke proizlazi tumačenje da kod ugovora u kojem se jedna ugovorna strana obvezala prikupiti dokumentaciju za uknjižbu prava vlasništva tek nakon što druga strana ispunila svoju obvezu isplate cijene, tada će, u slučaju da nijedna od njih nije ispunila obvezu, za neispunjenje ugovora biti kriva ona strana koja je svoju obvezu trebala ispuniti prva¹⁰⁰. Naime, iz sadržaja tog ugovora (i aneksa) proizlazi da su stranke izričito ugovorile slijed ispunjenja svojih obveza po ugovoru i da je pri tome obveza kupca bila jasno određena da on

⁹¹ Ćesić, Zlatko; Bobinac, Dubravka, op. cit. (bilj. 36), str. 77.

⁹² Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 853.

⁹³ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 11), str. 250. – 251.

⁹⁴ Ibid. str. 251.

⁹⁵ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-2729/1992 od 5. prosinca 1993.

⁹⁶ Članak 183. ZOO-a

⁹⁷ Članci 184. – 185. ZOO-a

⁹⁸ Klarić, Petar; Vedriš Martin; op. cit. (bilj. 15), str. 474.

⁹⁹ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 11), str. 253. – 254.

¹⁰⁰ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-3311/1995 od 25. svibnja 1999.

treba platiti ugovorenu cijenu prije pribavljanja dokumentacije za uknjižbu, odnosno da ne postoji obveza istodobnog ispunjenja ugovornih obveza. Slijedom navedenog, sud zaključuje da se za raskid ugovora ne može smatrati krivim prodavatelj već kupac koji nije isplatio kupoprodajnu cijenu prodavatelju ni djelomično, a koji je to bio dužan prvi učiniti.

Autor ovog rada slaže se s citiranom praksom iz razloga što su, u konkretnom slučaju, ugovorne strane izrijekom ugovorile slijed ispunjenja ugovornih obveza, stoga ugovorna strana koja je trebala prva ispuniti obvezu i koja to nije učinila, ne bi trebala imati pravo pozivati se na raskid ugovora zbog neispunjenja obveze druge ugovorne strane iz razloga što je upravo ona, kao ugovorna strana koja je dužna prva ispuniti ugovornu obvezu, odgovorna za neispunjenje samog ugovora. Navedeno je sukladno članku 358. stavku 1. ZOO-a prema kojem u dvostranoobveznim ugovorima nijedna strana nije dužna ispuniti svoju obvezu ako druga strana ne ispuni ili nije spremna istodobno ispuniti svoju obvezu, osim ako je što drugo ugovoreno ili zakonom određeno, ili ako što drugo proistječe iz naravi posla.

Slijedom navedenog, pozivanje na pravilo istodobnog ispunjenja bit će moguće samo kod ugovora kod kojih postoji istovremenost ispunjenja obveza obiju ugovornih strana, a što ne bi mogao biti slučaj, primjerice, kod ugovora o djelu. Naime, u jednoj sudskoj odluci¹⁰¹ sud je zaključio da je ugovor o djelu, po svojoj pravnoj prirodi, dvostrano pravni ugovor sa sukcesivnim obvezama i kod kojeg ne postoji istovremenost ispunjenja obveza iz razloga što naručitelj plaća naknadu izvršitelju posla tek nakon što je izvršitelj primio i pregledao izvršeno djelo¹⁰². Iz obrazloženja predmetne odluke proizlazi da se prigovor neispunjenja ugovora s pozivom na pravilo istodobnog ispunjenja može izjavljivati samo kod obveznopravnih ugovora kod kojih postoji istovremenost ispunjenja obveza.

Stoga, kod ugovora kod kojih ne postoji istovremenost ispunjenja obveza obiju ugovornih strana postoji dodatno pravo ugovorne strane koja se obvezala prva ispuniti svoju obvezu na odgodu njezinog ispunjenja dok druga strana ne ispuni svoju obvezu ili dok ne da dovoljno osiguranje da će je ispuniti¹⁰³, a ako druga ugovorna strana ne ispuni svoju obvezu ili ne da osiguranje u primjerenom roku, ugovorna strana koja se prva obvezala ispuniti obvezu ima pravo na raskid ugovora. Ovdje je bitno naglasiti da pojam neispunjenja obveze, neovisno o tome radi li se o djelomičnom neispunjenju ili neispunjenju u cijelosti, „ne obuhvaća ispunjenje obveze s kakvim nedostatkom jer je ono ZOO-om uređeno kao zasebna smetnja

¹⁰¹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-159/2000 od 25. listopada 2000.

¹⁰² Članak 613. stavak 3. ZOO-a

¹⁰³ Članak 359. stavak 1. i 3. ZOO-a

činidbe u okviru instituta odgovornosti za nedostatke¹⁰⁴. U tom će se slučaju primjenjivati odredbe ZOO-a u dijelu kojim se uređuje ispunjenje s materijalnim i pravnim nedostatkom¹⁰⁵.

Konačno, treća pretpostavka za raskid ugovora zbog neispunjenja ugovornih obveza podrazumijeva okolnost da se, sukladno članku 367. ZOO-a, ugovor ne raskida zbog neispunjenja neznatnog dijela obveze. Što točno u pojedinom ugovornom odnosu predstavlja neznatni dio obveze utvrđuje se od slučaja do slučaja, odnosno utvrđivanjem je li takvim neispunjavanjem dovedeno u pitanje ostvarenje svrhe i cilja pojedinog ugovora. Više o ovoj pretpostavci bit će izloženo u točki 6.1.1.3. ovog rada.

Iz ZOO-a ne proizlazi da je odgovornost dužnika za neispunjenje obveza posebna pretpostavka za raskid ugovora zbog neispunjenja ugovorne obveze. Navedeno je u skladu i sa sudskom praksom iz koje proizlazi da je za raskid ugovora dovoljno da jedna strana (dužnik) ne ispunji svoju obvezu, a radi čega krivnja za ispunjenje obveze nije uopće relevantna, već je za pravo na raskid ugovora, u smislu tih zakonskih odredbi, odlučno da je jedna strana ispunila svoju obvezu, a da druga to nije učinila¹⁰⁶. Međutim, u pravnoj literaturi zauzet je stav da na strani dužnika mora postojati odgovornost po osnovi krivnje zbog neispunjenja ugovorne obveze, „što znači u slučajevima kada je obveza neispunjenja uslijed okolnosti za koje dužnik ne odgovara, u tim slučajevima nije moguće tražiti raskid ugovora zbog neispunjenja“¹⁰⁷. Element krivnje dužnika za neispunjenje ugovorne obveze „ne postoji samo u slučaju kad on ne ispunjava svoju obvezu, već i u slučajevima kad ne poduzima ono što u danoj situaciji nalažu okolnosti da bi pravodobno ispunio svoju obvezu“¹⁰⁸, pri čemu se postojanje krivnje dužnika presumira (lat. *presumptio iuris tantum*), a dužnik je ovlašten osporavati tu presumpciju kroz dokazivanje da nije odgovoran za neispunjenje obveze.

Kad bi se radilo o nemogućnosti ispunjenja ugovorne obveze na strani dužnika zbog događaja za koju dužnik nije odgovoran, u tom slučaju bi došlo do prestanka obveze¹⁰⁹, pa dužnik ne bi mogao pasti u zakašnjenje. U tim slučajevima se najčešće radi o nastupanju više sile ili, uz određene iznimke, o slučaju¹¹⁰, odnosno o događaju koji se, ako se predvidi, može spriječiti,

¹⁰⁴ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 11), str. 252.

¹⁰⁵ Članak 357. ZOO-a

¹⁰⁶ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-511/2019 od 3. ožujka 2011.

¹⁰⁷ Raffaelli, Bogoljub; Raskid ugovora zbog neispunjenja i raskid ili izmjena ugovora zbog promijenjenih okolnosti; Hrvatska gospodarska revija, 49 (2000.), str. 785.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Članak 208. stavak 1. ZOO-a

¹¹⁰ Slakoper, Zvonimir; op. cit. (bilj. 35), str. 528.

za razliku od više sile¹¹¹. Isto tako, kad bi se radilo o nemogućnosti ispunjenja ugovorne obveze na strani dužnika zbog događaja za koji odgovara vjerovnik, tada bi se obveza dužnika ugasila, a on bi zadržao svoje potraživanje prema vjerovniku, s tim da se takvo potraživanje umanjuje za onoliko koliko je dužnik imao koristi od oslobađanja od vlastite obveze¹¹².

Autor ovog rada priklanja se stavu sudske prakse da odgovornost dužnika za neispunjenje obveza nije (i ne bi trebala biti) posebna pretpostavka za raskid ugovora zbog neispunjenja ugovorne obveze već da je za raskid ugovora zbog neispunjenja odlučna samo činjenica da je jedna strana ispunila svoju obvezu, a da druga to nije učinila. Time se, po mišljenju autora, osigurava zaštita interesa vjerovnika i uspostavlja ugovorna ravnoteža koja je već narušena činjenicom neispunjavanja ugovornih obveza jedne ugovorne strane te se time ne prisiljava jednu ugovornu stranu na ostanak u ugovornom odnosu ako druga ugovorna strana nije kriva za neispunjenje ugovornih obveza. Isto tako, okolnost (ne)postojanja odgovornosti za raskid ugovora bit će naknadno valorizirana kod ocjene osnovanosti eventualnog zahtjeva za naknadu štete nastale uslijed raskida ugovora zbog neispunjenja.

Konačno, kod raskida ugovora zbog neispunjenja nužno je utvrditi postoje li i drugi propisi kojima se regulira pravo pojedine ugovorne strane na raskid ugovora. Tako se, na primjer, ugovorni odnos između potrošača i pružatelja javne usluge isporuke toplinske energije može izmijeniti odnosno raskinuti tek kad se potrošač izdvoji iz sustava zajedničke opskrbe u skladu s odredbama Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, odnosno takav ugovorni odnos ne može prestati sukladno odredbama ZOO-a jednostranim raskidom. Slijedom iznesenog, potrošač bi, u svrhu raskida ugovora, morao prethodno pribaviti suglasnost i drugih suvlasnika za izdvajanje, a tek kad se izdvoji iz sustava zajedničke opskrbe, ugovor o isporuci energije se može raskinuti. Pri tome okolnost da tuženik ne plaća utrošak isporučene toplinske energije ne može značiti da ugovor više nije na snazi, jer u takvoj situaciji druga strana može sudskim putem tražiti ispunjenje ugovorne obveze¹¹³.

5.1.1.1. Ispunjenje u roku kao bitan ili nebitan sastojak ugovora

Kod raskida ugovora zbog neispunjenja razlikujemo situacije u kojima ispunjenje obveze u ugovorenom roku jest bitan sastojak ugovora ili u kojima ispunjenje obveze u ugovorenom roku nije bitan sastojak ugovora, a o čemu će ovisiti hoće li doći do raskida ugovora na

¹¹¹ Klarić, Petar; Vedriš Martin; op. cit. (bilj. 15), str. 611.

¹¹² Članak 374. stavak 1. ZOO-a

¹¹³ Županijski sud u Zagrebu, poslovni broj GŽ-7016/2016 od 21. ožujka 2017.

temelju jednostrane izjave ugovorne strane o raskidu ili će raskid ugovora nastupiti po sili zakona (*ex lege*), bez potrebe za davanjem jednostrane izjave.

Bitni sastojci ugovora su svi oni sastojci koji su neophodni za nastanak pojedinog pravnog odnosa, odnosno „bitni sastojci pravnog posla određuju osnovne pravne učinke pravnog posla“¹¹⁴. Znači, radi se o objektivno bitnim sastojcima ugovora bez kojih ne bi postojao određeni pravni posao, za razliku od subjektivno bitnih sastojaka koje strane ugovore jer ih iz određenih subjektivnih razloga smatraju bitnim za pojedini pravni posao, no ugovor bi i bez takvih sastojaka postojao. U tom smislu, i sam zakon razlikuje vrste rokova koje se ostavljaju dužniku kod ugovora u kojima je ispunjenje u roku bitan sastojak i kod kojih nije. Tako je, primjerice, „razumni rok (...) jedan više objektivni rok u kojem bi prosječan domaćin ili gospodarstvenik mogao ispuniti svoju obvezu, a primjereni rok je onaj u kojem uzevši sve okolnosti slučaja (i objektivne i subjektivne) konkretni dužnik može ispuniti svoju obvezu“¹¹⁵. Da bi se radilo o ugovoru u kojem je ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora, nije dovoljno da je u ugovoru utvrđen rok za ispunjenje u određenom, međusobno usuglašenom roku, već je nužno da se ugovorom izrijeком predvidi (i) rok za ispunjenje određene obveze te (ii) da neispunjenje u roku ima za posljedicu raskid ugovora samim protekom roka neispunjenja *ex lege*, bez prethodne obveze vjerovnika da o tome obavijesti dužnika. Slijedom navedenog, takav ugovor se raskida bez ikakve dispozicije vjerovnika ili volje stranaka, a „eventualna izjava vjerovnika da je nastupio raskid ugovora ima deklaratoran, a ne konstitutivan značaj“¹¹⁶.

Pri ocjeni formulacija koje se unose u ugovor, a pomoću kojih se utvrđuje je li pojedini rok njegovog ispunjenja bitan sastojak ili nije, „treba imati u vidu i odredbu o tumačenju ugovora koja nalaže da se nejasne odredbe ne tumače doslovce, nego prema zajedničkoj nakani suugovaratelja“¹¹⁷, a što će najčešće ovisiti o naravi posla ili o volji suugovaratelja izraženoj kroz ugovorne odredbe. Iz toga proizlazi da nije dovoljno da „ugovorne strane u ugovoru odrede točan rok ispunjenja obveze da bi bila riječ o roku koji je bitan sastojak ugovora (...) već ako se želi da taj rok bude bitan sastojak ugovora, izričito i jasno tim ili drugim prikladnim riječima to valja izraziti“¹¹⁸.

¹¹⁴ Klarić, Petar; Vedriš Martin; op. cit. (bilj. 15), str. 113.

¹¹⁵ Gorenc, Vilim; Zakon o obveznim odnosima s komentarom, RRiF, Zagreb, 1998., str. 170.

¹¹⁶ Babić, Slavko; op.cit. (bilj. 19), str. 131.

¹¹⁷ Slakoper, Zvonimir; op. cit. (bilj. 19), str. 538.

¹¹⁸ Crnić, Ivica; op. cit. (bilj. 26), str. 598.

Međutim, moguće su situacije u kojima iz samog sadržaja pojedinog ugovora proizlazi da je njegovo ispunjenje u roku bitan sastojak takvog ugovora, bez da je takva karakteristika ispunjenja izrijekom ugovorena, već se to opravdava naravi pravnog posla. U takvim situacijama, sud će morati, u svakom pojedinom slučaju, odlučiti radi li se o bitnom ili nebitnom sastojku ugovora ovisno o svim okolnostima slučaja s obzirom na to da se radi o činjeničnom pitanju važnom za donošenje odluke¹¹⁹.

Premda se naizgled čini relativno jednostavno prepoznati kojem je ugovoru ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora, sudska praksa ukazala je na znatne poteškoće prilikom utvrđivanja takvog svojstva ugovora. U skladu s time, postoji niz sudskih odluka u kojima je zaključeno da korištenje sintagmi poput „fiksno“, „u strogom roku“, „najkasnije“, „rok ispunjenja“ i slično u ugovorima ipak ne podrazumijeva samim time da je ispunjenje u roku bitan sastojak takvog ugovora. Kad bi tomu bilo tako, „(...) onda bi svi pravni poslovi u kojima je određen rok ispunjenja bili fiksni pravni poslovi. Tada ne bi ni trebala izjava o raskidu i ostavljanju naknadnog primjerenog roka za ispunjenje. Zato iz ugovora mora biti vidljivo da su upotrijebljene riječi koje govore o tome da je volja ugovornih strana bila da se obveza mora ispuniti u točno ugovorenom roku, kao npr. fiksno 15 dana po otvaranju akreditiva ili kasatornom klauzulom da će se ugovor u protivnom smatrati raskinutim“¹²⁰. Takvo tumačenje možemo, primjerice, pronaći u sudskom predmetu u kojem je sud odlučivao podrazumijeva li rok za isplatu kupovnine na temelju ugovora o kupoprodaji ujedno da je rok bitan sastojak ugovora. Sud je zaključio da će rok biti bitan sastojak ugovora samo ako bude izričito ugovoren i naveden u ugovoru kao takav. Pritom se, u tom konkretnom slučaju, rok za isplatu kupoprodajne cijene nije mogao smatrati bitnim po prirodi posla¹²¹.

Nadalje, kad se radi o ispunjenju ugovorne obveze u ugovorenom roku kao bitnom sastojku ugovora, pravna sankcija neispunjavanja ugovorne obveze u tako ugovorenom roku podrazumijeva posljedicu da se takav ugovor raskida po sili zakona (*ex lege*). Raskid *ex lege* znači da „vjerovnik ne treba poduzeti nikakvu radnju kako bi ugovor bio raskinut, nego da sam neuspješan istek roka kao bitnog sastojka ugovora, odnosno naknadnog roka za ispunjenje djeluje tako da je ugovor raskinut, odnosno da taj istek ima konstitutivni učinak“¹²². Pravne posljedice takvog raskida ugovora bit će detaljnije prezentirane u točki

¹¹⁹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-852/2007 od 30. siječnja 2008.

¹²⁰ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj Pž-1557/1995 od 13. veljače 1996.

¹²¹ Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj Gž-1486/2019 od 20. travnja 2020.

¹²² Slakoper, Zvonimir; op. cit. (bilj. 35), str. 536.

6.2.1. ovog rada, dok će pravne posljedice raskida ugovora kod kojih ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora biti prezentirane u nastavku ove točke rada.

5.1.1.2. Ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora

U slučaju da ispunjenje ugovorne obveze u određenom roku nije bitan sastojak ugovora, takav se ugovor neće raskinuti samom činjenicom da je protekao rok za ispunjenje obveze, već će vjerovnik za raskid takvog ugovora morati poduzeti određene radnje. Prema tome, s obzirom da se takav ugovor ne raskida *ex lege*, dužnik će protekom roka pasti u zakašnjenje s ispunjenjem svoje obveze, što podrazumijeva dužnikovo pravo i da protekom ugovorenog roka ispuni vjerovniku dužnu tražbinu, a vjerovnik ima pravo i dalje tražiti ispunjenje takve obveze. Drugim riječima, takav će ugovor i protekom roka za ispunjenje ostati i dalje na snazi jer neispunjenje u roku nije imalo za posljedicu raskid ugovora koju bi imalo u slučajevima kad bi ispunjenje u roku predstavljalo bitan sastojak ugovora.

Tek u slučaju da vjerovnik želi iskoristiti svoje pravo na raskid takvog ugovora, vjerovnik će morati ostaviti dužniku primjereni, naknadni rok za ispunjenje tražbine, a onda, ako dužnik ne ispuni tražbinu ni u tako ostavljenom naknadnom roku za ispunjenje, nastupaju pravne posljedice kao da se radi o raskidu ugovora u kojem je ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora.

Svrha ostavljanja naknadnog, primjerenog roka za ispunjenje obveze ima funkciju dopunskog roka za ispunjenje dužne činidbe i prilikom ostavljanja naknadnog roka vjerovnik bi trebao uzeti u „obzir prirodu njihovog ugovornog odnosa, spremnost dužnika da potpuno ispuni svoju obvezu, stanje pripremnih radnji za ispunjenje obveze, prilike na tržištu, veličinu dijela u kojem je dužnik već ispunio obvezu i sl. Kriterij za određivanje dužine naknadnog primjerenog roka nije subjektivne nego objektivne prirode.¹²³“ Dakle, „definiranje naknadnog roka za ispunjenje dužniku u zakašnjenju, od strane vjerovnika proizvodi isti učinak kao ugovaranje roka kao bitnog sastojka odnosno postojanje okolnosti koje rok čine bitnim sastojkom ugovora“¹²⁴ odnosno za „istek naknadnog roka i posljedični *ex lege* raskid ugovora po njegovu isteku nužno je vjerovnikovo očitovanje volje“¹²⁵.

¹²³ Babić, Slavko; op. cit. (bilj. 19), str. 131.

¹²⁴ Slakoper, Zvonimir; op. cit. (bilj. 35), str. 536.

¹²⁵ Ibid., str. 538.

ZOO koristi termin davanja vjerovnikove „jednostavne izjave“¹²⁶, što podrazumijeva da vjerovnik može izjaviti svoju volju za raskid ugovora na bilo koji način, odnosno dati očitovanje svoje volje izraženo riječima, ali i konkludentnim radnjama¹²⁷. Obavijest o ostavljanju naknadnog roka mora biti dana dužniku nakon isteka roka za ispunjenje i ista ima učinak koji djeluje od trenutka isteka roka¹²⁸.

No, da bi određena izjava vjerovnika imala značaj ostavljanja naknadnog primjerenog roka za ispunjenje te da bi se ugovor protekom tog roka smatrao raskinutim, iz pravne literature proizlazi da je potrebno da vjerovnik u svojoj obavijesti jasno izrazi svoju volju za raskid ugovora, u protivnom takva obavijest neće imati značaj obavijesti o raskidu ugovora. Prema tome, ono što je bitno je to da takva obavijest o ostavljanju naknadnog roka nema samo „orijentacijsku svrhu, nego bitnu svrhu u tom smislu da se iz načina određivanja roka vidi želja vjerovnika za raskidom ugovora ako dužnik ne ispuní obvezu u naknadnom roku“¹²⁹.

Tako, na primjer, izjava vjerovnika upućena dužniku kojom se dužnik poziva da u određenom roku ispuní ugovornu obvezu, jer će vjerovnik u protivnom biti prisiljen poduzeti radnje u cilju raskida ugovora ili će zatražiti da se sudskim putem riješi njihov međusobni odnos, nema značaj izjave o raskidu ugovora¹³⁰. Nepoštivanje ove obveze na davanje naknadnog primjerenog roka za ispunjenje povlači odgovornost ugovorne strane, koja je takvu obvezu bila dužna ispuniti, za raskid ugovora, odnosno „kad prodavatelj raskine ugovor, a da kupcu nije dao primjeren rok za isplatu ostatka cijene, valja smatrati da je ugovor raskinut krivnjom prodavatelja“¹³¹, pa ukoliko su ugovorom predviđene određene posljedice za takav slučaj, poput vraćanja dvostrukog iznosa kapare, prodavatelj je iste dužan snositi.

Autor ovog rada slaže se da izjava vjerovnika mora biti jasna i da iz nje mora proizlaziti ostavljanje naknadnog roka za ispunjenje ugovornih obveza, međutim autor ovog rada smatra da takva izjava ne mora suviše u detalje utvrđivati „želju vjerovnika za raskidom“ ili upozoravati dužnika na obveze iz ugovornog odnosa ili na posljedice proteka naknadnog roka jer je svaka ugovorna strana, pa tako i dužnik, dužna pridržavati se obveza koje proizlaze iz samog ugovora, ali i iz primjenjivih propisa te poduzeti sve što je u njezinoj moći da se takve obveze ispune.

¹²⁶ Članak 360. ZOO-a

¹²⁷ Zrilić, Zrinko; Raskid ugovora i njegovi učinci, *Odvjetnik*, br. 5 – 6, 1997., str. 57.

¹²⁸ Slakoper, Zvonimir; op. cit. (bilj. 35), str. 539.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj Pž-6875/2010 od 15. travnja 2014.

¹³¹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1118/1987 od 4. studenog 1987.

Iz dikcije zakonske odredbe članka 362. stavka 3. ZOO-a – koja glasi „Ako dužnik ne ispuní obvezu u naknadnom roku, nastupaju iste posljedice kao i u slučaju kad je rok bitan sastojak ugovora“, proizlazi da će protekom naknadnog roka takav ugovor biti raskinut *ex lege*. Prema tome, ukoliko bi se u tom slučaju primjenjivala pravna pravila kao da se radi o ugovoru kod kojeg je ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora, utoliko bi se mogao „izvesti zaključak da bi vjerovnik i nakon isteka naknadnog roka mogao održati ugovor na snazi tako da obavijesti dužnika da zahtijeva ispunjenje ugovora“¹³².

No, iz sudske prakse proizlazi da nije nužno da se drugu ugovornu stranu poziva na ispunjenje ugovorne obveze ostavljanjem naknadnog roka upućivanjem dopisa ili opomene, već se to može učiniti, u određenim slučajevima, i u parničnom postupku. U takvim situacijama bi se zaključilo da, ako kupac ne podmiri dospjelu ugovornu obvezu plaćanja kupoprodajne cijene ni do zaključenja glavne rasprave povodom tužbenog zahtjeva da se ugovor o kupoprodaji utvrdi raskinutim, tada će nastupiti iste posljedice raskida ugovora kao da je rok ispunjenja bitan sastojak ugovora¹³³. Također, iz sudske prakse proizlazi i da ako jedna ugovorna strana podnese tužbu sa zahtjevom da se ugovor utvrdi raskinutim skupa s izjavom o raskidu ugovora zbog neispunjenja tuženikove ugovorne obveze plaćanja kupoprodajne cijene, a tuženik smatra da na temelju te izjave ugovor nije raskinut, tuženik tu obvezu može ispuniti nakon podnošenja tužbe. No, ako to tuženik ne učini ni u razdoblju od pokretanja parnice do zaključenja glavne rasprave, dakle, u konkretnom primjeru iz sudske prakse tijekom razdoblja duljem od dvije godine, time je svakako protekao primjeren naknadni rok za ispunjenje u smislu odredbe članka 362. stavka 2. ZOO-a, te su nastupile iste posljedice kao i u slučaju kad je rok bitan sastojak ugovora, sukladno odredbi stavka 3. tog članka¹³⁴.

Autor ovog rada suglasan je sa zaključkom gore citirane sudske prakse iz razloga što je, u tom konkretnom slučaju, svrha davanja naknadnog primjerenog roka za ispunjenje ugovorne obveze ispunjena, neovisno o tome što vjerovnik o naknadnom primjerenom roku nije obavijestio dužnika „jednostavnom izjavom“, već kroz pokrenuti parnični postupak tijekom kojeg je dužnik mogao, da je htio, ispuniti svoju obvezu.

Vjerovnikovo propuštanje davanja izjave kojom dužniku određuje naknadni primjereni rok za ispunjenje njegove obveze može se protumačiti kao „vjerovnikova pasivnost odnosno ponašanje iz kojeg dužnik uz potrebnu pozornost ne bi mogao razabrati da je vjerovnik

¹³² Golub, Alen; Pravne posljedice raskida ugovora, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse: građansko, trgovačko, radno i procesno pravo u praksi: godišnjak, 23 (2016), str. 555.

¹³³ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1798/2011 od 24. veljače 2015.

¹³⁴ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1798/2011 od 24. veljače 2015.

definirao neki naknadni rok, ne bi doveli do raskida ugovora *ex lege*¹³⁵. Naime, takva obveza vjerovnika pruža određenu sigurnost i dužniku jer dužnik, bez obavještanja vjerovnika o zahtijevanju ispunjenja u naknadnom roku, može opravdano smatrati da je ugovor raskinut te, posljedično tomu, propustiti ispuniti svoju obvezu čak i kao zakašnjelu, a na što bi imao pravo kod ugovora kod kojih ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora.

ZOO ne definira pojam „primjerenog roka za ispunjenje“, već se primjereni rok smatra pravnim standardom odnosno „pojmom koji je neodređen na apstraktnoj razini, ali je odrediv u svakom konkretnom slučaju s obzirom na njegovu posebnost“¹³⁶. Slijedom toga, karakter primjerenosti roka bit će potrebno ocjenjivati od slučaja do slučaja, odnosno ovisno o vrsti i karakteru svake pojedine obveze, pri čemu takav rok, sam po sebi, mora biti objektivan rok u kojem dobar domaćin ili gospodarstvenik može ispuniti obvezu¹³⁷. U tom smislu, sudska praksa zaključuje da, u slučaju kad rok ispunjenja obveze nije bitan sastojak ugovora te kad taj rok nije vremenski ograničen, već je vezan uz usklađenje zemljišnoknjižnog stanja sa stvarnim stanjem u odnosu na kupljene nekretnine radi čega ispunjenje preuzete obveze ne ovisi samo o ugovornoj strani, nego i o vanjskim okolnostima na koje ugovorna strana ne može utjecati, smatra se da je izvršavanje takve obveze i dalje u tijeku, slijedom čega nema mjesta određivanju naknadnog roka za ispunjenje¹³⁸.

Međutim, kod ugovora u kojima ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora, ZOO je predvidio iznimku od obveze ostavljanja naknadnog roka za ispunjenje. Naime, odredba članka 363. ZOO-a omogućuje vjerovniku da raskine ugovor dužniku bez ostavljanja naknadnog roka za ispunjenje ako iz dužnikova držanja proizlazi da on svoju obvezu neće ispuniti ni u naknadnom roku. Korištenjem takvog prava, vjerovnik će, očitovanjem svoje volje, proizvesti učinke na način da se takav ugovor raskida odmah, bez obveze da dužniku pruži mogućnost ispunjenja obveze i naknadno, kad su okolnosti i držanje dužnika takvih karakteristika da je očigledno da do ispunjenja obveze neće doći. Takva je odredba zapravo upravljena na „unapređenje vjerovnikovog položaja onda kad se može utemeljeno pretpostaviti da oduzimanje načelnog prava na naknadni rok neće u konkretnoj situaciji oštetiti dužnika, nego samo unaprijediti položaj vjerovnika“¹³⁹.

¹³⁵ Slakoper, Zvonimir; op. cit. (bilj. 35), str. 538.

¹³⁶ Milotić, Ivan; op. cit. (bilj. 7), str. 42.

¹³⁷ Gorenc, Vilim; op. cit. (bilj. 115), str. 170.

¹³⁸ Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-2374/2017 od 24. travnja 2018.

¹³⁹ Slakoper, Zvonimir; op. cit. (bilj. 35), str. 544.

Također, ZOO nije pružio ni definiciju „dužnikovog držanja“, ali takav pojam treba „shvatiti u širokom smislu tako da se obuhvate ne samo aktivni postupci dužnika nego i njegova propuštanja, a također i stanja“ poput nesposobnosti za plaćanje, a što obuhvaća i izjave dužnika, ali i njegove konkludentne radnje¹⁴⁰.

Tako je sudska praksa zauzela stav da je vjerovnik dužan raskinuti ugovor o prodaji apartmana bez prethodnog ostavljanja naknadnog primjerenog roka dužniku kao tuženiku, kad iz dužnikovog držanja proizlazi da svoju ugovornu obvezu prodaje apartmana neće izvršiti ni u naknadnom roku, budući da je tuženik taj apartman prodao naknadno trećim osobama¹⁴¹. U drugom primjeru iz sudske prakse, sagledavajući pasivnost dužnika, odnosno činjenicu da dužnik ni nakon isteka pet godina od roka za plaćanje duga nije ništa platio daje mjesta zaključku da on svoju obvezu neće ispuniti niti u naknadnom roku¹⁴².

Međutim, autor ovog rada smatra da kod pojedinih ugovora kod kojih jedna ugovorna strana izvršava svoje ugovorne obveze kroz duže vremensko razdoblje, kao što je to slučaj, kod npr. ugovora o građenju, ostavljanje objektivnog roka u kojem dobar domaćin, gospodarstvenik ili stručnjak može ispuniti obvezu, neće biti moguće ili prihvatljivo za naručitelja kao ugovornu stranu. Tako, na primjer, ako kod ugovora o građenju veće građevine dođe do neispunjavanja ugovornih obveza od strane izvođača na način da je vidljivo da građevina neće biti izgrađena u ugovorenom roku, ostavljanje objektivno primjerenog roka za ispunjenje ugovornih obveza podrazumijevalo bi obvezu naručitelja da ponovno čeka duže vremensko razdoblje kako bi utvrdio hoće li izvođač ispuniti svoju obvezu izgradnje građevine do isteka primjerenog roka. U tom bi slučaju, naručitelj preuzeo rizik ponovnog neizvršenja ugovorne obveze od strane izvođača do naknadno određenog primjerenog roka kao i rizik od povećanja cijene gradnje. S druge strane, naručitelj, naravno, ne može u većini slučajeva sa sigurnošću znati hoće li izvođač uspjeti u naknadnom roku ispuniti svoje ugovorne obveze, stoga je upitno može li se u tom slučaju vjerovnik pozvati na pravo iz članka 363. ZOO-a, odnosno na raskid ugovora bez ostavljanja naknadnog roka.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-765/2008 od 29. listopada 2008.

¹⁴² Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-1223/2001 od 13. ožujka 2001.

5.1.1.3. *Kad se ugovor ne može raskinuti zbog neispunjenja*

Kod prava na raskid zbog neispunjenja ugovorne obveze, važno je sagledati je li došlo do potpunog ili djelomičnog neispunjenja ugovorom preuzetih obveza, a potom odnosi li se djelomično ispunjenje na glavnu ili na sporednu obvezu.

Kao što je već ranije pojašnjeno, potpuno neispunjenje podrazumijeva situaciju u kojoj dužnik nije ispunio svoju obvezu ni djelomično, a u kojem slučaju druga ugovorna strana može raskinuti ugovor.

S druge strane, „djelomično neispunjenje postoji ako obveza strana ispuni samo jedan dio svoje obveze ili obvezu ne ispuni na odgovarajući način gledom na vrijeme, mjesto i predmet ispunjenja“¹⁴³, u kojem slučaju druga ugovorna strana ima pravo raskinuti ugovor ili ugovor održati na snazi uz pravo zahtijevati naknadu štete prouzročene djelomičnim ispunjenjem ugovorne obveze. Stoga, kod djelomičnog neispunjenja ugovornih obveza, ako je „riječ o sporednoj obvezi tada zasigurno nema raskida ugovora, ali ako se radi o glavnoj obvezi raskid ugovora načelno je dopušten“¹⁴⁴. Primjer sporedne obveze najčešće možemo pronaći kod ugovora s novčanim obvezama kod kojih isplata ugovorenog iznosa predstavlja glavnu obvezu, a isplata (ugovorenih ili zakonskih zateznih) kamata predstavlja sporednu obvezu koja je vezana uz postojanje potraživanja glavne obveze¹⁴⁵. No, u nekim ugovorima sporedne se obveze ne odnose nužno na činidbu, već iste mogu biti sadržane u dopunskim obvezama „obavješćavanja, lojalnosti, obazrivosti, brige, i zaštite“¹⁴⁶ koje imaju određeni značaj za ugovornu stranu i čije neispunjavanje može imati za posljedicu raskid ugovora zbog (djelomičnog) neispunjenja.

Ukoliko se radi o neispunjenju neznatnog dijela obveza, utoliko se ugovor ne može raskinuti¹⁴⁷, pri čemu tumačenje neznatnog dijela obveze „stvar je ocjene okolnosti svakog konkretnog slučaja“¹⁴⁸ koje se „treba shvatiti u najširem smislu tj. neispunjenje obveze kako u kvantitativnom, tako i u kvalitativnom smislu“¹⁴⁹. No, neki autori smatraju da se ova pretpostavka ne odnosi na opseg u kojem obveza nije ispunjena primjenjujući kriterij kvantitete, već da se takva pretpostavka može usporediti sa kriterijem neispunjenja „male

¹⁴³ Babić, Slavko; op. cit. (bilj. 19), str. 130.

¹⁴⁴ Napijalo, Dragan; Raskid ugovora zbog neispunjenja obveza, *Odvjetnik: Glasilo odvjetnika Hrvatske*, 64 (1991), 7 – 8, str. 30.

¹⁴⁵ Slakoper, Zvonimir; Gorenc, Vilim; op. cit. (bilj. 2), str. 223.

¹⁴⁶ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 11), str. 255.

¹⁴⁷ Članak 367. ZOO-a

¹⁴⁸ Babić, Slavko; op. cit. (bilj. 19), str. 130.

¹⁴⁹ Raffaelli, Bogoljub; op. cit. (bilj. 107), str. 785.

važnosti“ utemeljenom na načelnu savjesnosti i poštenja, a koji je kriterij prihvaćen u talijanskom pravu ¹⁵⁰. Prema mišljenju autora, primjenjivanje takvog kriterija značilo bi ocjenjivanje važnosti pojedine obveze koja je ostala neispunjena u odnosu na cijeli ugovor i preostale obveze koje su ispunjene, odnosno procjena je li neispunjavanje obveza koje imaju „malu važnost“ bilo takvog značaja da je zbog toga za drugu ugovornu stranu ostvareno pravo na raskid ugovora zbog neispunjenja.

Logično, ako se radi o nedjeljivoj obvezi, ona se kao takva mora ispuniti u cijelosti, slijedom čega bi svako neispunjenje „predstavljalo razlog za raskid ugovora, budući da se ne ostvaruje cilj koji su strane prilikom sklapanja ugovora predvidjele“¹⁵¹.

S druge strane, ako je riječ o neznatnom neispunjenju djeljive obveze u kojem slučaju „djelomično ispunjenje pruža nesumnjivo korist drugoj strani i ne ugrožava cilj ugovora, tada djelomično ispunjenje ne može prema shvaćanjima pravne teorije biti razlogom za raskid ugovora“¹⁵², što se opravdava osobito činjenicom da su takvim ispunjenjem vjerovniku ispunjena njegova opravdana očekivanja iz ugovornog odnosa. (Ne)opravdanost takvog zahtjeva za raskid zbog neispunjenja neznatnog dijela obveze ocjenjivat će se ovisno o prirodi ugovornog odnosa, veličini i opsegu dijela u kojem ugovor nije ispunjen, spremnosti dužnika da ispuni svoju ugovornu obvezu u preostalom dijelu, dovodi li se neznatnim neispunjenjem u pitanje sam cilj ugovora i slično. Također, okolnost da se u pojedinom slučaju radi o djelomičnom ispunjenju ugovora kod kojeg je ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora, takva „odredba ugovora da je ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora ne otklanja primjenu zakonske odredbe da se ugovor ne može raskinuti zbog neispunjenja neznatnog dijela obveze“¹⁵³. Tako je, na primjer, sudska praksa utvrdila da neispunjavanje ugovorne obveze u odnosu na neisplatu iznosa manjeg od 10 % ugovorene cijene predstavlja neznatan dio neispunjenja obveze tuženika, a uslijed čega se takav ugovor ne može raskinuti¹⁵⁴.

No, u slučaju da se smatra da raskid ugovora zbog neispunjenja neznatnog dijela obveze nije dopušten iz bilo kojeg razloga, to ne podrazumijeva da dužnik nije obavezan naknaditi štetu koju je druga strana pretrpjela radi toga. Takva obveza proizlazi iz općih pravila obveznog prava prema kojoj je dužnik obavezan svoju obvezu ispuniti kako ona glasi¹⁵⁵, a kad je ne

¹⁵⁰ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 11), str. 286.

¹⁵¹ Babić, Slavko; op. cit. (bilj. 19), str. 130.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1941/83 od 28. ožujka 1984.

¹⁵⁴ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-439/1996 od 5. lipnja 1996.

¹⁵⁵ Članak 342. stavak 1. ZOO-a

ispuni ili zakasni s njezinim ispunjenjem, vjerovnik može zahtijevati i naknadu štete koju je zbog tog pretrpio¹⁵⁶. Pritom se dužnik može osloboditi odgovornosti za naknadu štete jedino ako dokaže da svoju obvezu nije mogao ispuniti zbog okolnosti koje su nastale nakon sklapanja ugovora, a koje on nije mogao spriječiti, otkloniti ili izbjeći¹⁵⁷.

Nadalje, iz citirane opće zakonske odredbe o raskidu proizlazi da vjerovnik ne može istodobno zahtijevati ispunjenje ugovora te raskid ugovora zajedno sa zahtjevom za naknadu štete. Pritom vjerovnik stječe zahtjev za ispunjenje ugovora čim dospije njegova tražbina odnosno dužnikova obveza¹⁵⁸, dok zahtjev za naknadu štete može istaknuti čim dužnik padne u zakašnjenje.

Također, tumačenjem predmetne zakonske odredbe zaključuje se da naknada štete zbog neispunjenja ugovorne obveze ne predstavlja ispunjenje ugovora, jer „naknada štete se javlja kao posljedica neispunjenja ugovora, odnosno kao imovinska sankcija zbog neispunjenja obveze, te kao takva treba ostvariti cilj koji se ne poklapa u potpunosti s ciljem koji se ostvaruje ispunjenjem ugovora“¹⁵⁹, i to iz razloga što je osnovni i primarni cilj sklapanja ugovora njihovo ispunjenje, a ne ostvarivanje prava na naknadu štete zbog neispunjenja ugovornih obveza. Pravne posljedice raskida ugovora, uključujući i pravo na naknadu štete su izloženi u poglavlju 7. ovog rada.

Slično pravno uređenje možemo pronaći i u švicarskom Zakonu o obligacijama¹⁶⁰, točnije u članku 107. kojim je predviđeno da u slučaju neispunjavanja ugovornih obveza, druga ugovorna strana ima pravo odrediti naknadni odgovarajući rok za izvršenje ili zatražiti od suda određivanje istog. No, ako bi takva zakašnjela činidba bila doista beskorisna za vjerovnika, vjerovnik neće biti dužan ostaviti dužniku naknadni rok za ispunjenje.

¹⁵⁶ Članak 342. stavak 2. ZOO-a

¹⁵⁷ Članak 343. ZOO-a

¹⁵⁸ Članak 173. stavak 3. i članak 342. stavak 1. ZOO-a

¹⁵⁹ Babić, Slavko; op. cit. (bilj. 19), str. 130.

¹⁶⁰ *Bundesgesetz vom 30. März 1911 betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht), članak 107.:*

1 Wenn sich ein Schuldner bei zweiseitigen Verträgen im Verzuge befindet, so ist der Gläubiger berechtigt, ihm eine angemessene Frist zur nachträglichen Erfüllung anzusetzen oder durch die zuständige Behörde ansetzen zu lassen.

2 Wird auch bis zum Ablaufe dieser Frist nicht erfüllt, so kann der Gläubiger immer noch auf Erfüllung nebst Schadenersatz wegen Verspätung klagen, statt dessen aber auch, wenn er es unverzüglich erklärt, auf die nachträgliche Leistung verzichten und entweder Ersatz des aus der Nichterfüllung entstandenen Schadens verlangen oder vom Verträge zurücktreten.

5.1.2. Raskid zbog promijenjenih okolnosti

Kao što je već ranije pojašnjeno, unatoč tomu što ugovorne strane mogu slobodno pregovarati glede sadržaja njihovog ugovora, na pravnu sudbinu pojedinog ugovora ne primjenjuje se samo ono što je njime ugovoreno i okolnosti koje su postojale u vrijeme sklapanja ugovora, već na ugovor utječu i događaji i okolnosti koje nastanu nakon sklapanja ugovora¹⁶¹. Naime, nakon sklapanja ugovora, a prije dospijeca dužnikove obveze, moguće je nastupanje izvanrednih, promijenjenih okolnosti koje se nisu mogle predvidjeti, spriječiti ili otkloniti u vrijeme ugovora, a koje kao takve odudaraju od redovitog i inicijalno planiranog životnog tijeka ugovora.

U slučajevima kad se okolnosti nakon sklapanja ugovora promijene do te mjere da bi ispunjenje za jednu stranu bilo pretjerano otežano ili bi joj moglo nanijeti pretjerano veliki gubitak, slijepo provođenje općeg načela *pacta sunt servanda* imalo bi za posljedicu narušavanje načela jednake vrijednosti činidaba¹⁶² jer bi „inzistiranje na ispunjenju obveze bilo očito nepravedno“¹⁶³ za ugovornu stranu pogođenu tako izmijenjenim okolnostima te bi se time dovela u pitanje svrha sklopljenog ugovora. Također, time bi se povrijedilo i načelo savjesnosti i poštenja, svojevrsni zakonski „korektiv u onim slučajevima kad se zbog prevelike krutosti pravnih pravila ne mogu ostvariti potrebe koje su zadane nekim konkretnim životnim događajem“¹⁶⁴.

Opći zakonski institut ugovornog prava koji omogućava izmjenu ili čak raskid ugovora uslijed nastupa izvanrednih okolnosti za vrijeme važenja ugovora naziva se u pravnoj teoriji načelom *clausula rebus sic stantibus*¹⁶⁵ (hrv. „ako stvari ostanu takve kakve jesu“¹⁶⁶). Predmetno načelo sadržano je u člancima 369. – 372. ZOO-a i njima se uređuju pretpostavke stjecanja prava uslijed promijenjenih okolnosti, narav i elementi tih okolnosti, sadržaj prava te pravne mogućnosti druge ugovorne strane. Ugovorne strane su ovlaštene unaprijed se odreći

¹⁶¹ Nikšić, Saša; Temeljna obilježja instituta izmjene ili raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti, *Liber amicorum Nikola Gavella, Građansko pravo u razvoju*, Zagreb, 2007., str. 566.

¹⁶² Članak 15. ZOO-a

¹⁶³ Raffaelli, Bogoljub; op. cit. (bilj. 24), str. 14.

¹⁶⁴ Belaj, Vlado; Raskid ili izmjena ugovora o prodaji zbog promijenjenih okolnosti; *Pravo i porezi*, br. 7., srpanj 2000., str. 6.

¹⁶⁵ Članak 369. ZOO-a

¹⁶⁶ Česić, Zlatko; Izmjena ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti, *Računovodstvo, revizija i financije*, 27 (2017), 12, str. 278.

pozivanja na promijenjene okolnosti ugovaranjem takve ugovorne mogućnosti, osim ako je takvo odricanje suprotno načelu savjesnosti i poštenja¹⁶⁷.

Naime, ugovorne strane dužne su prilikom ulaženja u bilo koji ugovorni odnos računati na postojanje izvjesnog poslovnog rizika ulaska u takve odnose, pogotovo u današnje vrijeme kad otežano ispunjenje i veliki gubitak predstavljaju svojevrsni prihvatljiv poslovni rizik. Stoga se pravo na raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti tumači vrlo restriktivno zahtijevajući da se radi o ozbiljnim, bitnim i teškim posljedicama za pogođenu stranu. Primjerice, kad se tuženik kao pravna osoba bavi kupnjom nekretnina u svrhu izgradnje smještajnih kapaciteta i izgradnjom apartmana i prodajom istih na tržištu, on je dužan uzeti u obzir okolnosti da bi moglo doći do pada potražnje, do pada cijene, jer to predstavlja rizik u poslovanju svakog trgovačkog subjekta, slijedom čega tuženik ne bi mogao tražiti izmjenu ili raskid ugovora, budući da je tuženik ona ugovorna strana koja je bila dužna u vrijeme sklapanja ugovora uzeti u obzir te okolnosti¹⁶⁸.

Najmanji rizik od raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti imaju ugovori za koje se očekuje izvršenje u kratkom vremenskom razdoblju. S druge strane, najveći rizik od raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti imaju ugovori koji se izvršavaju kroz duže vremensko razdoblje jer „što je dulji vremenski period između sklapanja ugovora i dospijeca ugovorne obveze veća je i mogućnost nastupa promijenjenih okolnosti, naročito kod ugovora s trajnim ili sukcesivnim obvezama“¹⁶⁹. Primjerice, kod ugovora o građenju dolazi do osnivanja ugovornih obveza koje uobičajeno traju po nekoliko godina, ali i desetljeća, radi čega će zahtjevi za izmjenom ili raskidom ugovora zbog promijenjenih okolnosti biti puno češći¹⁷⁰.

Međutim, ovaj institut treba razlikovati od nemogućnosti ispunjenja za koju ne odgovara nijedna strana, odnosno tzv. više sile. Naime, „kod više sile radi se o nemogućnosti izvršenja ugovora, a promijenjene okolnosti samo otežavaju ispunjenje ugovora“¹⁷¹, što za posljedicu ima to da nastupom više sile ugovor prestaje *ex lege* i ugovorne strane ne mogu tražiti ni njegovu izmjenu niti raskid, dok kod promijenjenih okolnosti ugovor i dalje ostaje na snazi zbog čega ga je moguće i dalje ispuniti, no na otežan način. Dodatna razlika ovog instituta u odnosu na višu silu je ta da ugovorne strane kod promijenjenih okolnosti imaju na

¹⁶⁷ Članak 372. ZOO-a

¹⁶⁸ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-710/2013 od 4. rujna 2013.

¹⁶⁹ Česić, Zlatko; Bobinac, Dubravka, op. cit. (bilj. 36), str. 76.

¹⁷⁰ Belaj, Vlado; Raskid ili izmjena ugovora o doživotnom uzdržavanju zbog promijenjenih okolnosti; Pravni vjesnik, god. 17., br. 3 – 4, Osijek, 2001., str. 13.

¹⁷¹ Belaj, Vlado; op. cit. (bilj. 164), str. 6.

raspolaganju mogućnost izmjene ugovora ili raskida ugovora na temelju sudske odluke, dok kod više sile ugovorne strane nemaju tu mogućnost jer su nastupom više sile, zbog kojeg je došlo do nemogućnosti ispunjenja obveze obaju ugovornih strana, ugašene.

Nadalje, s obzirom da je institut *clausula rebus sic stantibus* uvršten u dio ZOO-a kojim se uređuju dvostranoobvezni ugovori, time se, *de lege lata*, zaključuje da se isti primjenjuje u ugovorima u kojima obje ugovorne strane moraju ispuniti dužne činidbe, ali ne i kod jednostranoobveznih ugovora u kojima samo jedna ugovorna strana ima obvezu ispunjenja svoje činidbe bez postojanja prava na protučinidbu od druge ugovorne strane, odnosno u ugovorima gdje ugovorne strane nisu istodobno vjerovnik i dužnik u odnosu jedna na drugu¹⁷². Isto tako, neki autori posredno zaključuju da se institut *clausula rebus sic stantibus* primjenjuje na naplatne ugovore, ne i besplatne¹⁷³. Primjer koji se za to navodi jest ugovor o darovanju; naime, iako se zakonom izrijekom predviđa mogućnost opoziva izvršenog darovanja i raskid ugovora o darovanju, takva mogućnost odnosi se samo na situaciju u kojoj dođe do bitnog pogoršanja imovinskog stanja darovatelja, no ne i u slučaju drugih izvanrednih okolnosti.

Za razliku od takvog zakonodavnog pristupa, njemački Građanski zakonik¹⁷⁴ i talijanski *Codice civile*¹⁷⁵ izričito dopuštaju da se *clausula rebus sic stantibus* primjenjuje i na jednostrano i dvostranoobvezne ugovore, odnosno ne radi se razlika u primjeni ovog instituta ovisno o tome je li pravni posao naplatan ili besplatan.

Što se pak tiče ugovora kod kojih u trenutku sklapanja nisu poznata sva prava i obveze ugovornih strana, tzv. aleatornih ugovora, ZOO izrijekom ne isključuje primjenu *clausule rebus sic stantibus*, što je i logično jer se *clausula rebus sic stantibus* prvi put, kao prirodni sastojak ugovora, u hrvatskom pravu pojavila upravo kod aleatornog ugovora – ugovora o doživotnom uzdržavanju¹⁷⁶. No, neki autori smatraju da bi, zbog prirode aleatornih ugovora, primjena *clausule rebus sic stantibus* trebala biti isključena ili barem ograničena. Naime,

¹⁷² Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 866.

¹⁷³ Vizner, Boris; Komentar Zakona o obveznim odnosima, Zagreb, 1978., str. 532.

¹⁷⁴ Članak 313. Građanskog zakonika (*Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002*), BGBl. I S. 42, 2909, 2003 I S. 738, posljednje izmijenjen čl. 1. Zakona od 14. 3. 2023., BGBl. 2023 I Nr. 72, dalje u tekstu: BGB)

¹⁷⁵ Članak 1468. Građanski zakonik (*Codice civile*): *Regio decreto* od 16. 3. 1942., br. 262, *Approvazione del testo del Codice civile*, GU 79/1942, posljednje izmijenjen s *Decreto legislativo* od 10. 10. 2022., br. 149, GU 243/2022, koji je izmijenjen Zakonom od 29. 12. 2022., br. 197, GU 303/2022 (dalje u tekstu: *Codice civile*)

¹⁷⁶ Nikšić, Saša; *Clausula rebus sic stantibus i ekonomska kriza*; Zbornik Susreta pravnika Opatija, 2016., str. 160.

aleatorni ugovori „ovise o nastupanju nekih budućih i neizvjesnih okolnosti“¹⁷⁷, slijedom čega ugovorne strane već prilikom njegovog sklapanja svjesno preuzimaju obveze koje u cijelosti ovise o neizvjesnom i nepredvidivom događaju, a što se može ocjenjivati u sklopu „podjele rizika koja proizlazi iz ugovora ili zakona“ prilikom utvrđivanja okolnosti bitnih za odlučivanje o primjeni ovog instituta. Ograničenje primjene ovog instituta sadrži, primjerice, talijanski *Codice civile* kojim se izrijeком isključuje primjena klauzule *rebus sic stantibus* kod aleatornih ugovora (tal. *contratto aleatorio*)¹⁷⁸.

Nadalje, ZOO dopušta primjenu klauzule *rebus sic stantibus* i kod izvanugovornih obveza, konkretno kod izmjene dosuđene naknade štete u slučaju tjelesne ozljede ili narušenog zdravlja na način da sud može, na zahtjev oštećenika, za ubuduće povećati rentu, a može je na zahtjev štetnika sniziti ili ukinuti ako se znatnije promijene okolnosti koje je sud imao na umu pri donošenju prijašnje odluke¹⁷⁹, pri čemu se kod izvanugovornih obveza ne traži ispunjenje pretpostavki iz članka 369. ZOO-a.

5.1.2.1. Postojanje, narav i kvaliteta promijenjenih okolnosti

Za mogućnost raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti potrebno je kumulativno ispunjenje sljedećih zakonskih pretpostavki: (i) da se radi o izvanrednim okolnostima koje su nastale nakon sklapanja ugovora, a prije roka određenog za ispunjenje obveze, (ii) da se te okolnosti nisu mogle predvidjeti u vrijeme sklapanja ugovora, (iii) da one bitno „otežavaju ispunjenje obveze jedne strane ili se upravo radi njih ne može ostvariti svrha ugovora, (iv) da ugovor više ne odgovara očekivanjima stranaka i da bi ga po općem mišljenju bilo nepravično održati na snazi s dosadašnjim sadržajem“¹⁸⁰, pri čemu je dovoljno da se radi ili o pretjerano otežanom ispunjenju ili o ispunjenju obveze koje bi nanijelo pretjerano veliki gubitak pogođenoj strani. To podrazumijeva da „po svojoj naravi te okolnosti moraju biti izvanredne, a po svojoj kvaliteti odnosno intenzitetu moraju biti nepredvidive, neizbježne i nesavladive“¹⁸¹.

Obilježje izvanrednosti promijenjenih okolnosti ne zahtijeva da takve okolnosti budu apsolutno nepredvidive, već je potrebno da se radi o subjektivno sagledanim okolnostima, odnosno „o konkretnoj nepredvidivosti odnosno o uobičajenosti takve okolnosti u redovnom

¹⁷⁷ Česić, Zlatko; op. cit. (bilj. 166), str. 278.

¹⁷⁸ Članak 1469. *Codice civile*

¹⁷⁹ Članak 1096. ZOO-a

¹⁸⁰ Pavlović, Mladen; op. cit. (bilj. 55), str. 10.

¹⁸¹ Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 866.

životu i poslovanju s kojom bi ugovorne strane morale računati¹⁸², jer u protivnome, ako se takva okolnost redovno pojavljuje u svakodnevnom poslovanju, radi se o redovnoj okolnosti koju su ugovorne strane mogle opravdano očekivati pa samim time i predvidjeti. Radi toga, na izmjenu ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti ne može se pozvati ugovorna strana koja je u vrijeme sklapanja ugovora bila dužna uzeti u obzir te okolnosti¹⁸³, pri čemu je pri ocjeni nepredvidivosti promijenjenih okolnosti važno uzeti u obzir i vrstu dužne pažnje koja se mora uložiti prilikom sklapanja ugovora glede svih okolnosti koje bi mogle biti od značaja za taj ugovorni odnos.

To podrazumijeva da na strani ugovorne strane koja se poziva na promijenjene okolnosti ne smije postojati odgovornost za promijenjene okolnosti, odnosno, da takva ugovorna strana nije kriva, jer bi u protivnom takva ugovorna strana bila odgovorna za dužnu nepažnju, pri čemu će se kao „mjerilo intenziteta takve pažnje uzeti objektivno mjerilo ovisno o području u kojem se ugovor sklapa i s obzirom na svojstvo ugovorne strane (pažnja dobrog domaćina, dobrog gospodarstvenika, dobrog stručnjaka)¹⁸⁴, a što konkretno znači da pojedini stupanj pozornosti „ne može se odrediti jednom općom definicijom, jer ona ovisi o vrsti ugovora, o činjeničnom stanju, poslovnim običajima, pravilima struke itd., što je faktično pitanje (*questio facti*) koje utvrđuje sud, uzimajući u obzir sve relevantne okolnosti slučaja¹⁸⁵.

Za primjenu ovog instituta nije odlučna vrsta ili izvor događaja koji je prouzročio nastupanje takvih okolnosti; može se raditi o „prirodnim događajima, o političkim i društvenim promjenama, o upravnim ili drugim mjerama javne vlasti, o ekonomskim pojavama¹⁸⁶ i slično, ali može se raditi i o nenastupanju događaja koji se, opravdano i po redovnom tijeku stvari, mogao očekivati. No, neovisno o tome o kojoj se vrsti ili izvoru događaja radi, važno je da se „uvjet nepredvidivosti prvenstveno odnosi na posljedice događaja koji je uzrokovao promjenu položaja stranke, a ne mora uključivati i nepredvidivost samog događaja¹⁸⁷, što znači da je moguće da određeni događaj bude predvidiv, no da posljedice koje je takav događaj izazvao po svojoj vrsti ili proporcijama, budu nepredvidive i kao takve podložne primjeni instituta *clausule rebus sic stantibus*¹⁸⁸.

¹⁸² Ibid., str. 867.

¹⁸³ Članak 369. stavak 3. ZOO-a

¹⁸⁴ Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 867.

¹⁸⁵ Česić, Zlatko; op. cit. (bilj. 166), str. 281.

¹⁸⁶ Petrić, Silvija; Izmjena ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti prema novom Zakonu o obveznim odnosima; Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 28 (2007), 1, str. 28.

¹⁸⁷ Ibid., str. 35.

¹⁸⁸ Ibid.

Što se tiče mogućnosti savladavanja ili izbjegavanja takvih izvanrednih okolnosti, takva obveza obuhvaćena je ponovno načelom savjesnosti i poštenja u okviru kojeg su ugovorne strane dužne poduzeti sve ono što je u njihovoj moći te u okviru dužne pažnje, kako bi se izbjeglo nastupanje takvih izvanrednih okolnosti koje bi za posljedicu imale neispunjenje ugovora ili neuredno ispunjenje, odnosno ispunjenje ugovora sa zakašnjenjem.

Nadalje, za ostvarivanje prava na pozivanje na promijenjene okolnosti nije dovoljno da se dokaže nastupanje općih prilika u društvu koje se mogu okarakterizirati kao promijenjene okolnosti, već je potrebno nedvojbeno takve promijenjene okolnosti povezati sa ugovornom stranom kojoj je njihovim nastupom ispunjenje ugovornih obveza postalo otežano odnosno kojoj bi nanijelo veliki gubitak. Tako iz sudske prakse proizlazi da „općenite tvrdnje o socijalno ekonomskom stanju u Republici Hrvatskoj, bez iznošenja konkretnih činjenica i predlaganja dokaza (čl. 219. st. 1. ZPP) na okolnost kako su se te opće prilike u društvu, odrazile na konkretno poslovanje poslodavca, te kako su, i u čemu utjecale na činjenicu da bi tuženiku postalo pretjerano otežano ispunjenje obveza iz KU (op. a. kolektivnog ugovora) odnosno da bi mu nanijelo pretjerani gubitak, nije bilo moguće zaključiti da je tuženik imao opravdane razloge za otkaz KU. Prvenstveno, nije dokazano na koji način bi fluktuacija radne snage u Republici Hrvatskoj utjecala na konkretnog poslovnog subjekta, tim više, što je smanjenje broja radnika kod poslodavca bilo popraćeno i smanjenom poslovnom aktivnosti tužitelja, koju činjenicu tuženik nije osporavao niti predložio adekvatne dokaze radi njenog osporavanja. Osim toga, tuženik nije obrazložio na koji način bi rast minimalne plaće, te porezna rasterećenja, utjecala na pretjerano otežano ispunjavanje obveza iz KU, odnosno kako bi tuženiku te dvije činjenice nanijele ikakav gubitak“¹⁸⁹.

Stoga, u sudskom postupku „nije dovoljno pozvati se samo na te okolnosti već je nužno i potrebno dokazati da te promijenjene okolnosti izazivaju otežano ispunjenje obveze ili da se zbog njih ne može postići svrha ugovora“¹⁹⁰. U tom smislu, Vrhovni sud Republike Hrvatske utvrđuje da je neosnovano pozivanje tuženika – protutužitelja na klauzulu *rebus sic stantibus*, jer unatoč tomu što tuženik traži raskid ugovora zbog nastanka nepredvidivih okolnosti (rata, recesije, pada životnog standarda), tuženik nije ničime dokazao da mu je zbog toga otežano ispunjenje ugovornih obveza ni da bi tuženik zbog tih okolnosti imao smanjen prihod iz svojih obrtničkih djelatnosti¹⁹¹.

¹⁸⁹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj GŽ 12/2019 od 30. srpnja 2019.

¹⁹⁰ Raffaelli, Bogoljub; op. cit. (bilj. 107), str. 788.

¹⁹¹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1954/1997 od 28. ožujka 2001.

5.1.2.2. Vrijeme nastupanja promijenjenih okolnosti

Što se tiče razdoblja nastupanja izvanrednih, promijenjenih okolnosti, one moraju nastupiti nakon sklapanja ugovora, a prije isteka roka određenog za ispunjenje obveze. Naime, kad bi se radilo o izvanrednim okolnostima koje su postojale prije sklapanja ugovora, takve okolnosti bi izgubile karakteristiku nepredvidivih okolnosti i druga bi ugovorna strana, ako za takve okolnosti nije znala, mogla takav ugovor pobijati zbog bitne zablude.

Primjerice, iz odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske proizlazi da emocionalna preosjetljivost na promjenu okoline i drugog u vezi sa studijem nije osnovan razlog za raskid ugovora o plaćanju školarine kad su te okolnosti postojale i prije sklapanja ugovora, pa su morale biti uzete u obzir i prije sklapanja ugovora¹⁹². Isto tako, iz druge sudske odluke proizlazi da jedna ugovorna strana ne može tražiti raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti iz razloga što je bila dužna, u vrijeme sklapanja ugovora o radu, uzeti u obzir okolnost da od puberteta boluje od skolioze, a kao liječnik mogla je znati i uzeti u obzir da joj specijalizacija iz patološke anatomije ugrožava zdravstveno stanje¹⁹³.

S druge strane, krajnji rok za nastupanje izvanrednih okolnosti je do isteka roka određenog za ispunjenje obveze tj. do pada dužnika u zakašnjenje, a ako takve promijenjene okolnosti nastupe nakon što dužnik padne u zakašnjenje, one se neće uzeti u obzir i dužnik se neće moći pozvati na njih¹⁹⁴ iz razloga što „dužnik snosi sve posljedice koje proizlaze iz njegova zakašnjenja“¹⁹⁵. Nadalje, iz zakonske formulacije („nakon isteka roka određenog za ispunjenje“¹⁹⁶) proizlazi da se ne radi razlika između eventualno skrivljenog zakašnjenja ili neskrivljenog zakašnjenja u neispunjenju ugovorne obveze. Radi tog, pravna teorija zaključuje da „svako zakašnjenje dužnika u ispunjenju obveze negira mogućnost pozivanja na izvanredne okolnosti koje su nastale nakon tog trenutka“¹⁹⁷, neovisno o tome je li za to zakašnjenje kriva pogođena strana ili ne. No, ako dokaže da nije mogao ispuniti svoju obvezu, odnosno da je zakasnio s ispunjenjem obveze zbog vanjskih, izvanrednih i nepredvidivih okolnosti, dužnik se oslobađa odgovornosti za štetu zbog zakašnjenja ili neispunjenja¹⁹⁸.

Sudska praksa još nije zauzela jasan stav o primjeni instituta *clausula rebus sic stantibus* u slučajevima kad izvanredne okolnosti nastupe nakon dolaska pogođene strane u zakašnjenje

¹⁹² Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-2084/1991 od 12. prosinca 1991.

¹⁹³ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev r-304/2008 od 15. listopada 2008.

¹⁹⁴ Članak 369. stavak 3. ZOO-a

¹⁹⁵ Raffaelli, Bogoljub; op. cit. (bilj. 107), str. 788.

¹⁹⁶ Članak 369. stavak 3. ZOO-a

¹⁹⁷ Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 869.

¹⁹⁸ Članak 343. ZOO-a

za koje pogođena strana ne odgovara, no u dostupnim odlukama sudska se praksa većinom opredjeljuje za objašnjenje da tužbeni zahtjevi neće biti osnovani iz razloga što su izvanredne okolnosti nastupile nakon pada dužnika u zakašnjenje bez detaljnog obrazloženja odgovornosti za zakašnjenje. Tako, na primjer, zahtjev za raskid ugovora o kratkoročnom kreditu zbog toga što je korisnik kredita izgubio posao i radi toga otežano ispunjava obveze, nije osnovan jer su takve izvanredne okolnosti nastupile nakon proteka roka za vraćanje cjelokupnog iznosa kredita¹⁹⁹. Također, zahtjev kupca za raskid ugovora o prodaji kuće zbog toga što zbog ratnih okolnosti nije bio u radnom odnosu nije osnovan jer su takve okolnosti nastupile nakon proteka roka za plaćanje kupoprodajne cijene²⁰⁰.

Nadalje, na promijenjene okolnosti ne može se pozvati ni u slučajevima kad je ugovorena obveza ispunjena, neovisno o tome je li ispunjena obveza ispunjena prije roka određenog za ispunjenje ili nakon. Tako iz odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske proizlazi da okolnosti koje su nastupile naknadno ne mogu utjecati na ostvarenje svrhe ugovora, kad je ona već ostvarena, te ne mogu predstavljati razlog za raskid ili izmjenu ugovora²⁰¹.

No, za razliku od našeg zakonodavstva, njemačko pravo osnovanost pozivanja na izvanredne okolnosti poistovjećuje sa zajedničkom pogrešnom predodžbom ugovornih strana s okolnostima u vrijeme sklapanja ugovora. Tako njemački Građanski zakonik²⁰² govori o „poremećaju osnove posla (njem. *Wegfall der Geschäftsgrundlage*), kao pretpostavci za primjenu instituta *clausula rebus sic stantibus*.

Konačno, na pravo na raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti neće imati pravo ni ugovorna strana koja očekuje nastupanje nepovoljnih okolnosti koje bi mogle imati utjecaj na izvršenje njezinih obveza u okviru pojedinog ugovora. Tako iz sudske prakse proizlazi da „okolnosti koje se tek očekuju da će nastupiti u budućnosti ne mogu biti razlog za otkaz ugovora jer prije svega nisu nastale, dio razloga su razlozi koji ovise o stanju na tržištu nekretnina i financijskih obveza koje ne mogu za pravnu osobu i dobrog gospodarstvenika biti okolnosti koje se ne mogu predvidjeti i koje se slijedom toga ne bi mogle biti unaprijed u ugovoru predvidjeti“²⁰³.

¹⁹⁹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-710/2003 od 13. travnja 2005.

²⁰⁰ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1505/2002 od 8. prosinca 2004.

²⁰¹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-739/2005 od 22. ožujka 2006.

²⁰² Članak 313. BGB

²⁰³ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj GŽ-19/2016 od 7. prosinca 2016.

5.1.2.3. Obavješćavanje o promijenjenim okolnostima

Ugovorna strana koja je pogođena utjecajem izvanrednih, promijenjenih okolnosti, dužna je o svojoj namjeri izmjene ili raskida ugovora obavijestiti drugu ugovornu stranu čim sazna za takve okolnosti, a ako to ne učini – odgovara za štetu koju je druga strana pretrpjela zbog toga što joj zahtjev nije bio na vrijeme priopćen²⁰⁴. Svrha obavješćavanja je da druga ugovorna strana može poduzeti potrebne radnje i mjere kako bi mogla zaštititi svoje interese ili spriječiti i umanjiti moguću štetu koja joj može nastati zbog realizacije prava pogođene ugovorne strane na izmjenu ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti²⁰⁵.

Ova obveza obavješćavanja ne predstavlja procesnu pretpostavku za podnošenje tužbe radi izmjene odnosno raskida ugovora, ali bi njezino ispunjavanje bio odraz poštivanja načela savjesnosti i poštenja čije se nepoštivanje kažnjava s obvezom naknade štete koja će se odmjeravati i priznavati sukladno općim pravilima o odgovornosti za štetu. No, u slučaju da se radi o nastupanju izvanrednih okolnosti koje ne nastupaju nužno naglo i odjednom, a radi čega je teško odrediti trenutak u kojem je nastala obveza obavješćavanja druge ugovorne strane, „valjalo bi zauzeti stajalište da se ta obveza pogođene strane u svakom konkretnom slučaju prosuđuje prema čl. 10. ZOO-a koji predviđa standarde postupanja sudionika u obveznopравnim odnosima“²⁰⁶. Prema tome, a polazeći i od načela dužnosti suradnje i načela savjesnosti poštenja, obveza obavješćavanja postoji već onda kad nastane mogućnost ili vjerojatnost promijenjenih okolnosti, dakle i prije samog trenutka njihovog nastupanja²⁰⁷.

5.1.2.4. Pravne posljedice promijenjenih okolnosti

Što se tiče pravnih posljedica *clausule rebus sic stantibus*, iz članka 369. stavka 4. ZOO-a proizlazi da prednost ima izmjena ugovora nad raskidom uslijed promijenjenih okolnosti, i to u dijelu u kojem se propisuje da kad jedna strana zahtijeva raskid ugovora, ugovor se neće raskinuti ako druga strana ponudi ili pristane da se sporne i odgovarajuće odredbe ugovora pravično izmijene, pri čemu se zakonom ne propisuju daljnje pretpostavke pod kojima se može tražiti izmjena, a pod kojima raskid ugovora.

²⁰⁴ Članak 370. ZOO-a

²⁰⁵ Ćesić, Zlatko; op. cit. (bilj. 166), str. 282.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Gorenc, Vilim; Komentar Zakona o obveznim odnosima, Računovodstvo, revizija i financije, Zagreb, 2005., str. 562.

Prema tome, „ako pogođena strana zahtijeva raskid ugovora, druga strana ima pravo ponuditi izmjenu ugovora ako se ta svrha ugovora može ostvariti, odnosno ako je izmjena moguća, te ako takva izmjena nije nepravična za pogođenu stranu“²⁰⁸. Ako pak pogođena strana ne prihvati ponuđenu izmjenu ugovora iz razloga što je takva izmjena ugovora za nju nepravična, tada je pogođena strana ovlaštena zahtijevati izmjenu odnosno raskid ugovora podnošenjem konstitutivne tužbe pred nadležnim sudom. Sudska praksa je stava da se zahtjev za izmjenu odnosno raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti ne može istaknuti u nekom drugom obliku poput prigovora ili ponude da se ugovor izmijeni, kao i da sud nije ovlašten o raskidu ugovora ili o njegovoj izmjeni sam odlučiti kao o prethodnom pitanju u smislu članka 12. stavka 1. Zakona o parničnom postupku²⁰⁹. Dok se takva konstitutivna presuda ne donese, ugovor će egzistirati takav kakav je.

Iz toga proizlazi da će pravna mogućnost izmjene ugovora (pod uvjetom da je ista dopuštena i da se njome ostvaruje svrha ugovora) i raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti, uvijek ovisi o dispoziciji pogođene strane – pogođena strana može prihvatiti ponudu za izmijenjeni ugovor ili zahtijevati raskid ugovora konstitutivnom tužbom. To za posljedicu ima da druga ugovorna strana, koja nije pogođena promijenjenim okolnostima, „nema pravo odbiti izmjenu ugovora koju zahtijeva pogođena strana, ako je izmjena moguća i njome se može ostvariti svrha ugovora, niti izmjena zavisi od pristanka druge ugovorne strane, već pogođena strana može svoje pravo na izmjenu ugovora ostvarivati putem suda, odnosno zahtijevati da se drugoj strani naloži sklapanje izmijenjenog ugovora“²¹⁰.

Pritom će, u slučaju da dođe do izmjene ugovora, takva izmjena utjecati samo na one odredbe ugovora na koje su promijenjene okolnosti utjecale, ne i na ostatak ugovora²¹¹. Isto tako, prema sudskoj praksi, moguće je da do promijenjenih okolnosti dođe više puta, odnosno da pravomoćno odbijanje tužbenog zahtjeva zbog promijenjenih okolnosti nije zapreka da se ponovno pokrene nova parnica ako je naknadno došlo do nove promjene okolnosti²¹².

Ocjena radi li se u svakom konkretnom slučaju o „pretjerano otežanom ispunjenju“ ili „pretjerano velikom gubitku“ predstavlja pravni standard čiji se sadržaj i opseg ne određuje zakonskim odredbama već se sud, u svakom pojedinačnom slučaju prilikom donošenja odluke o izmjeni ugovora ili raskidu ugovora uslijed promijenjenih okolnosti, rukovodi načelom

²⁰⁸ Golub, Alen; op. cit. (bilj. 132), str. 560.

²⁰⁹ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-886/2024 od 29. veljače 2024.

²¹⁰ Golub, Alen; op. cit. (bilj. 132), str. 561.

²¹¹ Petrić, Silvija; op. cit. (bilj. 186), str. 30.

²¹² Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1281/1985 od 23. listopada 1985.

savjesnosti i poštenja, vodeći računa osobito o svrsi ugovora, o podjeli rizika koja proizlazi iz ugovora ili zakona, o trajanju i djelovanju izvanrednih okolnosti te o interesima obiju ugovornih strana²¹³. Naime, svaki ugovor sadrži određeni stupanj poslovnog rizika kojeg su ugovorne strane dužne trpjeti, i upravo „određivanje tog stupnja rizika znači ujedno i utvrđivanje one granice do koje su stranke vezane ugovornom disciplinom (tj. načelom *pacta sunt servanda*), a kad je ona prekoračena, može se dopustiti odstupanje od ovog načela, tj. promjena ugovora, pa čak i njegov raskid“²¹⁴. To vrlo često podrazumijeva da će sud u postupku morati voditi računa o „određivanju mjere u kojoj je pogođena stranka dužna trpjeti posljedice neočekivanih i izvanrednih promjena, odnosno o utvrđivanju tzv. „normalnog poslovnog rizika“²¹⁵. U talijanskoj sudskoj praksi normalni poslovni rizik (tal. *alea normale*) se definira kao nepredvidivi rizik koji nije izričito preuzet ugovorom i kojeg donosi određena vrsta ugovora, a kojem se svaka ugovorna strana automatizmom podvrgava kroz ulaženje u takve ugovorne odnose²¹⁶.

Nadalje, do raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti ne dolazi do raskida ugovora *ex lege* s obzirom na to da „takve okolnosti same po sebi ne prouzrokuju prestanak dužnikove obveze, nego je za njen prestanak potrebna ili suglasnost druge strane ili presuda kojom se ugovor raskida zbog tih okolnosti“²¹⁷, odnosno pravo na raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti ostvaruje se u okviru sudskog postupka pružanjem konstitutivne pravne zaštite.

Za razliku od općeg pravila za naknadu štete zbog raskida ugovora koje govori o „dužnosti naknade štete“, kod raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti govori se o naknadi „pravičnog dijela štete“ koju zbog raskida ugovora trpi ona ugovorna strana koja nije zahtijevala raskid ugovora. Iz zakonskih odredbi pritom ne proizlazi definicija pravične štete, no ona bi podrazumijevala „dio štete koji je za pogođenu stranu prihvatljiv s obzirom na izmijenjene okolnosti za koje ne odgovara niti jedna strana, kako bi se uspostavila ravnoteža između ugovornih stranaka, ali da pogođena strana ne trpi teže posljedice nego kad bi, usprkos izmijenjenim okolnostima, ispunila ugovor“²¹⁸. Pritom je važno napomenuti da „obveza naknade štete ne zavisi od krivnje, a niti od štetne radnje, već nastupa *ex lege* raskidom ugovora zbog promijenjenih okolnosti, pod pretpostavkom da su doista nastupile za

²¹³ Članak 371. ZOO-a

²¹⁴ Petrić, Silvija; op. cit. (bilj. 186), str. 46.

²¹⁵ Ibid.

²¹⁶ Ibid., str. 46, fusnota 174.

²¹⁷ Slakoper, Zvonimir; op. cit. (bilj. 35), str. 528.

²¹⁸ Golub, Alen; op. cit. (bilj. 126), str. 562.

ugovoru stranu koja nije zahtijevala raskid ugovora²¹⁹. Razlog zašto bi drugoj ugovornoj strani pripadao pravični iznos naknade štete *ex lege*, odnosno bez potrebe dokazivanja krivnje pogođene strane za nastup promijenjenih okolnosti možemo, po mišljenju autora, pronaći u tome što su izvanredne vanjske okolnosti onemogućile (potpuno ili djelomično) obvezu ispunjenja ugovornih obveza kako one glase, načelo jednake vrijednosti činidaba, zahtjev za savjesnošću i pozornošću ugovornih strana kao i „da primjenom instituta *clausulae rebus sic stantibus* te povrede trebaju biti otklonjene, odnosno da trebaju biti ponovno uspostavljene ravnopravnost i ravnoteža ugovornih strana i udovoljeno načelu jednake vrijednosti činidaba, shvaćenom u širem smislu“²²⁰.

5.1.2.5. Okolnosti značajne za odluku suda

Kao što je spomenuto, kod ocjene osnovanosti zahtjeva za izmjenu ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti, sud će se rukovoditi načelom savjesnosti i poštenja, vodeći računa o svrsi ugovora, podjeli rizika koja proizlazi iz zakona i ugovora, o trajanju i djelovanju izvanrednih okolnosti te o interesima²²¹ obiju ugovornih strana.

Obveza rukovođenja načelom savjesnosti i poštenja podrazumijevala bi, u praktičnoj primjeni, prije ocjenu (ne)pravičnosti određenog rješenja za jednu ugovornu stranu ako bi ugovor ostao takav kakav je, nego primjenu klasičnog načela savjesnosti i poštenja²²².

Svrha ugovora mogla bi se tumačiti kao „tipizirana objektivna svrha (objektivno shvaćanje kauze) ili kao pobuda / motiv (subjektivno shvaćanje kauze)“²²³. Tako, primjerice, sudska praksa tumači da „svrha ugovora o zakupu se ne može ostvariti ako zakupac ne pristaje na izmjenu visine zakupnine ugovorene prije više godina pa zakupodavatelj ima pravo zahtijevati raskid ugovora“²²⁴.

Nadalje, podjela rizika podrazumijeva da će sud uzeti u obzir i u kojoj će mjeri biti opravdano prenijeti rizik jedne ugovorne strane na drugu ugovornu stranu, odnosno „u kojoj mjeri je

²¹⁹ Golub, Alen; op. cit. (bilj. 132), str. 561.

²²⁰ Slakoper, Zvonimir; *Clausula rebus sic stantibus* – sredstvo za uspostavu narušene ravnoteže strana, *Novi informator*, br. 6628 od 25. svibnja 2020., str. 3.

²²¹ Članak 371. ZOO-a

²²² Nikšić, Saša; op. cit. (bilj. 176), str. 175.

²²³ Ibid., str. 177.

²²⁴ Privredni sud Hrvatske, poslovni broj Pž-160/1993 od 15.6.1993.

preuzeti rizik nešto što bi trebala snositi jedna ili druga ugovorna strana, a kad je riječ o riziku za koji je neopravdano da ga snosi ona ugovorna strana u pogledu koje se rizik ostvario“²²⁵.

5.1.2.6. Posebni slučajevi raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti

ZOO, osim u spomenutim člancima 367. – 372., institut promijenjenih okolnosti spominje u članku 829. koji uređuje raskid ugovora o trgovinskom zastupanju na način da predviđa da, iz važnih razloga koje mora navesti, a poglavito zbog neispunjenja ugovorne obveze druge strane ili zbog promijenjenih okolnosti, svaka strana može raskinuti ugovor na neodređeno vrijeme bez otkaznog roka, odnosno raskinuti ugovor na određeno vrijeme prije isteka vremena na koje je sklopljen, pri čemu ugovorne strane ovo pravo ne mogu ugovorom niti isključiti niti ograničiti.

Nadalje, mogućnost primjene instituta promijenjenih okolnosti izrijeком se predviđa i kod ugovora o doživotnom uzdržavanju na način da se člankom 584. ZOO-a utvrđuje da se na taj ugovor primjenjuju opće odredbe ZOO-a.

5.1.3. Jednostrani raskid zbog neizvjesnosti u ispunjenju

Neizvjesnost ispunjenja obveze podrazumijeva situaciju u kojoj je ugovorom predviđeno da će prvo jedna ugovorna strana ispuniti svoju obvezu, pa se nakon sklapanja ugovora materijalne prilike druge strane pogoršaju u toj mjeri da je neizvjesno hoće li ona uopće moći ispuniti svoju obvezu prvoj ugovornoj strani ili ako ta neizvjesnost proizlazi iz drugih ozbiljnih razloga. U tom slučaju ugovorna strana koja se obvezala prva ispuniti svoju obvezu može odgoditi njezino ispunjenje dok druga strana ne ispuni svoju obvezu ili dok joj ne da dovoljno osiguranje da će je ispuniti²²⁶. Neizvjesnost u ispunjenju postojat će i u situaciji ako su materijalne prilike jedne ugovorne strane bile teške i prije sklapanja ugovora, ako druga ugovorna strana nije to znala niti mogla znati²²⁷.

U tim slučajevima neizvjesnosti u ispunjenju, ugovorna strana, koja je dužna prva ispuniti svoju činidbu, može tražiti od druge ugovorne strane, na čijoj je strani nastala neizvjesnost u ispunjenju, da joj da dovoljno osiguranje u primjerenom roku. No, ako joj ugovorna strana na

²²⁵ Nikšić, Saša; op. cit. (bilj. 176), str. 177.

²²⁶ Članak 359. stavak 1. ZOO-a

²²⁷ Članak 359. stavak 2. ZOO-a

čijoj je strani nastala neizvjesnost u ispunjenju ne da primjereno osiguranje, ugovorna strana koja je dužna prva ispuniti svoju činidbu može jednostrano raskinuti ugovor.

U sudskoj praksi zauzeto je sljedeće shvaćanje: „valja imati na umu da strana koja je (sukladno ugovoru ili prema prirodi posla) dužna prva ispuniti svoju obvezu uvijek preuzima na sebe određen rizik da druga stranka ne ispuni svoju obvezu. Ako takav rizik predstavlja normalan rizik u takvoj vrsti pravnog posla, onda se strana koja je dužna prva ispuniti svoju obvezu ne može pozivati na ovaj prigovor, osim ako postoje pogoršane materijalne prilike (prije ili nakon sklapanja ugovora) ili drugi ozbiljni razlozi iz kojih proizlazi neizvjesnost hoće li druga strana moći ispuniti svoju obvezu. Polazeći od osnovnog načela dužnosti ispunjenja obveza, smisao prigovora neizvjesnog ispunjenja ne smije se tumačiti na način da se primjenom tog prigovora omogućiti olako raskidanje ugovora, već samo iznimno i to zbog pogoršanih materijalnih prilika i drugih razloga koji ozbiljno dovode u sumnju izvjesnost ispunjenja obveze druge strane“²²⁸.

Što se tiče prava ugovorne strane koja bi prva trebala ispuniti svoju obvezu na traženje dovoljnog osiguranja od druge ugovorne strane, pod takvim osiguranjem smatra se „uobičajeno sredstvo osiguranja, pri čemu je bitno da se njime na uobičajeni način i uz uobičajenu vjerojatnost ispunjenja osigura ispunjenje cijele obveze“²²⁹.

Konačno, imajući u vidu da zakonska odredba koristi izričaj da ugovorna strana koja je obvezna prva ispuniti svoju činidbu „može raskinuti“ ugovor, opravdano je zaključiti da se takav ugovor ne raskida *ex lege*, već da je za raskid takvog ugovora potrebno da ta ugovorna strana dađe odgovarajuću izjavu o raskidu drugoj ugovornoj strani, s pozivom na ovo zakonsko pravo. Na dužnost obavješćavanja primjenjivat će se članak 366. ZOO-a koji propisuje obvezu obavješćavanja druge ugovorne strane „bez odgađanja“.

5.1.4. Raskid zbog očiglednosti neispunjenja prije isteka roka

Jednostrani raskid ugovora prije dospijeca obveze moguć je kad je očigledno da dužnik svoju obvezu neće ispuniti prije isteka roka za ispunjenje, pri čemu vjerovnik, uz pravo na jednostrani raskid, ima mogućnost zahtijevati i naknadu štete²³⁰ od dužnika. Sagledavajući pravnu dikciju zakonske odredbe koja koristi formulaciju „očito“, za zaključiti je da se za

²²⁸ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-3045/2015 od 21. studenog 2018.

²²⁹ Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 860.

²³⁰ Članak 364. ZOO-a

primjenu predmetne odredbe traži „visok stupanj vjerojatnosti ili izvjesnosti da druga strana doista svoju obvezu neće ispuniti“²³¹. Radi se, primjerice, o slučajevima nesposobnosti za plaćanje, postojanja izjave dužnika, prestanka proizvodnje, izostanka gospodarskih aktivnosti i slično.

Kod zakonskog uređenja ugovora o kupoprodaji, točnije u članku 412. ZOO-a, moguće je pronaći dopunu ove odredbe koja predviđa pravo kupca da raskine ugovor i bez ostavljanja naknadnog roka ako mu prodavatelj nakon obavijesti o nedostacima priopći da neće ispuniti ugovor odnosno ako iz okolnosti konkretnog slučaja očito proizlazi da prodavatelj neće moći ispuniti ugovor ni u naknadnom roku, kao i u slučaju kad kupac zbog zakašnjenja prodavatelja ne može ostvariti svrhu radi koje je inicijalno sklopio ugovor. Osim kod ugovora o kupoprodaji, sadržajno sličnu dopunu možemo pronaći i kod ugovora o djelu²³² kojom se uređuje da, ako je kod ugovora o djelu izvršenje djela u određenom roku bitan sastojak ugovora, a izvođač je u tolikom zakašnjenju sa započinjanjem ili završavanjem posla da je očito da ga neće završiti u roku, naručitelj može raskinuti ugovor i zahtijevati naknadu štete. Naručitelju to pravo pripada i onda kad rok nije bitan sastojak ugovora, ako zbog takvog zakašnjenja naručitelj očito ne bi imao interes za ispunjenje ugovora.

Međutim, u slučaju nastupa okolnosti iz kojih bi bilo očito da jedna ugovorna strana neće ispuniti svoju obvezu do raskida ne dolazi *ex lege* već je potrebno da druga ugovorna strana da izjavu o raskidu ugovora pozivanjem na ovu pravnu osnovu za raskid ugovora. O navedenom je druga ugovorna strana dužna obavijestiti prvu ugovornu stranu „bez odgađanja“, također sukladno članku 366. ZOO-a.

Nadalje, kako iz odredbe članka 364. ZOO-a proizlazi da druga ugovorna strana koja raskida ugovor pozivanjem na ovu pravnu osnovu za raskid ugovora ima pravo na naknadu štete, može se zaključiti da se radi o neispunjenju za koje postoji odgovornost dužnika²³³. Osim toga, s obzirom na to da ova odredba ZOO-a u svom izričaju ne radi razliku između ugovora u kojima je ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora i onih ugovora u kojima ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora, može se zaključiti da se vjerovnici iz obje vrste ugovora mogu koristiti ovom zakonskom mogućnošću.

Iz sudske prakse proizlazi da se osnovanost raskida zbog očiglednosti neispunjenja procjenjuje na temelju objektivnih ili subjektivnih okolnosti koje ukazuju na očiglednost da

²³¹ Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 861.

²³² Članak 599. ZOO-a

²³³ Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 861.

jedna ugovorna strana neće ispuniti svoju ugovornu obvezu, odnosno analizira se je li došlo do neispunjenja zato što ugovorna strana ne želi ispuniti svoju obvezu ili ne može ispuniti svoju obvezu. U jednom sudskom predmetu, tužiteljica je kao prodavateljica tražila raskid ugovora o kupoprodaji nekretnina zbog nepoštivanja roka isplate kupoprodajne cijene od strane tuženika kao kupca. Naime, iz ugovora o kupoprodaji proizlazilo je da je kupac bio dužan isplatiti kupoprodajnu cijenu prodavateljici u roku od 15 dana računajući od dana kad kupac primi naknadu za potpuno izvlaštene nekretnine nakon provedenog upravnog postupka. Sud je zaključio da iz okolnosti što kupac nije dvije godine platio kupoprodajnu cijenu iz razloga što kupac (još) nije zaprimio novčanu naknadu u upravnom postupku izvlaštenja, „(...) ne proizlazi da bi bilo očito da tuženik neće ispuniti svoju obvezu isplate kupoprodajne cijene jer on tu obvezu ne negira i spreman ju je ispuniti čim primi naknadu, a isplata same naknade, kako je gore rečeno, nije upitna već se samo čeka dovršetak upravnog postupka pa proizlazi da nisu ispunjeni uvjeti iz čl. 364. ZOO-a za raskid predmetnog ugovora o kupoprodaji“²³⁴.

5.1.5. Raskid ugovora s uzastopnim obvezama

Kod ugovora koji imaju ponavljajuće, odnosno uzastopne obveze u kojima obveza uzastopnih isporuka nije ugovorena kao trajna obveza, već kao ukupna obveza isporuke s unaprijed određenim i/ili ograničenim brojem pojedinih isporuka. Ako jedna ugovorna strana ne ispuni jednu obvezu, druga strana može, u razumnom roku, raskinuti ugovor u pogledu svih budućih obveza predviđenih tim ugovorom, ako je očito da ni te buduće obveze neće biti ispunjene²³⁵. No, takav ugovor će moći biti raskinut i u odnosu na ranije ispunjene obveze ako druga ugovorna strana nema više interesa za takvo (djelomično) ispunjenje ugovora s uzastopnim obvezama²³⁶. Isto tako, dužnik će moći održati na snazi ugovor s uzastopnim obvezama ako dade vjerovniku odgovarajuće osiguranje²³⁷.

Iz prethodno navedenog proizlazi da su pretpostavke za raskid ugovora s uzastopnim obvezama (i) ugovaranje više obveza na strani dužnika, (ii) da dužnik nije ispunio jednu ili više obveza čije ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora, (iii) da je iz svih okolnosti

²³⁴ Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-97/2020 od 14. siječnja 2021.

²³⁵ Članak 365. stavak 1. ZOO-a

²³⁶ Članak 365. stavak 2. ZOO-a

²³⁷ Članak 356. stavak 3. ZOO-a

očito da ni preostale obveze dužnika neće biti ispunjene, te (iv) da je vjerovnik ostavio dužniku razumni rok u svrhu ispunjenja dospelih obveza.

Razlog zašto je jedna od pretpostavki za raskid ugovora s uzastopnim obvezama okolnost da dužnik nije ispunio jednu ili više obveza čije ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora jest taj što bi, u slučaju da se radi o uzastopnim obvezama čije je ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora, neispunjavanjem jedne uzastopne obveze nastupio raskid ugovora na temelju članka 361. ZOO-a.²³⁸ Tako iz sudske prakse proizlazi da ako se radi o fiksnim rokovima ispunjenja uzastopnih obveza, takav se ugovor neće raskinuti prema izloženim zakonskim pravilima raskida ugovora s uzastopnim obvezama, već će se takav ugovor raskinuti prije isteka vremena u kojem je dužnik obavezan ispuniti svoju obvezu, sukladno odredbama ZOO-a koje uređuju raskid ugovora u kojem je ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora, odnosno prema pravilima neispunjenja²³⁹.

Ova vrsta raskida ugovora u praksi se često koristi kod ugovora kod kojih se ugovara sukcesivna isporuka robe ili pojedinih isplata, vraćanje ugovorenih rata ili anuiteta koje u jednom trenutku prestanu zbog nemogućnosti dužnika da nastavi isporuke ili isplate, kao što je to, primjerice, kod ugovora o kreditu.

Tako je, primjerice, u slučaju kad je tužiteljica ispunila djelomično obvezu isplate 5.000,00 EUR na ime kupovnine tuženiku, sud zaključio da je kupoprodajni ugovor, koji predstavlja činjeničnu osnovu tužbe, raskinut. Naime, premda su ugovorne strane ugovorile plaćanje kupoprodajne cijene od 255.000,00 HRK u jednakim mjesečnim ratama najkasnije do 1. studenog 2007., a tuženik je izjavu o raskidu kroz protutužbu dao prije tog ugovorenog roka, sud je zaključio, primjenjujući odredbu članka 129. ZOO / 78 (op. a. koji odgovara sadašnjoj odredbi članka 365. ZOO-a), da je takav ugovor raskinut. Sud je zaključio da je tuženik podnošenjem protutužbe u tom predmetu zapravo dao izjavu o raskidu ugovora te da je tužiteljici ostavio razuman rok za ispunjenje dospelih obveza, s obzirom na to da je iz svih drugih okolnosti (plaćanja dijela kupovnine u iznosu od 5.000,00 EUR, tužiteljinog ustrajanja u tvrdnji da je cijena plaćena u cijelosti iako nije, zatim podnošenjem tužbe na utvrđenje i uknjižbu prava vlasništva na temelju kupoprodajnog ugovora prije isteka roka za plaćanje cijene, tj. izostankom plaćanja preostalog iznosa kupovnine) očito da te obveze neće biti ispunjene²⁴⁰ u budućnosti.

²³⁸ Ćesić, Zlatko; Bobinac, Dubravka, op. cit. (bilj. 36), str. 75.

²³⁹ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-6737/2003 od 10. svibnja 2005.

²⁴⁰ Županijski sud u Dubrovniku, poslovni broj GŽ-806/2019 od 16. listopada 2019.

Međutim, u slučaju da ugovorna strana, koja ima pravo na temelju ove zakonske odredbe raskinuti ugovor, propusti takav ugovor raskinuti, ugovor će ostati i dalje na snazi. Tako iz sudske prakse proizlazi da ugovor o djelu s uzastopnim obvezama, a koji ugovor, unatoč neurednom ispunjenju ugovorne obveze tuženika, tužitelj nije raskinuo u razumnom roku, ostaje na snazi i tužitelj je ovlašten od tuženika zahtijevati ispunjenje ugovorne obveze u smislu članka 360. ZOO-a²⁴¹.

Isto tako, ako ugovorna strana, koja ima pravo raskinuti ugovor propusti raskinuti ugovor u odnosu na ranije ispunjene obveze ugovora, ugovor u dijelu koji se tiče ranije ispunjenih obveza neće se smatrati raskinutim, već će se smatrati raskinutim samo u odnosu na buduće obveze koje još nisu dospjele.

Kao i kod raskida ugovora zbog očiglednosti neispunjenja, druga ugovorna strana dužna je obavijestiti prvu ugovornu stranu o raskidu ugovora ponovno „bez odgađanja“, sukladno članku 366. ZOO-a.

5.1.6. Raskid ugovora zbog nemogućnosti ispunjenja za koju ne odgovara nijedna strana

Kad ispunjenje obveze jedne ugovorne strane u dvostrano obveznom ugovoru postane nemoguće zbog izvanrednih vanjskih događaja nastalih nakon sklapanja ugovora, a prije dospelosti ugovorene činidbe, koji se događaji u vrijeme sklapanja ugovora nisu mogli predvidjeti, niti ih je ugovorna strana mogla spriječiti, izbjeći ili otkloniti te za koje nije odgovorna ni jedna ni druga strana (tzv. viša sila), gasi se i obveza druge strane, a ako je druga ugovorna strana nešto ispunila od svoje obveze, može zahtijevati vraćanje po pravilima o vraćanju stečenog bez osnove²⁴². Kako iz zakonske dikcije proizlazi da se obveze u okviru ugovornog odnosa „gase“, zaključuje se da kod ugovora u kojima su nastupile okolnosti zbog kojih za ispunjenje obveza neće biti mjesta primjeni instituta raskida ugovora, s obzirom na to da su se prava i obveze koje proizlaze iz takvog ugovora nastupom takvih okolnosti – samo ugatile²⁴³.

Međutim, u slučaju nastanka okolnosti koje za posljedicu imaju nastup „samo“ djelomične nemogućnosti ispunjenja zbog događaja za koji nije odgovorna ni jedna ni druga strana, druga

²⁴¹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-2715/2018 od 24. rujna 2019.

²⁴² Članak 373. stavak 1. ZOO-a

²⁴³ Vrhovni sud Republike Hrvatske, Rev-1604/1994 od 28. ožujka 1996.

strana može raskinuti ugovor ako djelomično ispunjenje ne odgovara njezinim potrebama, inače će ugovor ostati na snazi, dok druga strana na čijoj su strani nastale takve okolnosti ima pravo zahtijevati razmjerno smanjenje svoje ugovorom predviđene obveze²⁴⁴.

Neovisno o tome radi li se o djelomičnom ispunjenju ili neispunjenju u cijelosti, važno je da se radi o naknadnoj nemogućnosti ispunjenja odnosno nemogućnosti ispunjenja do kojeg je došlo tek nakon sklapanja ugovora, i to uslijed izvanrednih događaja na koje nijedna ugovorna strana nije utjecala svojim ponašanjem. Kad bi se radilo o nemogućnosti ispunjenja zbog događaja koji je već postojao u trenutku sklapanja ugovora, u tom bi se slučaju radilo o ništetnom ugovoru sukladno članku 270. stavku 1. ZOO-a, s obzirom na to da bi onda bilo riječi o ugovaranju činidbe koja je nemoguća, kao razlogu za ništetnost ugovora.

Prilikom utvrđivanja odgovara li djelomično ispunjenje potrebama druge ugovorne strane, pojam „potrebe druge ugovorne strane“ potrebno je tumačiti primjenjujući subjektivni i objektivni kriterij, odnosno na način da se uzme u obzir „ukupan odnos koji su strane stvarale sklapanjem ugovora, pri čemu se radi o potrebama koje su postojale u trenutku sklapanja ugovora“²⁴⁵, a ne u trenutku raskida ugovora. Primjenjujući subjektivni kriterij ocjene odgovara li djelomično ispunjenje potrebama druge strane, smatra se da „djelomično ispunjenje obveze može biti dostatan razlog za raskid ugovora, ako je ono iznevjerilo očekivanje druge strane koja je išla za potpunim ispunjenjem, radi čega je i sklopila ugovor“²⁴⁶. S druge strane, primjenjujući objektivni kriterij, „djelomično ispunjenje obveze može biti razlog za raskid ugovora kad ono ne predstavlja za drugu stranu očekivanu korist, ali tako da time u biti osujećuje cilj ugovora“²⁴⁷, a o čemu se najčešće radi kod nedjeljivih obveza ili djeljivih obveza čije bi djelomično ispunjenje bilo suprotno cilju sklopljenog ugovora. U praksi će se to odnositi na one slučajeve „kad sva uzastopna ispunjenja čine jednu cjelinu zbog koje je vjerovnik sklopio ugovor“²⁴⁸. Tako, na primjer, ako izvođač propusti pribaviti odobrenje za gradnju zbog čega je započeta gradnja zabranjena, a nakon promjene urbanističkih planova daljnja gradnja više nije dopuštena, naručitelj nije dužan primiti

²⁴⁴ Članak 373. stavak 2. ZOO-a

²⁴⁵ Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 861.

²⁴⁶ Babić, Slavko; op. cit. (bilj. 19), str. 129.

²⁴⁷ Ibid., str. 130.

²⁴⁸ Gorenc, Vilim; Belanić, Loris; Momčilović, Hrvoje; Perkušić, Ante; Pešutić, Andrea; Slakoper, Zvonimir; Vukelić, Mario; Vukmir, Branko; Komentar Zakona o obveznim odnosima, Zagreb, 2014., str. 588.

djelomično ispunjenje obveze izvođača na temelju ugovora o gradnji te je izvođač dužan naručitelju vratiti sve ono što je primio na temelju djelomično ispunjenog ugovora²⁴⁹.

Prema sudskoj praksi, da bi naknadna nemogućnost ispunjenja obveze proizvela pravne učinke (neovisno o tome radi li se o potpunoj ili djelomičnoj), „ona mora biti u principu apsolutna, odnosno takva da ju dužnik ni uz ulaganje potrebnih napora ne može ispuniti, i to neovisno radi li se o objektivnoj nemogućnosti (npr. pravnoj nemogućnosti zbog zabrane vlasti ili izmjene propisa) ili subjektivnoj nemogućnosti na strani dužnika neke obveze. Pojam apsolutne nemogućnosti ispunjenja obveze podrazumijeva i takvu situaciju u kojoj je ispunjenje obveze zbog novih okolnosti skopčano s tako izuzetnim teškoćama i materijalnim izdacima da se zdravorazumski smatra nemogućim“²⁵⁰. Primjer u kojoj bi se radilo o objektivnoj nemogućnosti izvršenja ugovornih obveza možemo pronaći u situaciji kad bi propala pojedinačno određena stvar koja je predmet kupoprodajnog ugovora. S druge strane, primjer kad bi se radilo o subjektivnoj nemogućnosti izvršenja ugovornih obveza možemo pronaći u situaciji u kojoj bi se ugovorna strana – izvođač na temelju ugovora o autorskom djelu, obvezala izraditi u određenom roku naručeno umjetničko djelo ugovornoj strani – naručitelju, a da bi se potom ugovornoj strani – izvođaču pogoršalo zdravstveno stanje tako da isti nije u mogućnosti isporučiti ugovornoj strani – naručitelju naručeno umjetničko djelo u ugovorenom roku.

5.2. Raskid po sili zakona (*ex lege*)

Raskid po sili zakona (*ex lege*) podrazumijeva raskid kod kojeg uopće nije potrebna izjava pojedine ugovorne strane o volji za raskid, nego do raskida dolazi silom zakona. Do raskida *ex lege* dolazi po ispunjenju zakonom predviđenih pretpostavki, i to u dvije situacije prema ZOO-u; (i) protekom roka kad je ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora te (ii) protekom naknadnog roka kad ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora.

Međutim, u ZOO-u možemo pronaći pravila kod kojih je predviđeno da dolazi do raskida ugovora *ex lege* i bez ispunjavanja gore navedenih pretpostavki. Tako je, primjerice, u članku 413. ZOO-a (odgovornost za materijalne nedostatke), predviđeno da će ugovor o kupoprodaji biti raskinut po samom zakonu ako prodavatelj u naknadnom roku ne ispuni ugovor. Isto tako, člankom 432. stavkom 1. ZOO-a predviđeno je da će ugovor o kupoprodaji stvari kod kojih

²⁴⁹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-2115/1988 od 25. travnja 1989.

²⁵⁰ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev x-429/2016 od 30. lipnja 2020.

postoji pravni nedostatak zbog kojeg dođe do oduzimanja stvari od kupca (tzv. potpuna evikcija), ugovor biti raskinut po samom zakonu, pod uvjetom da prodavatelj nije udovoljio zahtjevu kupca da oslobodi stvar od prava trećih osoba. Nadalje, u članku 937. stavku 3. ZOO-a kod višegodišnjeg ugovora o osiguranju imovine, predviđeno je da ako „ugovaratelj osiguranja premiju koja je dospjela nakon sklapanja ugovora ne plati do dospelosti, niti to učini koja druga zainteresirana osoba, ugovor o osiguranju prestaje po samom zakonu nakon isteka roka od trideset dana otkad je ugovaratelju osiguranja uručeno preporučeno pismo osiguratelja s obavješću o dospelosti premije, ali s tim da taj rok ne može isteći prije nego što protekne trideset dana od dospelosti premije“²⁵¹. Druge primjere raskida ugovora *ex lege* bez zahtjeva za ispunjavanje gore navedenih pretpostavki može se pronaći u članku 540. ZOO-a kojim se predviđa da podzakup prestaje u svakom slučaju kad prestane zakup, zatim članku 560. stavku 2. ZOO-a kojim se predviđa da, ako se utvrdi da trećemu pripada pravo koje sasvim isključuje pravo najmoprimca na uporabu stvari, takav ugovor raskida se po samom zakonu, a najmodavac će biti dužan najmoprimcu naknaditi štetu.

No, osim ZOO-a, postoje i drugi propisi koji uređuju raskid ugovora i u drugim slučajevima u kojima se ne traži ispunjavanje gore navedenih pretpostavaka ZOO-a. Tako se, primjerice, „ugovori o zakupu poslovnih prostorija sklopljeni prije stupanja na snagu Zakona o zakupu i prodaji poslovnog prostora u kojima su predmet zakupa nekretnine na kojima Republika Hrvatska, općine, gradovi, županije i grad Zagreb imaju pravo raspolaganja i korištenja morali su se uskladiti s odredbama tog Zakona u roku od dvije godine nakon njegovog stupanja na snagu. Ako se ti ugovori u tom roku nisu uskladili s odredbama Zakona o zakupu i prodaji poslovnog prostora, *ex lege* se smatraju raskinuti nakon proteka tog roka, pa stoga zakupodavci na temelju tih ugovora ne mogu potraživati zakupninu za vrijeme nakon raskida ugovora, niti se mogu pozivati na to da su ugovori prešutno obnovljeni“²⁵².

5.2.1. Ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora

Kao što je pojašnjeno u točki 6.1.1.1. ovog rada, ispunjenje u roku može biti ugovoreno kao bitan sastojak ugovora ili kao nebitan sastojak ugovora. Ako je ispunjenje u roku nebitan sastojak, raskid ugovora neće nastupiti *ex lege* protekom roka, već će za raskid ugovora vjerovnik morati poduzeti određene korake kako bi nastupio raskid ugovora.

²⁵¹ Članak 937. stavak 3. ZOO-a

²⁵² Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-1446/2005 od 5. veljače 2008.

No, ako se radi o obvezi čije je ispunjenje u određenom roku bitan sastojak ugovora – tzv. ugovori s fiksnim rokovima, neovisno o tome proizlazi li ta karakteristika iz prirode pravnog posla ili volje ugovornih stranaka, a dužnik postupi protivno takvoj obvezi i ne ispuni je – dolazi do raskida ugovora po sili zakona (*ex lege*), odnosno protekom roka za ispunjenje takve obveze sukladno odredbama ugovora²⁵³.

U tom slučaju dužnik nije zapravo ni došao u zakašnjenje jer se takav ugovor raskinuo samim protekom roka u kojem je dužnik bio dužan ispuniti tražbinu, odnosno istek roka imao je konstitutivni učinak na način da je njegovim protekom nastupio raskid ugovora²⁵⁴. Prema tome, za razliku od ugovora kod kojih ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora gdje tuženik protekom roka pada u zakašnjenje no ne gubi pravo ispuniti obvezu i nakon proteka roka, kad je riječ o roku kao bitnom sastojku ugovora dužnik ne pada u zakašnjenje i gubi pravo ispuniti obvezu nakon proteka ugovorenog roka jer je takav ugovor raskinut *ex lege* protekom roka.

Iz navedenog je jasno vidljivo da davanje izjave o raskidu kod ugovora kojima je ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora nije pretpostavka za nastupanje raskida ugovora, za razliku od ugovora kod kojih ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora, a gdje je obavješćavanje dužnika o ostavljanju primjerenog roka za ispunjenje pretpostavka za raskid ugovora.

No, u slučaju da vjerovnik na temelju vlastite dispozicije želi održati takav ugovor na snazi, vjerovnik može nakon isteka roka za ispunjenje, bez odgađanja, obavijestiti dužnika da zahtijeva ispunjenje ugovora. Obavijest se daje nakon isteka fiksnog roka i djeluje retroaktivno – od trenutka isteka fiksnog roka²⁵⁵.

Stoga, ako vjerovnik vlastitom odlukom održi na snazi takav ugovor obavješćavanjem dužnika da traži ispunjenje i ostavljanjem razumnog roka za njegovo ispunjenje pa ga ipak ne dobije u razumnom roku, vjerovnik može izjaviti da raskida ugovor. No, pojedini autori stava su da ako vjerovnik sam, uz zahtjev za ispunjenje ugovora upućen dužniku, definira i odredi naknadni rok u kojem zahtijeva ispunjenje, „u tom slučaju, ako je tako određeni rok razuman, nije potrebna izjava vjerovnika o raskidu, već se ugovor raskida po sili zakona“²⁵⁶. S druge strane, iz sudske prakse proizlazi da bi davanjem razumnog roka dužniku za ispunjenje njegove obveze, prethodno fiksni rok za ispunjenje ugovora, koji je određen kao bitni sastojak

²⁵³ Članak 361. ZOO-a

²⁵⁴ Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 855.

²⁵⁵ Golub, Alen; op. cit. (bilj. 132), str. 555.

²⁵⁶ Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 856.

istog, bio relativiziran u smislu da više nema značaj bitnog sastojka ugovora, slijedom čega njegovo neispunjenje u tom roku ne bi bio razlog za raskid tog ugovora²⁵⁷. U tom smislu ide i druga sudska odluka u kojoj je zaključeno da su ispunjene pretpostavke za raskid predmetnog ugovora, „a to stoga što se radi o dvostranoobveznim ugovorima u kojima je ispunjenje obveze (od strane tuženika) u određenom roku bitan sastojak ugovora; stoga što tuženik (iako je tužiteljica svoju obvezu ispunila) nije ispunio ugovornu obvezu u ugovorenom roku, pa je tužiteljica obavijestila tuženika da zahtijeva ispunjenje ugovora u daljnjem roku, dok međutim, u tom roku nije dobila ispunjenje od strane tuženika, pa je tužiteljica osnovano izjavila da raskida ugovore“²⁵⁸. Međutim, autor ovog rada smatra da za održavanje na snazi takvog ugovora nije nužno da vjerovnik dužniku istovremeno definira primjereni naknadni rok koji bi, s obzirom na okolnosti svakog pojedinog slučaja predstavljao objektivni rok u kojem dobar domaćin ili gospodarstvenik ili stručnjak može ispuniti obvezu. Naime, kod ugovora kod kojih je ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora, protek takvog roka rezultira raskidom ugovora *ex lege*, stoga dodjeljivanje bilo kakvog naknadnog roka, neovisno o tome radi li se o primjerenom roku ili ne, ne bi smjelo ići na štetu vjerovnika koji dužniku nije niti bio dužan odrediti naknadni rok za ispunjenje obveze čije je ispunjenje predstavljalo bitan sastojak ugovora. Kad bi se od vjerovnika očekivalo da i kod ugovora kod kojih je ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora ostavi primjereni naknadni rok koji bi, ovisno o okolnostima svakog pojedinog slučaja, predstavljao objektivni rok u kojem bi dužnik mogao ispuniti svoju obvezu, time bi se dodatno narušila ugovorna ravnoteža jer bi vjerovnik morao čekati protek još jednog roka u kojem bi dobio ispunjenje ugovorne obveze, pri čemu vjerovnik nije ni bio dužan ostaviti dužniku naknadni rok za ispunjenje. To možda neće biti relevantno kod ugovora kod kojih se ispunjenje očekuje u kraćem vremenskom razdoblju, no kod ugovora kod kojih se ispunjenje izvršava nakon proteka dužeg vremenskog razdoblja, navedeno može imati za posljedicu znatno pogoršanje položaja vjerovnika. Isto tako, ostavljanjem roka za ispunjenje koji možda nije objektivno primjeren ne dolazi do pogoršanja položaja dužnika u tom ugovornom odnosu, s obzirom da bi alternativa bila raskid ugovora *ex lege* protekom prvotno određenog fiksnog roka.

Izložena pravna pravila o raskidu ugovora *ex lege* primjenjuju se u slučaju kad su ugovorne strane izrijeком ugovorom predvidjele da će se ugovor smatrati raskinutim ako ne bude ispunjen u određenom roku, ali i onda kad je ispunjenje ugovora u određenom roku bitan sastojak ugovora po samoj prirodi posla. Primjerice, jednom sudske odluke zaključeno je

²⁵⁷ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-3031/2019 od 21. travnja 2020.

²⁵⁸ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1318/2010 od 27. lipnja 2012.

da se, u ugovoru o stipendiranju kojim je ugovorena obveza tuženika da do određenog datuma tužitelju dostavi potvrdu o upisu u višu godinu studija pod prijetnjom povrata do tada primljenih iznosa stipendija, zbog prirode posla, rok za ispunjenje obveze tuženika o pružanju dokaza o upisu u sljedeću akademsku godinu smatra bitnim sastojkom ugovora²⁵⁹.

Prividno sličan učinak raskidu ugovora kad je ispunjenje u roku bitan sastojak ugovora ima i ugovaranje raskidnog roka kao uvjeta, no ta dva instituta se uvelike razlikuju. Naime, kod raskidnog roka ugovor se raskida samim istekom tog roka „nezavisno od urednog ili neurednog ispunjenja ugovornih obveza“²⁶⁰, što podrazumijeva da se ugovor može raskinuti i u slučaju urednog ispunjenja obveza na temelju ugovora.

Konačno, s obzirom da se u ovom slučaju ugovor raskida *ex lege*, nije dopušteno tražiti od suda da konstitutivnom odlukom raskine takav ugovor, već se eventualno može tražiti da sud deklaratornom presudom utvrdi da je ugovor raskinut na način da se presudom utvrdi ono što je već postojalo u trenutku donošenja presude – da je ugovor raskinut. U tom smislu, dovoljno je „utvrditi je li ugovor raskinut ili nije, a nije pravno odlučno (relevantno) koja ga je ugovorna strana raskinuta i tko je kriv za raskid, odnosno je li ugovor raskinut po samom zakonu“²⁶¹.

5.2.2. Ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora

Nadalje, do raskida ugovora *ex lege* može doći i kod ugovora koji nisu fiksni, odnosno gdje ispunjenje u roku ne predstavlja bitni sastojak ugovora. Tako će se ugovor kod kojeg ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora raskinuti, u slučaju da dužnik ne ispuni obvezu u naknadnom roku za ispunjenje koji mu je odredio vjerovnik, kako je to detaljnije obrazloženo u točki 6.1.1.1. ovog rada.

Iz zakonski odredbi, ali i pravne doktrine, proizlazi da se „u slučaju neispunjenja ugovor uvijek raskida *ex lege*“²⁶², a što obuhvaća situacije kad je ispunjenje ugovora u roku bitan sastojak pojedinog ugovora i kad ispunjenje u roku nije bitan sastojak ugovora, ali je vjerovnik, nakon dužnikovog pada u zakašnjenje, ostavio dužniku naknadni, primjereni rok za ispunjenje.

²⁵⁹ Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-119/2019 od 29. travnja 2020.

²⁶⁰ Slakoper, Zvonimir; op. cit. (bilj. 35), str. 536.

²⁶¹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-232/2004 od 7. prosinca 2005.

²⁶² Slakoper, Zvonimir; op. cit. (bilj. 35), str. 535.

6. PRAVNE POSLJEDICE I UČINAK RASKIDA UGOVORA

Učinci raskida ugovora uređeni su odredbom članka 368. ZOO-a koja se primjenjuje na sve slučajeve raskida ugovora, osim ako ugovorne strane ugovorom ne predvide drugačije posljedice raskida ugovora od onih koje su predviđene što je tom odredbom Zakona predviđeno.

Prema citiranoj zakonskoj odredbi, neovisno o vrsti raskida, raskidom ugovora ugovorne strane su oslobođene svojih obveza, osim obveze za naknadu štete²⁶³. To znači da raskidom ugovora dolazi do prestanka primarnih, prvotno ugovorenih obveza, koje su nastale na temelju ugovornog odnosa između stranaka, upravo iz razloga što te obveze ne mogu postojati bez ugovora kao pravnog temelja za njihovo postojanje, odnosno bez suglasnosti stranaka. Međutim, iako je raskidom došlo do gašenja ugovornih obveza, a radi čega ugovorne strane ne mogu zahtijevati ispunjenje ugovorne obveze od druge ugovorne strane, to ne znači da su ugovorne strane u potpunosti oslobođene svih svojih međusobnih obveza iz tako ugašenog ugovornog odnosa.

Naime, kako bi se ipak sanirale neželjene posljedice takvog izvanrednog prestanka ugovornih odnosa, međusobne obveze do kojih je došlo zbog raskida ugovora neće više proizlaziti iz ugovora, već i zakona, i to prvenstveno kroz (i) oslobađanje ugovornih strana njihovih ugovornih obveza, (ii) pravo restitucije, (iii) obvezu vraćanja koristi odnosno plaćanja zateznih kamata drugoj ugovornoj strani te (iv) pravo ranije spomenutog prava na naknadu štete. Razlog zašto raskidom ugovora ipak nastupaju određene pravne posljedice – obveza naknade štete i provođenja postupka restitucije, uključujući i postupak naknade koristi i zateznih kamata, je taj da se njima treba osigurati „da se drugoj strani osigura materijalni položaj u kojem bi se našla da je ugovor uredno ispunjen (pozitivni ugovorni interes)“²⁶⁴. U hrvatskom pravu ne postoji institut pozitivnog (i negativnog) ugovornog interesa, no u pravnoj literaturi moguće je pronaći tumačenje da je pozitivan ugovorni interes potreba da se vjerovnika dovede u položaj u kojem bi se nalazio da je ugovorna činidba u potpunosti i pravilno ispunjena²⁶⁵.

²⁶³ Članak 368. stavak 1. ZOO-a

²⁶⁴ Babić, Slavko; op. cit. (bilj. 19), str. 132.

²⁶⁵ Baretić, Marko; Treba li se u hrvatskom obveznom pravu koristiti konceptima pozitivnog i negativnog pogodbenog interesa?; Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 62 No. 5 – 6, 2012., str. 1551.

Međutim, osim ZOO-a, i drugi pravni propisi predviđaju druge pravne posljedice raskida ugovora. Tako se, primjerice, u članku 29. stavku 1. Zakon o porezu na promet nekretnina²⁶⁶ predviđa da raskid ugovora o prijenosu vlasništva na nekretnini voljom stranaka prije nego što se obavi prijenos u zemljišnim knjigama na novog vlasnika, odnosno raskid, poništenje ili utvrđenje ništetnosti ugovora odlukom suda, predstavlja razlog za obnovu postupka i poništenje rješenja o utvrđivanju poreza na promet nekretnina. No, pravo na obnovu postupka i poništenje rješenja o utvrđivanju poreza na promet nekretnina vremenski je ograničeno pravo koje se mora ostvariti u rokovima propisanim zakonom kojim se uređuje upravni postupak. Što se tiče trenutka nastupanja učinaka raskinutog ugovora, iz članka 368. ZOO-a ne proizlazi ni da bi raskid ugovora zbog neispunjenja imao retroaktivan, *ex tunc* učinak, ni da bi se učinci raskida ugovora zbog neispunjenja razlikovali ovisno o tome je li takav ugovor djelomično ispunjen ili nije. U pravnoj znanosti i sudskoj praksi prevladava stav da „učinci raskida ugovora koji je djelomično ispunjen nastupaju od trenutka raskida (*ex nunc*), a učinci raskida ugovora koji nije ispunjen od trenutka sklapanja ugovora (*ex tunc*)“²⁶⁷.

Razlog zašto učinak raskida ugovora koji nije ispunjen ni djelomično nastupa od trenutka raskida (*ex tunc*) leži u tome što kod takvog ugovora ugovorne strane neće imati pravo restitucije kao ni obvezu vraćanja koristi odnosno obvezu plaćanja zateznih kamata, a koje pravne posljedice nastupaju kod ugovora koji su djelomično ispunjeni. Stoga, kod raskida ugovora koji nisu ni djelomično ispunjeni smatra se da ugovor više ne postoji, da je raskidom ugovora „otpala osnova“ u smislu članka 1111. stavka 3. ZOO-a, te da između strana nastaje izvanugovorni odnos stjecanja bez osnove, a da su zahtjevi za vraćanjem prije raskida ispunjenog po svojoj pravnoj naravi kondikcijski zahtjevi (*condictio ob causam finitam*). Takva prevladavajuća gledišta o retroaktivnom prestanku ugovora raskidom i zahtjevima za vraćanjem činidbi kao posebnim kondikcijskim zahtjevima dijelom su posljedica oslonjenosti važećeg ZOO-a na prijašnji Zakon o obveznim odnosima te općeprihvaćenih gledišta o učincima raskida ugovora u kontekstu njegovih odredbi²⁶⁸.

S druge strane, kod ugovora koji su djelomično ispunjeni, učinak raskida ne može djelovati retroaktivno, već samo ubuduće, iz razloga što kod raskida djelomično ispunjenog ugovora osnovna pravna posljedica raskida takvog ugovora koja nastupa podrazumijeva restitucijski zahtjev usmjeren na vraćanje onog što je dano na temelju djelomično ispunjenog ugovora.

²⁶⁶ „Narodne novine“ br. 115/16., 106/18.

²⁶⁷ Česić, Zlatko; Bobinac, Dubravka; op. cit. (bilj. 36), str. 78.

²⁶⁸ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 11), str. 196.

Takvim restitucijskim zahtjevom želi se postići „stanje kao prije“ (lat. *status quo ante*), a koji se status ne postiže samim raskidom ugovora, nego tek ispunjenjem restitucijskih obveza²⁶⁹.

Isto tako, pravne posljedice raskida ugovora s trenutnim izvršenjem razlikuju se od onih s trajnim izvršenjem. Naime, kod ugovora s trenutnim izvršenjem, raskid ugovora djeluje unazad (*ex tunc*) dok ne dovede do uspostavljanja prijašnjeg stanja. S druge strane, kod ugovora s trajnim izvršenjem nije uvijek moguće da raskid djeluje unazad, već samo ubuduće (*ex nunc*)²⁷⁰.

Kod ugovora s uzastopnim činidbama, kako je već ranije navedeno, učinci raskida ugovora djeluju za ubuduće (lat. *pro futuro*) ako ugovorna strana raskida ugovor u odnosu na neispunjene obveze, dok ako se radi o raskidu ugovora i glede već ranije ispunjenih obveza, učinci raskida ugovora djeluju i za prošlo vrijeme (lat. *pro praeterito*). No, postoji i drugo pravno gledište na temelju kojeg raskidom ugovora ugovorni odnosi ne prestaju u potpunosti, već se takav ugovorni odnos preobražava u likvidacijski odnos u kojem se glavne ugovorne obveze gasi *ex nunc*, a zahtjev za vraćanje primljenog uslijed povrede preuzetih ugovornih obveza te načela savjesnosti i poštenja predstavlja poseban zahtjev²⁷¹.

6.1. Oslobođanje ugovornih strana njihovih ugovornih obveza

Prva i osnovna pravna posljedica do koje dolazi povodom raskida ugovora je ta da raskidom prestaje pravna osnova obvezivanja na temelju sklopljenog ugovora odnosno „otpada zapravo suglasnost volja stranaka“²⁷², što podrazumijeva da su ugovorne strane trenutkom raskida oslobođene, u pravilu, svih svojih ugovornih obveza. Radi navedenog, „raskidom ugovora obje ugovorne strane oslobođene su svojih obveza osim obveze naknade štete, pa ni jedna ne može od druge ugovorne strane zahtijevati ispunjenje ugovorom preuzetih obveza jer im nedostaje pravna osnova“²⁷³, već bi ugovorna strana eventualno, uz ispunjenje određenih pretpostavki, mogla potraživati naknadu štete od druge ugovorne strane. Takvo tumačenje proizlazi i iz sudske odluke koja utvrđuje kako, s jedne strane, nije pravično, a protivi se i načelu jednake vrijednosti činidaba, da tuženik mora do kraja razdoblja na koje je taj

²⁶⁹ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 11), str. 198.

²⁷⁰ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev 322/2020 od 7. prosinca 2021.

²⁷¹ Miladin, Petar; Odnos kondicijskog i drugih srodnih imovinskopravnih zahtjeva, Djelotvorna pravna zaštita u pravičnom postupku – Liber amicorum Mihajlo Dika, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 1094.

²⁷² Napijalo, Dragan; op. cit. (bilj. 144), str. 31.

²⁷³ Raffaelli, Bogoljub; op. cit. (bilj. 24), str. 15.

konkretnan ugovor sklopljen ispunjavati obvezu prema tužitelju, iako je ugovor raskinut, a s druge strane, da tužitelj nije u obvezi ispuniti obvezu iz ugovora prema tuženiku²⁷⁴. Prema tome, bez obzira na (načelnu) dispozitivnost odredbi ZOO-a koje govore o učincima raskida i otkaza ugovora, ugovorne strane se i pri ugovaranju takvih učinaka moraju pridržavati kogentnih pravnih normi.

Ako ugovorne strane u ugovoru predvide da su određena međusobna prava i obveze primjenjiva i u slučaju raskida ugovora, takve odredbe koje će „preživjeti“ raskid ne smiju biti suprotne Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima i moralu društva, jer bi u protivnom bile ništetne. Tako se, na primjer, smatra da je ništetna odredba ugovora kojom se jedna ugovorna strana, u slučaju raskida ugovora, obvezuje isplatiti naknadu za preostalo razdoblje trajanja ugovora kad takav ugovor ne bi bio raskinut²⁷⁵, jer bi predviđanje obveze plaćanja naknade za preostalo razdoblje trajanja ugovora predstavljalo zapravo plaćanje usluge koja se ne koristi, a zbog čega bi se taj iznos zapravo imao smatrati ugovornom kaznom, koja se opet ne može ugovoriti za novčane obveze²⁷⁶.

Potpuno oslobođenje ugovornih strana od njihovih ugovornih obveza bit će moguće samo kod ugovora kod kojih nije došlo do ispunjenja ugovornih obveza od nijedne ugovorne strane. U svim drugim slučajevima radit će se ili o ispunjenju obveza od strane jedne ugovorne strane u cijelosti ili o djelomičnom ispunjenju ugovornih obveza od jedne ugovorne strane ili od obje ugovorne strane te će se na takve situacije primjenjivati druge pravne posljedice predviđene člankom 368. stavkom 3. (obveza povrata primljenog) te stavcima 4. i 5. (vraćanje koristi i plaćanje zatezne kamate) ZOO-a.

Iz sudske prakse proizlazi da „nakon što je ugovor raskinut, jedna strana više ne može od druge strane tražiti davanje jamstva, jer ugovora više nema, niti je ovlaštena zadržati bilo kakva novčana sredstva iz razloga što joj druga strana u skladu s ugovorom nije dostavila solemniziranu bianco zadužnicu kao jamstvo za uredno ispunjenje ugovora“²⁷⁷.

²⁷⁴ Općinski sud u Novom Zagrebu, poslovni broj Povrv 269/2023 od 27. studenog 2023.

²⁷⁵ Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-2339/15 od 26. siječnja 2016., poslovni broj GŽ-4859/2014 od 10. veljače 2015.

²⁷⁶ Županijski sud u Puli – Pola, poslovni broj GŽ-1273/2020 od 15. prosinca 2020.

²⁷⁷ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-2075/2023 od 7. lipnja 2023.

6.2. Obveza vraćanja primljenog (restitucije)

Daljnja pravna posljedica do koje dolazi raskidom ugovora podrazumijeva obvezu povrata onoga što je dano u svrhu djelomičnog ispunjenja ugovornih obveza, a što se naziva i naturalna restitucija (lat. *restitutio in integrum*).

Restitucija može biti jednostrana ili dvostrana; ovisno o tome je li samo jedna ugovorna strana ispunila (djelomično ili u cijelosti) ugovornu obvezu raskinutog ugovora ili su obje ugovorne strane ispunile (djelomično) svoju ugovornu obvezu, s tim da ova obveza postoji bez obzira na krivnju ugovorne strane odgovorne za raskid ugovora.

Ako je samo jedna ugovorna strana ispunila (djelomično ili u cijelosti) ugovornu obvezu, tada ta ugovorna strana ima pravo zahtijevati od druge ugovorne strane da joj vrati ono što je primila s osnove raskinutog ugovora, uz primjenu pravila o jednostranom ispunjenju obveza. Ako se pak radi o uzajamnom vraćanju, takvo vraćanje obavlja se, u pravilu, istodobno, onako kako se ispunjavaju dvostranoobvezni ugovori i na iste se primjenjuju pravila istodobnog ispunjenja sadržana u članku 358. stavku 1. ZOO-a. Iz sudske prakse tako proizlazi da bi vjerovnik u svojstvu kupca u okviru raskinutog ugovora o kupoprodaji imao pravo zadržati u posjedu nekretninu sve dok mu ne bude ispunjena njegova tražbina prema prodavatelju, kao dužniku, na ime povrata dijela kupoprodajne cijene nakon raskida (pred)ugovora²⁷⁸.

Kad se ugovor raskida zbog neispunjenja, zastara restitucijskog zahtjeva počinje teći danom kad je pravna osnova stjecanja otpala, odnosno danom kad se ugovor smatra raskinutim, a koji će dan ovisiti o tome radi li se o ispunjenju u roku kao bitnom sastojku ugovora ili ne. U tom smislu, ako se radi o ugovoru kod kojeg je ispunjenje u roku bio bitan sastojak ugovora, rok zastare za restitucijski zahtjev početak će teći danom proteka bitnog roka za ispunjenje ugovornih obveza. Ako se pak radi o ugovoru kod kojeg ispunjenje u roku nije bio bitan sastojak ugovora, rok zastare za restitucijski zahtjev početak će teći tek kad se ugovor raskine sukladno članku 362. ZOO-a. Uzimajući u obzir da ZOO-om nije propisan poseban rok zastare, zastara potraživanja dane činidbe s osnove raskinutog ugovora nastupa nakon isteka općeg zastarnog roka u trajanju od 5 godina, sukladno članku 225. ZOO-a.

No, ako je riječ o uzajamnom vraćanju primljenog na temelju kasnije raskinutog ugovora za koje je propisano člankom 368. stavkom 3. ZOO-a da se uzajamna vraćanja obavljaju po pravilima za ispunjenje dvostranoobveznih ugovora, moguća je primjena pravila o zastari

²⁷⁸ Županijski sud u Bjelovaru, poslovni broj GŽ 640/2017 od 13. prosinca 2018.

potraživanja kod dvostranoobveznih ugovora, primjerice o trogodišnjem zastarnom roku kod ispunjenja trgovačkih ugovora utvrđenog člankom 228. stavkom 1. ZOO-a²⁷⁹.

Nadalje, ako se radi o raskidu ugovora zbog nemogućnosti ispunjenja ugovora, vraćanje se može zahtijevati po pravilima o vraćanju stečenog bez osnove²⁸⁰. Zastara takvog zahtjeva počinje teći od dana raskida, a ne od dana sklapanja ugovora²⁸¹, pri čemu se na zastaru takvog prava primjenjuje opći zastarni rok u trajanju od pet godina²⁸².

Međutim, ako se radi o ugovorima u kojima je obveza bila sadržana u prijenosu prava vlasništva stvari (pokretnine ili nekretnine) kao jednokratnoj činidbi, ugovorna strana koja je takvu obvezu doista i ispunila (i prenijela vlasništvo stvari na drugu ugovornu stranu) bit će ovlaštena, u slučaju raskida tog ugovora, od druge ugovorne strane tražiti povrat onog što je dala na temelju sada raskinutog ugovora. U slučaju da druga ugovorna strana ne vrati dobrovoljno ono što je primila na temelju raskinutog ugovora, ugovorna strana koja je raspolagala stvarju bit će ovlaštena kondikcijskim zahtjevom tražiti od suda da naloži drugoj ugovornoj strani da vrati ono što je primila na temelju sada raskinutog ugovora, odnosno da vrati posjed te stvari prvoj ugovornoj strani koja na nju prenijela pravo vlasništva te stvari. Naime, s obzirom na to da se, prema mišljenju autora, prilikom raskida takvih ugovora, pravo vlasništva stvari ne vraća samom činjenicom izjavljivanja ili nastupa raskida ugovora ugovornoj strani koja je raspolagala svojim vlasništvom u korist druge ugovorne strane (npr. prodavatelju na temelju raskinutog ugovora o kupoprodaji pokretnine), prijašnji vlasnik morat će, u svrhu ponovne uspostave vlasništva nad stvari, poduzeti određene radnje kako bi isti postao ponovno vlasnik te stvari. Odnosno, drugim riječima, učinak raskida ugovora imat će „samo“ obveznopravni učinak u smislu da će prijašnji vlasnik (npr. prodavatelj) biti ovlašten, na temelju članka 368. i podredno članka 1111. ZOO-a, kondikcijskim zahtjevom tražiti vraćanje stvari dane na ime ispunjenja raskinutog ugovora. Naravno, ako bi se radilo o raskidu ugovora koji nije ni djelomično ispunjen, ugovorna strana koja je imala obvezu prijenosa prava vlasništva na drugu ugovornu stranu i koja to nije učinila, neće imati pravo kondikcijskim zahtjevom tražiti posjed svoje stvari, iz razloga što se takva stvar nalazi i dalje u njezinom posjedu pa nije potrebno tražiti njezin povrat. Isto tako, ako bi se radilo o ugovoru koji je u cijelosti ispunjen, onda se takav ugovor ne bi mogao raskinuti zbog neispunjenja, kao

²⁷⁹ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ- 5417/2002 od 4. svibnja 2004.

²⁸⁰ Pavlović, Mladen; op. cit. (bilj. 55), str. 5. – 6.

²⁸¹ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-7635/2015 od 13. ožujka 2018.

²⁸² Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-419/2015 od 4. lipnja 2019.

što je to ranije objašnjeno, ali to neće utjecati na pravo kupca na takav ugovor raskine u slučaju postojanja materijalnih i pravnih nedostataka stečene pokretnine ili nekretnine²⁸³.

Dodatno, ako je predmet obveze bio prijenos prava vlasništva nekretnine davanjem odgovarajuće tabularne izjave (lat. *clausula intabulandi*) jedne ugovorne strane koja je omogućila uknjižbu prava vlasništva drugoj ugovornoj strani, u slučaju raskida ugovora ugovorna strana koja je takvu obvezu ispunila i prestala biti vlasnikom nekretnine, bit će ovlaštena kondikcijskim zahtjevom tražiti od suda i uspostavu prijašnjeg stanja u zemljišnim knjigama na način da se ugovorna strana koja je raspolagala svojim pravom vlasništva u korist druge ugovorne strane ponovno upiše kao vlasnik te nekretnine²⁸⁴. Razlog zašto će ugovorna strana koja je raspolagala svojim pravom vlasništva nekretnine u korist druge ugovorne strane imati pravo tražiti uspostavu prijašnjeg zemljišnoknjižnog stanja, je taj što je prijenosom prava vlasništva u korist druge ugovorne strane ugovorna strana koja je takvu obvezu ispunila prestala biti vlasnik nekretnine, a raskidom ugovora otpala je osnova prijenosa prava vlasništva, a ugovorna strana koja je raspolagala svojim vlasništvom stekla je pravo tražiti uspostavu prijašnjeg zemljišnoknjižnog stanja na svoje ime. Navedeno proizlazi i iz sudske prakse prema kojoj „činjenica da je nekretnina upisana u zemljišnim knjigama na ime kupca ne sprječava prodavatelja da traži raskid ugovora o prodaji kad kupac nije ispunio svoju obvezu plaćanja cijene u ugovorenom roku“²⁸⁵.

Nadalje, ako se radi o raskidu trajnih ugovora ili ugovora kod kojih je ugovorena sukcesivna činidba, kod takvih ugovora, u pravilu, neće doći do prava na restituciju onog što je dano do trenutka raskida ugovora, već će takvi ugovori biti raskinuti s djelovanjem *pro futuro* i čiji učinak ne bi bila obveza vraćanja onog što je primljeno prije takvog raskida²⁸⁶.

U situacijama kad nije moguće vratiti ono što je zaprimljeno na temelju raskinutog ugovora, npr. ako je zaprimljeno potrošeno, propalo ili ga je iz drugog razloga nemoguće vratiti, naturalna restitucija neće biti moguća. U tom će slučaju zahtjev za vraćanjem *in natura* biti preobražen u zahtjev za novčanom restitucijom, a iz čega proizlazi da je zahtjev za novčanom

²⁸³ Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima („Narodne novine“ br. 91/96., 68/98., 137/99., 22/00., 73/00., 114/01., 79/06., 141/06., 146/08., 38/09., 153/09., 90/10., 143/12., 94/17. – službeni pročišćeni tekst, 152/14., 81/15. – službeni pročišćeni tekst, dalje u tekstu: Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima)

²⁸⁴ Navedeno proizlazi iz mnogobrojnih sudskih odluka (Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1715/2013 od 10. listopada 2013., Rev-339/2009 od 14. siječnja 2010., Rev-822/2019 od 12. travnja 2023.)

²⁸⁵ Vrhovni sud Hrvatske, poslovni broj Rev-1192/1990 od 2. listopada 1990.

²⁸⁶ Tot, Ivan; Prestanak trajnih obveznih odnosa; Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 39, br. 3, 2018., str. 1174.

restitucijom podređan zahtjevu za naturalnom restitucijom²⁸⁷. Međutim, ako se „vrijednost stečene koristi još nalazi u imovini stjecatelja, stjecatelj je dužan osiromašenome isplatiti vrijednost koju je imao od stečene stvari“²⁸⁸ skupa s koristima koje je takvom stvari imao. U slučaju pak da se u imovini stjecatelja ne nalazi ni zaprimljena stvar ni vrijednost koju je imao od stečene stvari, „tada poštenj stjecatelj ne bi morao naknaditi vrijednost postignute koristi uporabom stvari ili radnje, dok bi nepošteni stjecatelj i tada bio dužan naknaditi vrijednost stečene koristi“²⁸⁹, iz razloga što na strani poštenog stjecatelja nije bilo obogaćenja. No, ako je stjecatelj, neovisno o tome radi li se o poštenom ili nepoštenom stjecatelju, zaprimio protuvrijednost za propalu stvar – primjerice osigurninu – isti je dužan iznos zaprimljene protuvrijednosti proslijediti drugoj ugovornoj strani.

Ako se radi o izvršenim radnjama ili uslugama kao predmetu raskinutog ugovora, ne može se, po logici stvari, raditi o naturalnoj restituciji izvršenih radnji ili usluga, no stjecatelj u čiju je korist bila izvršena pojedina radnja ili usluga na temelju raskinutog ugovora, dužan je drugoj ugovornoj strani naknaditi vrijednost stečene koristi na temelju izvršene radnje, pri čemu se vrijednost stečene koristi „utvrđuje prema povećanju imovine koju je ugovorna strana kao stjecatelj ostvarila radnjom druge ugovorne strane, vrijednosti tog dijela činidbe prema cijenama u vrijeme presuđenja, bez obzira na njezinu subjektivnu vrijednost za drugu ugovornu stranu“²⁹⁰.

Primjerice, nakon raskida ugovora o izvođenju građevinskih radova, izvođač ima pravo na naknadu za izvršene radove s obzirom na to da „tužitelju u smislu čl. 132. st. 2. ZOO pripada pravo da traži umjesto vraćanja onog što je dao (a što i ne bi bilo moguće izvršiti) naknadu za učinjenu činidbu, ali ne po ugovorenoj cijeni (jer ugovor nakon raskida više ne postoji), nego prema vrijednosti tog dijela činidbe, u ovom slučaju radova u onom dijelu u kojem ti radovi nisu plaćeni, a to znači u dijelu za radove za koje je prema ugovoru utanačena naknada od 80.000,00 tadašnjih dinara, ali to prema cijenama u vrijeme presuđenja, budući da se u takvom slučaju radi o zahtjevu na osnovi stjecanja bez osnove (čl. 210. i sljedeći ZOO), jer je prijašnja osnova prestala, a nije od utjecaja na osnovanost takvog zahtjeva eventualna krivnja stranaka glede raskida ugovora“²⁹¹.

²⁸⁷ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 11), str. 198.

²⁸⁸ Golub, Alen; op. cit. (bilj. 132), str. 563.

²⁸⁹ Ibid.

²⁹⁰ Ibid.

²⁹¹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1467/1996 od 6. prosinca 2000.

Konačno, kod raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti će „za drugu stranu nastati obveza vraćanja djelomičnog ispunjenja koje je dala pogođena strana, a za pogođenu stranu obveza vraćanja djelomičnog ili potpunog ispunjenja koje je dala druga ugovorna strana“²⁹².

6.3. Obveza vraćanja koristi i plaćanje zateznih kamata

Sljedeća pravna posljedica raskida ugovora podrazumijeva pravo na naknadu koristi i plaćanje zateznih kamata, što znači da i ona strana koja je kriva za raskid ugovora, osim prava na povrat onoga što je dala drugoj ugovornoj strani, ima pravo na naknadu koristi od druge ugovorne strane, odnosno isplatu zateznih kamata ako se vraća novac, i to od dana kad je druga ugovorna strana isplatu primila²⁹³. Zatezne ili moratorne kamate podrazumijevaju sankciju dužniku koji kasni s ispunjenjem i njihova je visina utvrđena člankom 29. stavkom 1. ZOO-a.

Što se tiče utjecaja krivnje za „obvezu naknade za koristi ostvarene s osnove raskinutog ugovora, kao i za vraćanje primljenog, nije odlučujuća odgovornost odgovorne strane za raskid ugovora jer se obveza vraćanja primljenog, kao i naknade za ostvarenu korist, temelji na samom zakonu bez obzira na odgovornost, odnosno krivnju strane za raskid ugovora“²⁹⁴.

Predmetna odredba članka 368. stavka 5. ZOO-a, kojom je propisano da je ugovorna strana koja vraća novac dužna platiti zatezne kamate od dana kad je isplatu primila, predstavlja *lex specialis* odredbu u odnosu na odredbu članka 1115. ZOO-a koja propisuje da kad se vraća ono što je stečeno bez (pravne) osnove moraju se vratiti i plodovi te platiti zatezne kamate, i to ako je stjecatelj nepošten od dana stjecanja, a inače od dana podnošenja zahtjeva kad je stjecatelj bio nepošten. Iz navedenog proizlazi da se u slučaju raskida ugovora ne primjenjuje se pravilo o opsegu vraćanja onoga što je stečeno bez osnove iz članka 1115. ZOO-a, nego pravilo iz članka 368. stavka 4. i 5. ZOO-a prema kojima se propisuje obveza ugovorne strane koja vraća stvar ili uslugu da plati i naknadu za koristi koje je imala od te stvari ili usluge, a ugovorna strana koja je primila novac da plati zakonske zatezne kamate i to od dana kad je isplatu primila, s tim da se navedene odredbe primjenjuju neovisno o tome je li ugovorena strana kriva ili nije kriva za raskid ugovora. Međutim, autor ovog rada smatra da odredba članka 368. stavka 5. ZOO-a koja predviđa obvezu ugovorne strane koja je vraća novac plaćanja zatezne kamate od dana kada je isplatu primila nije pravična jer se njome ugovornoj

²⁹² Golub, Alen; op. cit. (bilj. 132), str. 562.

²⁹³ Članak 368. stavak 4. i 5. ZOO-a

²⁹⁴ Golub, Alen; op. cit. (bilj. 132), str. 558.

strani koja je može bitno nepoštena i odgovorna za raskid ugovora omogućava pravo na zatezne kamate od druge ugovorne strane koja je uplatu primila od dana kada je isplatu primila, iako druga ugovorna strana možda nije kriva za raskid ugovora i koja je svoju ugovornu obvezu ispunila ili ju je bila spremna ispuniti. Naime, kad bi se kod ocjene prava na zatezne kamate primjenjivala odredba članka 1115. ZOO-a koja predviđa da je stjecatelj dužan platiti zatezne kamate od trenutka podnošenja zahtjeva ako je bio pošten, onda ugovorna strana – primatelj isplate koja je bila poštena, neće biti kažnjena plaćanjem zatezne kamate od trenutka kad je tu isplatu primila, već otkad je zahtjev za povrat novaca podnesen.

U skladu s prethodno citiranim zakonskim odredbama je i sudska odluka koja pojašnjava da u slučaju „svaka strana duguje drugoj naknadu za koristi koje je u međuvremenu imala od onoga što je dužna vratiti odnosno naknaditi. Polazeći od navedenog, nema sumnje da su obje ugovorne strane u ovom ugovornom odnosu, upravo na osnovi rečenog propisa, dužne vratiti jedna drugoj ono što su primile (obostrana restitucija), pa je tako tužiteljica dužna vratiti tuženiku dio plaćene kupoprodajne cijene, a tuženik je dužan vratiti tužiteljici posjed predmetnog stana. Jednako tako, na osnovi navedene zakonske odredbe (načelo ekvivalentnosti uzajamnih vraćanja), ugovorne strane jedna drugoj duguju naknadu za koristi koje su u međuvremenu imale od onog što je svaka od njih dužna vratiti odnosno nadoknaditi. Tako je tužiteljica dužna tuženiku isplatiti zatezne kamate na plaćeni dio kupoprodajne cijene, a tuženik duguje tužiteljici naknadu za koristi koje je imao od posjeda predmetnog stana“²⁹⁵.

Isto tako, iz druge sudske odluke proizlazi da „Kad sudovi utvrđuju da je ugovor o zakupu sporazumno raskinut, da zakup nije trajao 10 godina nego samo 10 mjeseci, onda temeljem odredbe čl. 132. st. 2. ZOO/91 ona strana koja je izvršila ugovor potpuno ili djelomično ima pravo na povrat onoga što je dala. Kako je tuženik kao zakupodavac nesumnjivo stekao korist od tužiteljevog ulaganja u uređenje poslovnog prostora, jer je isti poslovni prostor odmah dao u zakup za obavljanje ugostiteljske djelatnosti, dužan je zakupcu dati naknadu za koristi koje ima, kako propisuje odredba čl. 132. st. 4. ZOO/91“²⁹⁶.

Nadalje, primjenjujući odredbu članka 368. stavka 4. ZOO-a, kod ugovora o kupoprodaji stvari kod kojih prodavatelj raskine ugovor, kupac će imati obvezu vratiti stvar prodavatelju zajedno s koristima koje je imao od stvari, ali će istovremeno kupac, na temelju odredbi članka 164. i 165. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, može bitno imati pravo od prodavatelja tražiti naknadu nužnih i korisnih troškova koje je uložio u tu stvar za vrijeme

²⁹⁵ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev x-1220/2013 od 30. prosinca 2014.

²⁹⁶ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1000/2006 od 11. srpnja 2007.

trajanja ugovora, pod pretpostavkom da je prodavatelj ostao vlasnik. Tako iz sudske odluke proizlazi da „kupac nekretnine koji nije znao ili nije mogao znati da je postupak licitacije što ga je provodio prodavaoc nezakonit, savjesni je posjednik koji ima pravo tražiti naknadu putnih troškova za održavanje stvari i naknadu troškova u mjeri u kojoj je vrijednost stvari objektivno povećana. Međutim, vlasnik stvari dužan je naknaditi nužne i korisne troškove savjesnom posjedniku u mjeri u kojoj ti troškovi nisu obuhvaćeni koristima koje je savjesni posjednik dobio od stvari“²⁹⁷, pri čemu se visina nužnih i korisnih troškova utvrđuje prema cijenama kad su ti troškovi učinjeni²⁹⁸.

S druge strane, o nepoštenom posjedniku bit će riječi u slučaju korištenja poslovnog prostora od strane zakupnika nakon primitka obavijesti o raskidu ugovora o zakupu, odnosno bez ovlaštenja da ga posjeduje ili bez osnove koja bi mu davala pravo da ga posjeduje, iako je zakupnik pritom, obzirom na okolnosti, znao ili mogao znati da mu ne pripada pravo da ga posjeduje. Pravilno je I. tuženika tretirati nesavjesnim ili nepoštenim posjednikom toga prostora u svom tom razdoblju – i (time) obveznikom isplate tužitelju (u smislu navedenih odredaba čl. 165. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima) svih koristi koje je u tome razdoblju od nekretnine imao²⁹⁹.

Međutim, stekne li treća osoba – stjecatelj stvar od ugovorne strane – dužnika koji ju je obvezan vratiti drugoj ugovornoj strani – vjerovniku zbog raskida ugovora zbog neispunjenja, npr. u slučaju da nije platila kupoprodajnu cijenu, treća osoba – stjecatelj može biti u situaciji da mora vratiti stvar koju je stekla od ugovorne strane – dužnika iz razloga što nitko ne može prenijeti na drugog više prava nego što ih sam ima, pa tako ni strana iz ugovora koja mora vratiti stvar uslijed raskida ugovora. Navedeno je pravna posljedica primjene načela da nitko ne može na drugoga prenijeti više prava nego što ga sam ima (lat. *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*) sadržanog u Zakonu o vlasništvu i drugim stvarnim pravima kojim je propisano da se na temelju pravnoga posla ne može steći vlasništvo preko granice otuđivateljeve ovlasti da raspolaže stvari, osim kad stjecanje vlasništva u dobroj vjeri uživa zaštitu³⁰⁰. Prema tome, treća osoba – stjecatelj koja je znala ili je morala znati za raskid ugovora sklopljenog između dužnika i vjerovnika u trenutku stjecanja stvari, morala bi vratiti stečenu stvar. Ako je treća osoba – stjecatelj postupala u dobroj vjeri i nije znala da ugovorna strana – dužnik nije smjela raspolagati stvari, raskid ugovora nema utjecaja na treću osobu –

²⁹⁷ Okružni sud u Sisku, poslovni broj Gž-430/1984 od 19. ožujka 1984.

²⁹⁸ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-252/1997 od 23. studenog 2000.

²⁹⁹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev 1292/2021 od 13. lipnja 2023.

³⁰⁰ Članak 115. stavak 2. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima

stjecatelja, odnosno treća osoba – stjecatelj nema obvezu povrata stvari, a ugovorna strana – dužnik bit će dužna naknaditi novčani ekvivalent ugovornoj strani – vjerovniku³⁰¹.

Što se tiče zastare tražbine na plaćanje zakonskih zateznih kamata, zastara počinje teći od prvog dana poslije dana kad je ugovor raskinut³⁰².

6.4. Pravo na naknadu štete

Kao što je već pojašnjeno, kod ugovora koji je raskinut ugovorna strana ne može tražiti ispunjenje ugovorne obveze od druge ugovorne strane iz raskinutog ugovora, već može zahtijevati samo naknadu štete³⁰³.

Naknada štete kod raskida ugovora podrazumijeva pravo vjerovnika na naknadu obične štete i izmakle koristi te pravičnu naknadu neimovinske štete, a koje je dužnik u vrijeme sklapanja ugovora morao predvidjeti kao moguće posljedice povrede ugovora, uzimajući u obzir činjenice koje su mu tada bile poznate ili morale biti poznate, sukladno članku 346. stavku 1. ZOO-a. Isto tako, neovisno o tome što je došlo do raskida ugovora, kod naknade štete nastale uslijed raskida ugovora radit će se o ugovornoj šteti, a ne izvanugovornoj šteti na temelju sada raskinutog ugovora. Naime, štetna radnja kod izvanugovorne štete sastoji se u građanskopravnom deliktu, dok se štetna radnja kod ugovorne odgovornosti za štetu sastoji u povredi ugovorne odnosno pravno – poslovne veze³⁰⁴. Navedeno proizlazi iz odredbi ZOO-a kojima je predviđeno da, kad je kupoprodaja raskinuta zbog povrede ugovora od strane jednog ugovaratelja, druga strana ima pravo na naknadu štete koju zbog toga trpi, prema općim pravilima o naknadi štete nastale povredom ugovora³⁰⁵.

Obujam ugovorne štete prouzročene običnom nepažnjom dužnika svodi se stoga na tzv. predvidivu štetu, pri čemu iz sudskih odluka, doduše starijih, proizlazi da ugovornoj strani može pripasti i izmakla korist³⁰⁶. Kao kriterij predvidivosti štete trebala bi biti, prema dostupnoj sudskoj praksi, pažnja dobrog domaćina i dobrog gospodarstvenika³⁰⁷. Iako iz

³⁰¹ Gorenc, Vilim; op. cit. (bilj. 115), str. 177.

³⁰² Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-925/2011 od 11. svibnja 2011.

³⁰³ Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj Gž-230/2015 od 9. ožujka 2016.

³⁰⁴ Crnić, Ivica; Odštetno pravo; Zgombić & Partneri– nakladništvo i informatika d.o.o., Zagreb, 2008., str. 421.

³⁰⁵ Članak 445. ZOO-a

³⁰⁶ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1877/1999 od 1. prosinca 1999., Privredni sud u Zagrebu, poslovni broj Pž-3442/1993 od 18. siječnja 1994.

³⁰⁷ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj Pž-2101/2022 od 14. veljače 2023.

dostupne sudske prakse ne proizlazi i pažnja dobrog stručnjaka, autor ovog rada smatra da bi i taj pravni standard trebao biti kriterij predvidivosti štete.

Isto tako, iako u ovoj konkretnoj sudskoj praksi kao pravni standard nije navedena pažnja dobrog stručnjaka, autor smatra da bi kriterij predvidivosti trebala biti i pažnja dobrog stručnjaka³⁰⁸, prema kojem bi pravnom standardu sudionik u obveznom odnosu bio dužan, u ispunjavanju obveze iz svoje profesionalne djelatnosti, postupati s povećanom pažnjom, te prema pravilima struke i običajima.

Iz sudske odluke proizlazi da će, na ime naknade štete, kod raskida ugovora o prodaji osobnog vozila kojeg je kupac oštetio vlastitom krivnjom, kupac biti dužan vratiti prodavatelju oštećeno vozilo i platiti iznos naknade štete koji će se utvrditi kao razlika između preostale vrijednosti oštećenog vozila i vrijednosti vozila³⁰⁹.

Što se tiče zastare zahtjeva za naknadu štete nastale raskidom ugovora, člankom 230. stavkom 3. ZOO-a propisano je da tražbina naknade štete nastale povredom ugovorne obveze zastarijeva za vrijeme određeno za zastaru te obveze. Pritom odgovornost za naknadu štete neće nastati samom činjenicom da je došlo do raskida ugovora, već će se morati ispuniti pretpostavke za odgovornost na naknadu štete zbog povrede ugovorne obveze³¹⁰. No, ako zakonom nije određen drugi rok zastare, tražbina naknade ugovorne štete nastale uslijed raskida ugovora zastarijeva za pet godina. Navedeno proizlazi iz članka 225. ZOO-a kojim je predviđeno da tražbine zastarijevaju za pet godina ako zakonom nije određen neki drugi rok zastare.

³⁰⁸ Članak 10. stavak 2. ZOO-a

³⁰⁹ Županijski sud u Puli – Pola, poslovni broj GŽ-1220/2021 od 2. prosinca 2021.

³¹⁰ Jakovina, Dražen; op. cit. (bilj. 33), str. 873.

7. OTKAZ UGOVORA

7.1. Općenito o otkazu ugovora

ZOO ne pruža samu definiciju otkaza, slijedom čega je definiciju i pojam otkaza nužno pronaći u pravnoj teoriji i sudskoj praksi. Otkaz je, po svojoj pravnoj prirodi, jednostrani pravni posao koji nastaje očitovanjem volje jedne strane usmjeren na okončanje trajnog ugovornog posla sklopljenog na neodređeno vrijeme³¹¹. No, kako i „trajni obvezni odnos zasnovan na određeno vrijeme može prestati otkazom, prikladnije je otkaz odrediti kao jednostrano očitovanje volje usmjereno na prestanak trajnoga obveznog odnosa s djelovanjem *pro futuro*“³¹².

Za shvaćanje i primjenu instituta otkaza ugovora neophodno je prethodno razjasniti što su trajni ugovori, a što pak zahtijeva pojašnjenje na koje sve razdoblje ugovori mogu biti sklopljeni. Tako razlikujemo ugovore koji imaju trenutačnu (*ad hoc*) obvezu, uzastopnu (sukcesivnu) obvezu ili trajnu (durativnu) obvezu³¹³. Trenutačna obveza postoji kod ugovora gdje je činidba kratkog trajanja (npr. ugovor o kupoprodaji). Uzastopna obveza postoji kod ugovora gdje je činidba sukcesivna, djelomična tijekom nekog duljeg vremenskog razdoblja, ali ne izvršava se neprekidno i stalno, pri čemu dužnički odnos prestaje tek nakon ispunjenja posljednje dužne činidbe (npr. ugovori o kreditu). Konačno, trajna obveza postoji kad se dužna činidba obavlja stalno u dužem vremenskom razdoblju, pri čemu takvi ugovori ne mogu prestati ispunjenjem jer je za njih karakteristična trajna obveza (npr. ugovor o najmu / zakupu)³¹⁴.

S obzirom na to da kod ugovora s trenutačnom činidbom dolazi odmah ili u relativno kratkom vremenskom razdoblju do konzumacije ugovora, u odnosu na takve ugovore institut otkaza, kao redoviti način njihovog prestanka, nije primjenjiv.

Nadalje, ugovori s uzastopnim činidbama mogu i ne moraju imati karakteristike trajnih ugovora. Naime, „nije svaki dugoročni obvezni odnos ugovor s uzastopnim obvezama, niti je svaki ugovor s uzastopnim obvezama trajni obvezni odnos, a niti je svaki trajni obvezni odnos ugovor s uzastopnim obvezama“³¹⁵. Ugovori s trajnim obvezama mogu predviđati trajnu činidbu, ali i uzastopno ponavljanje jednokratnih činidbi ako je riječ o trajnoj obvezi

³¹¹ Gorenc, Vilim; op. cit. (bilj. 115), str. 483.

³¹² Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1181.

³¹³ Slakoper, Zvonimir; Gorenc, Vilim; op. cit. (bilj. 2), str. 568 – 569.

³¹⁴ Tot, Ivan; Pojam trajnog obveznog odnosa; Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Vol. 34 No. 2, 2018., str. 60.

³¹⁵ Ibid., str. 62.

uzastopnih činidbi, pri čemu će za trajne obveze biti karakteristično da se „opseg dužnih činidbi ravna prema vremenskom trajanju obveze, a ne da se vremensko trajanje obveze ravna prema opsegu dužnih činidbi“³¹⁶. Prema tome, ako se radi o obvezi ispunjenja uzastopnih obveza čiji je opseg unaprijed određen i ograničen brojem pojedinih isporuka kroz određeno vremensko (duže) razdoblje, primjena instituta otkaza takvih ugovora neće biti moguća, već će se na prestanak takvih ugovora primjenjivati odredbe članka 365. ZOO-a kojima se regulira institut raskida ugovora s uzastopnim obvezama, kao *lex specialis* odredba za takve vrste ugovora. Prema mišljenju autora ovog rada, razlog zašto bi se na takve ugovore trebao primjenjivati raskid ugovora na temelju članka 365. ZOO-a, a ne otkaz ugovora, jest taj što je opseg obveza koje se izvršavaju tijekom ugovornog razdoblja već unaprijed određen i utvrđen. Ako se pak radi o ugovorima koji imaju predviđenu obvezu trajne isporuke, odnosno ugovorima o sukcesivnim isporukama kojim je ugovorena obveza isporuke kao trajna obveza, takvi će ugovori moći na redovan način prestati, osim protekom vremena, i otkazom. Tako iz jedne sudske odluke proizlazi da ugovor o kreditu može biti otkazan, a ne raskinut, a kako to pogrešno u žalbi navodi tužitelj, jer to raskid podrazumijevao da bi korisnik kredita bio dužan vratiti cjelokupni iznos kredita sa zateznim kamatama od trenutka kad je iznos kredita primio, dok bi s druge strane, kreditor bio dužan vratiti iznos do raskida ugovora naplaćenih ugovornih kamata također sa zateznim kamatama koje bi tekle od svakog pojedinog plaćanja anuiteta³¹⁷.

Stoga, kod ugovora kod kojih se činidba izvršava kroz neko vremenski dugotrajnije razdoblje, njihovo otkazivanje bit će moguće pod pretpostavkama predviđenim ZOO-om i koje će biti izložene u nastavku ovog poglavlja rada, pri čemu će se otkaz razlikovati ovisno o tome radi li se o trajnim ugovorima koji imaju određeno trajanje ili neodređeno trajanje. Kod trajnih ugovora otkaz ugovora, u biti, predstavlja „jedini redovni način prestanka takvog obveznog odnosa, jer trajne obveze ne mogu prestati ispunjenjem, a obvezni odnos zasnovan na neodređeno vrijeme ne može prestati protekom vremena“³¹⁸.

Iz dikcije odredbe članka 211. ZOO-a proizlazi da je protek vremena na koje su sklopljeni ugovori na određeno vrijeme redovni način prestanka takvih ugovora, a iz dikcije odredbe članka 212. ZOO-a proizlazi da je otkaz ugovora sklopljenih na neodređeno vrijeme redovni način prestanka takvih ugovora. Međutim, kao što će biti prikazano u nastavku ovog poglavlja rada, pojedine zakonske odredbe dopuštati će izrijekom i otkaz ugovora sklopljenih na

³¹⁶ Ibid., str. 62.

³¹⁷ Županijski sud u Zagrebu, Gž-881/2021 od 7. lipnja 2022.

³¹⁸ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1183.

određeno vrijeme, kao redovan način prestanka takvih ugovora, a što uostalom i same ugovorne strane mogu izrijekom predvidjeti samim ugovorom, uslijed dispozitivnosti i mogućnosti uređenja ugovornih odnosa.

7.2. Odnos između otkaza i raskida ugovora

Kao što je kroz ovaj rad pojašnjeno, otkaz ugovora usmjeren je na redovni prestanak ugovora sklopljenih na neodređeno vrijeme odnosno trajnih ugovora sklopljenih na određeno vrijeme, i za koji se način prestanka ugovornih odnosa, u načelu, ne traži postojanje opravdanog razloga, kao osnove za prestanak ugovora.

Kroz ZOO najuočljiviju razliku između ta dva načina prestanka ugovora možemo pronaći, po mišljenju autora, kod ugovora o trgovinskom zastupanju³¹⁹. S jedne strane, u zakonskim odredbama koje uređuju ugovor o trgovinskom zastupanju predviđeno je³²⁰ da ugovor o trgovinskom zastupanju sklopljen na neodređeno vrijeme svaka strana može otkazati pisanom obaviješću upućenoj drugoj strani, poštujući otkazne rokove određene tim člankom³²¹.

S druge strane, svaka ugovorna strana može, iz važnih razloga koje mora navesti, a poglavito zbog neispunjenja ugovorne obveze druge strane ili zbog promijenjenih okolnosti, raskinuti ugovor na neodređeno vrijeme bez otkaznog roka, odnosno raskinuti ugovor na određeno vrijeme prije isteka vremena na koje je sklopljen³²², i takvo pravo se ne može ugovorom isključiti ili ograničiti³²³. Osim navedenog, predviđeno je da ako je izjava o raskidu ugovora na neodređeno vrijeme dana bez važnih razloga, takva se izjava smatra otkazom s redovitim otkaznim rokom³²⁴, a ugovorna strana ima pravo na naknadu štete ako druga strana nije imala važan razlog za raskid ugovora³²⁵. Zaključno, ako jedna ugovorna strana zbog neosnovanog razloga raskine ugovor, druga ugovorna strana ima pravo raskinuti ugovor bez otkaznog roka³²⁶.

³¹⁹ Članci 804. – 833. ZOO-a

³²⁰ Članak 828. stavak 1. ZOO-a

³²¹ Isto tako, ako je ugovor o trgovinskom zastupanju sklopljen na određeno vrijeme, sukladno članku 828. stavku 6. ZOO-a, predviđeno je da se odredbe tog članka primjenjuju i na ugovor sklopljen na određeno vrijeme koji se zbog ispunjavanja i nakon proteka roka na koji je sklopljen smatra ugovorom na neodređeno vrijeme.

³²² Članak 829. stavak 1. ZOO-a

³²³ Članak 829. stavak 2. ZOO-a

³²⁴ Članak 829. stavak 3. ZOO-a

³²⁵ Članak 829. stavak 4. ZOO-a

³²⁶ Članak 829. stavak 5. ZOO-a

Upravo iz izloženih članaka ZOO-a vidljivo je da je zakonodavac, po mišljenju autora, pokušao predvidjeti otkaz ugovora kao redovan način prestanka ugovora za koji nije potreban ni razlog niti pojašnjenje drugoj ugovornoj strani i koji za sobom ne povlači sve pravne posljedice kao što je to slučaj kod raskida ugovora. S druge strane, vidljivo je da se za raskid ugovora traži postojanje važnog razloga zbog kojeg ugovorni odnos više nije (subjektivno) moguć ili koristan za ugovornu stranu, kao i da bi bilo kakva zlouporaba tog načina prestanka ugovora odnosno raskid ugovora bez važnog razloga predstavljao razlog zbog kojeg druga ugovorna strana može raskinuti ugovor bez davanja otkaznog roka drugoj ugovornoj strani. Međutim, u samom ZOO-u moguće je pronaći i odredbe koje su suprotne gore izloženom razgraničenju raskida i otkaza ugovora o trgovinskom zastupanju. Tako je, na primjer, kod ugovora o kreditu predviđeno da banka može ugovor o kreditu otkazati prije isteka ugovorenog roka ako je kredit korišten protivno ugovorenoj naknadi, kao i da banka može otkazati ugovor prije isteka ugovorenog roka i u slučaju insolventnosti korisnika koja nije utvrđena sudskom odlukom u slučaju prestanka pravne osobe ili smrti korisnika, ako bi banka kao davatelj kredita došla u bitno nepovoljniji položaj³²⁷. S druge strane, korisnik kredita ovlašten je raskinuti ugovor prije nego što je počeo koristiti kredit³²⁸. Iz izloženih odredbi vidljivo je da ZOO, po shvaćanju autora, kod ugovora o kreditu otkaz ugovora povezuje s izvanrednim načinom prestanka ugovornog odnosa, dok raskid ugovora veže za jednostrani prestanak ugovornog odnosa koji ne podrazumijeva postojanje važnog razloga ili kršenja ugovornih obveza.

Isto tako, i kod otkaza ugovora o radu kojeg daje poslodavac bit će nužno postojanje opravdanog razloga, a što će biti moguće u slučaju ako prestane potreba za obavljanjem određenog posla zbog gospodarskih, tehnoloških ili organizacijskih razloga (poslovno uvjetovani otkaz), ako radnik nije u mogućnosti uredno izvršavati svoje obveze iz radnog odnosa zbog određenih trajnih osobina ili sposobnosti (osobno uvjetovani otkaz), ako radnik krši obveze iz radnog odnosa (otkaz uvjetovan skrivljenim ponašanjem radnika) ili ako radnik nije zadovoljio na probnom radu (otkaz zbog nezadovoljavanja na probnom radu)³²⁹. Prema tome, iako za otkaz ugovora (načelno) nije potrebno postojanje razloga, kod pojedinih ugovornih odnosa postojanje opravdanog razloga je jedini slučaj kad takav ugovorni odnos može prestati.

³²⁷ Članak 1023. ZOO-a

³²⁸ Članak 1024. stavak 1. ZOO-a

³²⁹ Članak 115. stavak 1. Zakona o radu

Slijedom navedenog, vidljivo je da se kroz ZOO, ali i kroz druge propise ne koristi ujednačena terminologija otkaza i raskida ugovora, odnosno da istovjetne okolnosti dovode do otkaza ugovora po jednom propisu, a po drugom propisu do raskida ugovora, i obrnuto. Radi navedenog, a zbog ocjene radi li se u konkretnom slučaju o raskidu ugovora ili o otkazu ugovora, bit će neophodno prvenstveno proučiti vrstu ugovornog odnosa, razdoblje na koje je ugovor sklopljen, način izvršenja obveza na temelju ugovora te okolnosti zbog kojih bi takav ugovorni odnos trebao prestati, ali i posljedice koje bi iz takvog odnosa trebale nastupiti odnosno koje bi se trebale otkloniti.

U tom smislu tumači i sudska praksa iz koje proizlazi da se kod ugovora koji je sklopljen na neodređeno vrijeme za potrebe primanja i objavljivanja oglasa za potrebe registra Trgovačkih sudova u Zagrebu, Rijeci, Varaždinu i Bjelovaru neće raditi o raskidu, nego o otkazu ugovora, jer je u pitanju ugovorni odnos čije trajanje nije ograničeno, a niti su stranke ugovorile otkazni rok. Prema tome, otkazom kao jednostranom izjavom volje prestaje dužnički odnos s neodređenim rokom trajanja³³⁰.

Konačno, kad se sagledava pravni učinak raskida i otkaza ugovora, vidljivo je da otkaz ugovora može imati pravni učinak samo *pro futuro*, dok učinci raskida ugovora koji je djelomično ispunjen nastupaju od trenutka raskida odnosno *pro futuro*, a učinci raskida ugovora koji nije ispunjen od trenutka sklapanja ugovora *ex tunc*.

7.3. Ugovori s određenim rokom trajanja

Kad se govori o ugovoru koji ima određen rok trajanja, radi se zapravo o roku koji je određen ili samim ugovorom ili zakonom, uvažavajući ugovornu autonomiju ugovornih strana i zahtjeve svakog pojedinog ugovornog odnosa. Ugovorni odnos koji ima određen rok trajanja je ugovor kod kojeg je trajanje vremenski ograničeno završnim rokom (*dies ad quem*) te čije je nastupanje izvjesno protekom određenog kalendarskog dana.

Prema tome, „ako je za neki obveznopравни odnos predviđeno da traje samo izvjesno, određeno vrijeme pravni će odnos prestati čim je isteklo određeno vrijeme“ te u tom slučaju „prestaju pravo i obveza u cjelini i za to nije potrebna nikakva izjava a ni bilo kakva radnja“³³¹. Međutim, ako postoji određeni „element neizvjesnosti u pogledu toga hoće li

³³⁰ Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-2771/2005 od 26. kolovoza 2008.

³³¹ Pavić, Đuro; op. cit. (bilj. 14), str. 5.

ugovoreni „rok trajanja završiti (*dies incertus an*) ili kad će on završiti (*dies incertus quando*), trajni obvezni odnos nije zasnovan na određeno, već na ugovoreno neodređeno vrijeme“³³².

Naravno, moguća je situacija i da trajanje ugovora nije određeno samim ugovorom, već da je trajanje ugovora određeno zakonom, kao primjerice, Zakonom o poljoprivrednom zemljištu³³³, kojim je propisano da se poljoprivredno zemljište u vlasništvu države daje u zakup putem javnog natječaja na rok od 25 godina s mogućnošću produljenja za isto razdoblje³³⁴.

Trajni obvezni odnos s određenim rokom trajanja prestat će kad taj rok istekne, osim kad je ugovoreno ili zakonom određeno da se poslije isteka roka obvezni odnos produljuje za neodređeno vrijeme, ako ne bude pravodobno otkazan³³⁵. Iz navedenog je vidljivo da opće pravilo da trajni ugovori (redovito) prestaju protekom određenog vremena ima i svoju iznimku, a to je da je omogućeno da se takvi ugovori, ako je to ugovoreno ili zakonom određeno, protekom razdoblja na koje su sklopljeni, produlje na neodređeno vrijeme ako takvi ugovori ne budu pravodobno otkazani. Radi se, znači, o dodjeljivanju pravnog značaja radnjama ugovornih stranaka iz koji proizlazi njihova volja za nastavak ugovornog odnosa.

Slijedom navedenog, kad se radi o ugovorima kod kojih je ugovoreno ili je zakonom predviđeno automatsko produženje ugovora sklopljenog na određeno vrijeme, uz pretpostavku da ugovor nije pravodobno otkazan, „postižu se istovjetni učinci kao i sklapanjem ugovora na neodređeno vrijeme (...) tijekom kojeg ugovorne strane nisu ovlaštene na otkaz“³³⁶. U tom slučaju se, zapravo, više ne radi o ugovoru koji ima vremensko ograničenje svog trajanja, već o ugovoru koji je vezan za ispunjenje raskidnog uvjeta sadržanog u uvjetu „ako ne bude pravodobno otkazan“.

Primjere automatskog produljenja na temelju zakonskih odredbi pronalazimo kod ugovora o zakupu gdje je propisano da kad nakon proteka vremena za koje je ugovor o zakupu sklopljen zakupnik nastavi koristiti stvar, a zakupodavac se tomu ne usprotivi, smatrat će se da je sklopljen novi ugovor o zakupu neodređenog trajanja, pod istim uvjetima kao i prethodni³³⁷. Drugi primjer pronalazimo kod ugovora o licenci gdje je propisano da kad nakon proteka vremena za koje je ugovor o licenci bio sklopljen stjecatelj licenci nastavi iskorištavati

³³² Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1178.

³³³ Narodne novine br. 20/18., 115/18., 98/19., 57/22.

³³⁴ Članak 31. stavak 1. Zakona o poljoprivrednom zemljištu

³³⁵ Članak 211. ZOO-a

³³⁶ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1179.

³³⁷ Članak 546. ZOO-a

predmet licencije, a davatelj licencije se tome ne usprotivi, smatrat će se da je sklopljen novi ugovor o licenci neodređenog trajanja, pod istim uvjetima kao i prijašnji³³⁸.

Iako citirani članak 211. ZOO-a predviđa automatsko produljenje ugovora sklopljenih na određeno vrijeme na neodređeno vrijeme, pojedini autori su stava da nema zapreke da se ugovorom predvidi automatsko produljenje ugovora sklopljenih na određeno vrijeme na daljnje određeno razdoblje, s obzirom da je takvo produljenje predviđeno i samim ZOO-om kod pojedinih vrsta ugovora³³⁹. Primjer kad je ZOO-om predviđeno produljenje ugovora sklopljenog na određeno vrijeme ponovno na određeno vrijeme možemo pronaći kod ugovora o najmu gdje je propisano da se ugovor o najmu nekretnine sklopljen na određeno vrijeme smatra prešutno obnovljenim na isto vrijeme trajanja ako ni jedna ugovorna strana, najmanje trideset dana prije isteka ugovorenog vremena, ne obavijesti u pisanom obliku drugu stranu da ne namjerava sklopiti ugovor na određeno vrijeme za daljnje razdoblje³⁴⁰.

Međutim, za vrijeme trajanja ugovornog odnosa, a „ostvarujući svoju slobodu ugovaranja, ugovorne strane mogu i u trajnom odnosu zasnovanom na određeno vrijeme ugovoriti pravo na redovni otkaz za jednu ili za obje strane“³⁴¹, u kojem će slučaju doći do otkaza ugovora uslijed volje jedne od ugovornih strana, a ako ne dođe do korištenja tog prava od jedne ugovorne strane, takav će ugovor prestati protekom određenog vremena s obzirom da nije prestao povodom redovitog otkaza.

No, s obzirom na to da ZOO-om nije predviđen poseban način izjavljivanja otkaza ugovora sklopljenih na određeno vrijeme, na takve bi se ugovore, po mišljenju autora, trebala primjenjivati odredba članka 212. stavka 2. ZOO-a, ako je, naravno, ugovorom predviđena mogućnost otkaza ugovora prije isteka razdoblja na koje su takvi ugovori sklopljeni i ako pojedinim odredbama ZOO-a nije propisano drugačije.

7.4. Ugovori s neodređenim rokom trajanja

Ugovori koji su sklopljeni na neodređeno vrijeme, odnosno ugovori čije trajanje nije vremenski ograničeno ugovorom, zakonom ili običajem, prestaju otkazom tog ugovora bilo kojeg sudionika tog ugovornog odnosa, pri čemu otkazni rok takvih ugovora može biti uređen samim ugovorom, određen zakonom, odnosnom običajem kao primjereni rok. Međutim,

³³⁸ Članak 722. stavak 1. ZOO-a

³³⁹ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1779.

³⁴⁰ Članak 575. stavak 1. ZOO-a

³⁴¹ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1780.

ugovorne strane mogu ugovoriti i da će njihov obvezni odnos prestati samom dostavom otkaza drugoj ugovornoj strani, ako za određeni slučaj zakon ne određuje nešto drugo³⁴². U skladu s time, trajni obvezni odnos čije trajanje nije određeno trajat će sve dok jedna ugovorna strana ne otkáže njegovo trajanje pod uvjetima predviđenim zakonom ili ugovorom, naravno, pod uvjetom da ne nastupe druge okolnosti koje za posljedicu imaju prestanak ugovora kao, na primjer, smrt ugovorne strane, stečaj, likvidacija, raskid ugovora zbog neispunjenja i druge okolnosti.

Nadalje, isto kao što iz zakonskih odredbi ne proizlazi izrijekom pravo ugovornih strana na sklapanje sporazumnog raskida ugovora, tako ne proizlazi ni pravo na sporazumni otkaz pojedinog ugovora. Međutim, autor smatra da ugovorne strane ne bi bile ovlaštene sklopiti sporazumni otkaz pojedinog ugovora primjenjujući jednaku logiku kao i kod sporazumnog raskida ugovora, odnosno tumačenje da sporazumni otkaz ugovora predstavlja, u svojoj suštini, novi ugovor stranaka usmjeren na otkazivanje njihove ugovorne suradnje. Naime, pojam otkaza ugovora podrazumijeva jednostranu izjavu kojom se okončava njihov trajni odnos, stoga bi sklapanje takvog sporazumnog otkaza trebalo tumačiti na način da su ugovorne strane sklopile, u kontekstu trenutačno važećih odredbi ZOO-a, zapravo sporazumni raskid njihovog ugovornog odnosa, pri čemu, prema mišljenju autora ovog rada, nije relevantno jesu li učinci raskida ugovora ugovoreni *ex tunc* ili *pro futuro*.

Pritom je važno napomenuti da bi bilo kakvo ugovorno isključenje prava ugovornih strana na otkaz ugovora „značilo obvezivanje na vječnost kojim bi bila isključena osobna sloboda u smislu čl. 22. st. 1. Ustava Republike Hrvatske“³⁴³, a što je uostalom protivno i svrsi obvezno – pravnih ugovora koje karakterizira ograničeno trajanje i privremeni karakter, a kako je uvodno pojašnjeno ovim radom. Isto tako, onemogućavanje otkaza trajnih ugovora s neodređenim trajanjem značilo bi da se takvi ugovori smatraju tzv. vječnim ugovorima, a što se u poredbenom pravu smatra ništetnim zbog prekomjernog obvezivanja protivnog osobnoj slobodi ugovornih strana, a koje je tumačenje primjenjivo i na hrvatsko pravo³⁴⁴. Naravno, kod pojedinih vrsta ugovora (npr. ugovora o zakupu, ugovora o koncesiji) u kojima se predviđaju značajnija financijska ulaganja poput izgradnje, održavanja ili razvoja zahtjevnijih građevina (npr. hotela, luka), infrastruktura (npr. cesta, cjevovoda, kanalizacija) ili energetske postrojenja (npr. hidroelektrana, vjetroelektrana), uobičajeno je i opravdano ugovaranje dužih rokova izvršenja ugovornih obveza, kao na primjer na 20, 40 ili čak 99

³⁴² Članak 212. stavak 5. ZOO-a

³⁴³ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1183.

³⁴⁴ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1178.

godina. Razlozi za sklapanje takvih dugoročnih ugovora jest omogućavanje dužeg roka kako bi se investitorima takvih projekata ostvario povrat investicije te osigurala financijska i pravna sigurnost takvih ulaganja za sve ugovorne strane.

Ponekad pojedini zakoni kod uređenja trajnih ugovora, ovisno o sadržaju kojeg uređuju i cilju kojeg se želi postići, određuju i najkraće vrijeme trajanja pojedinog ugovornog odnosa tijekom kojeg ugovorne strane nisu ovlaštene otkazati ugovor. Tako je, primjerice, Zakonom o zakupu i prodaji poslovnog prostora³⁴⁵ propisano da ugovor o zakupu poslovnog prostora sklopljen na neodređeno vrijeme ne može biti otkazan prije isteka jedne godine od dana sklapanja, ako ugovorom nije drukčije određeno³⁴⁶. Drugi primjer možemo pronaći kod ugovora o osiguranju³⁴⁷ u ZOO-u kojim je propisano da kod ugovora o osiguranju sklopljenih na rok dulji od pet godina, svaka strana može nakon proteka toga roka, uz otkazni rok od šest mjeseci, pisano izjaviti drugoj strani da otkazuje ugovor. Konačno, ugovore o obavljanju drugih komercijalnih djelatnosti u zračnom prometu sklopljen na neodređeno vrijeme može se otkazati unaprijed u roku koji ne može biti kraći od tri mjeseca, i to samo u pisanom obliku³⁴⁸.

7.4.1. Pretpostavke za otkaz ugovora s neodređenim rokom trajanja

Iz odredbe članka 212. ZOO-a proizlazi da su pretpostavke za valjani otkaz ugovora s neodređenim rokom trajanja: (i) dostavljanje otkaza drugoj ugovornoj strani, (ii) okolnost da otkaz nije dan u nevrijeme te (iii) istek otkaznog roka kojim prestaje otkazni obvezni odnos.

Prva pretpostavka za valjani otkaz ugovora je dostavljanje otkaza drugoj strani na odgovarajući način koji su ugovorne strane ugovorile, odnosno na način koji nesumnjivo potvrđuje primitak takvog otkaza, a što podrazumijeva da otkaz može biti dostavljen i usmeno, ali i sudskim i izvansudskim putem. S obzirom na zakonski izričaj „otkaz mora biti dostavljen drugoj strani“ proizlazi da je obveza dostave obavijesti o otkazu kao uvjeta za nastup pravnih posljedica otkaza kogentna zakonska odredba, stoga autor smatra da ne bi bilo dopušteno ugovorom ugovoriti, primjerice, da otkaz ugovora proizvodi pravne učinke prije nego što je takva obavijest dostavljena drugoj ugovornoj strani. Ova obveza istovjetna je sa švicarskim, austrijskim i njemačkim pravom prema kojima se otkaz smatra očitovanjem volje

³⁴⁵ Zakon o zakupu i kupoprodaji poslovnoga prostora („Narodne novine“ br. 125/11., 64/15., 112/18., 123/24., dalje u tekstu: Zakon o zakupu i kupoprodaji poslovnog prostora)

³⁴⁶ Članak 23. stavak 2. Zakona o zakupu i prodaji poslovnog prostora

³⁴⁷ Članak 946. stavak 3. ZOO-a

³⁴⁸ Članak 102. stavak 3. Zakona o obveznim i stvarnopravnim odnosima u zračnom prometu („Narodne novine“ br. 132/98., 63/08., 134/09., 94/13.)

koje zahtijeva valjani primitak od druge strane, kao pretpostavka nastupa njegovog pravnog učinka³⁴⁹. Naime, kad bi bilo dopušteno izjaviti otkaz ugovora s neodređenim rokom trajanja bez da je druga ugovorna strana prethodno o tome obaviještena, takvim bi postupanjem mogla nastati šteta ugovornoj strani kojoj je ugovor s neodređenim trajanjem otkazan, bez da ona za to zna, tim više jer otkazu ugovora nije nužno prethodila povreda ugovorne obveze.

Nadalje, druga pretpostavka za valjani otkaz ugovora s neodređenim rokom trajanja podrazumijeva da otkaz može biti dan u svako doba, ali ne i u nevrijeme³⁵⁰, što podrazumijeva da otkaz ne smije biti dan ako će radi toga druga ugovorna strana biti dovedena u situaciju zbog koje joj može nastati znatna šteta uzrokovana prestankom ugovorne obveze. Pritom se ta šteta ne odnosi na štetu prouzročenu pukom činjenicom da je došlo do prestanka ugovornog odnosa, već se naknada štete treba očitovati u tome da je drugoj ugovornoj strani uslijed otkaza ugovora nastala izvanredna šteta. Kod ocjene je li otkaz dan u nevrijeme „potrebno je voditi računa o tomu da se taj otkaz može dati iz bilo kojeg razloga pa i bez posebnog razloga, da redovni otkaz trajnoga obveznog odnosa sklopljenog na neodređeno vrijeme za stranu koja je taj otkaz primila uvijek dolazi iznenadno, kao i da redovni otkaz načelno ne proizvodi pravne učinke od trenutka kad je primljen, već po isteku otkaznog roka čija je funkcija upravo da se stranama omogući da se pripreme na sve posljedice prestanka trajnog obveznog odnosa. U obzir treba uzeti i je li ugovornoj strani koja je redovni otkaz izjavila bilo poznato ili moglo biti poznato da taj otkaz drugoj ugovornoj strani dolazi u nevrijeme, odnosno je li ona izjavljivanjem redovnog otkaza u nevrijeme postupila u suprotnosti s načelom savjesnosti i poštenja i s načelom zabrane zlouporabe prava. Ako je redovni otkaz dan u nevrijeme, ugovorna strana koja je otkaz izjavila odgovorna je za time prouzročenu štetu drugoj ugovornoj strani, ako su ispunjene sve pretpostavke odgovornosti za štetu prema općim pravilima.³⁵¹ Okolnost da je redovni otkaz dan u nevrijeme ne znači da je takav otkaz već zbog toga ništetan pa da on ne bi proizvodio namjeravane pravne učinke, odnosno da ne bi doveo do prestanka trajnoga obveznog odnosa“³⁵².

Međutim, usprkos načelnoj slobodi davanja otkaza u bilo koje doba, osim u nevrijeme, radi zaštite interesa pojedine ugovorne strane kod nekih ugovora i sam zakonodavac predviđa, u slučaju da ugovorne strane ne ugovore drugačije, načelnu nedopuštenost otkazivanja trajnih

³⁴⁹ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1181.

³⁵⁰ Članak 212. stavak 3. ZOO-a

³⁵¹ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1185. – 1186.

³⁵² Ibid., str. 1185.

ugovora s neodređenim rokom trajanja u točno određeno vrijeme, kao npr. otkazivanje ugovora o zakupu samo prvog ili petnaestog u mjesecu³⁵³, ili mogućnost otkazivanja poduzetničkog ugovora samo krajem poslovne godine ili krajem nekog drugog obračunskog razdoblja³⁵⁴.

Konačno, treća pretpostavka podrazumijeva da tek istekom otkaznog roka prestaje otkazani obvezni odnos, a ako takav rok nije određen ugovorom, odnos prestaje nakon isteka roka određenog zakonom ili običajem, odnosno istekom primjerenog roka, što proizlazi iz odredbe članka 212. stavka 4. ZOO-a. Što će u konkretnom slučaju biti primjereni rok, to će ovisiti o prirodi i svrsi ugovornog odnosa, ali i potrebama obiju ugovornih strana. Smatra se da je otkazni rok primjeren ako iz primjene načela savjesnosti i poštenja proizlazi da je strani kojoj je redovni otkaz izjavljen ostavljeno dostatno vremena da se pripremi na posljedice iznenadnog prestanka trajnoga obveznog odnosa³⁵⁵. U slučaju da su ugovorne strane ugovorom predvidjele da se ugovor može otkazati bez otkaznog roka, onda se za otkaz takvog ugovora neće tražiti ostavljanje otkaznog roka drugoj ugovornoj strani (tzv. otkaz ugovora s trenutačnim učinkom)³⁵⁶.

Za pojedine ugovore ZOO i drugi posebni propisi predviđaju trajanje otkaznih rokova ako ugovorne strane ne predvide ugovorom trajanje otkaznih rokova. Tako je, primjerice, za ugovor o zakupu previđeno da, ako duljina otkaznog roka nije određena ugovorom ili zakonom ili mjesnim običajima, ona iznosi osam dana, s tim da otkaz ne može biti dan u nevrijeme³⁵⁷, a za ugovor o zakupu poslovnog prostora da ako ugovorom nije utvrđen, otkazni rok iznosi trideset dana³⁵⁸. No, isto tako, moguće je pronaći i kogentne zakonske odredbe koje brane predviđanje kraćih ili dužih rokova od onih predviđenih zakonskim odredbama. Tako je, na primjer, za ugovor o trgovinskom zastupanju sklopljen na neodređeno vrijeme, predviđeno da ga svaka ugovorna strana može otkazati pisanom obaviješću upućenoj drugoj strani, poštujući otkazne rokove propisane zakonom. Dužina otkaznog roka ovisit će o trajanju ugovora i iznositi po mjesec dana za svaku započetu godinu trajanja ugovora, a ako je

³⁵³ Članak 24. stavak 4. Zakona o zakupu i prodaji poslovnog prostora

³⁵⁴ Članak 484. stavak 1. Zakona o trgovačkim društvima („Narodne novine“ br. 111/93., 34/99., 121/99., 52/00., 118/03., 107/07., 146/08., 137/09., 152/11. – službeni pročišćeni tekst, 111/12., 125/11., 68/13., 110/15., 40/19., 34/22., 114/22., 18/23., 130/23., 136/24., dalje u tekstu: Zakon o trgovačkim društvima)

³⁵⁵ Privredni sud Hrvatske, poslovni broj PŽ-2677/1991 od 17. studenog 1992., objavljena u časopisu Informator broj 4285/1995.

³⁵⁶ Slakoper, Zvonimir; Gorenc, Vilim; op. cit. (bilj. 2), str. 571.

³⁵⁷ Članak 547. stavak 2. ZOO-a

³⁵⁸ Članak 24. stavak 3. Zakona o zakupu i kupoprodaji poslovnog prostora

pak ugovor o trgovinskom zastupanju trajao duže od pet godina, otkazni rok iznositi će šest mjeseci. Ugovorne strane ne smiju ugovoriti kraći otkazni rok, a ako ugovore duži, taj rok mora biti jednak za obje strane³⁵⁹.

Naposljetku, člankom 212. stavkom 5. ZOO-a predviđena je mogućnost ugovaranja otkaza ugovora bez ostavljanja otkaznog roka odnosno ugovaranje da će njihov obvezni odnos prestati samom dostavom otkaza (tzv. trenutačni učinak), ako za određeni slučaj zakon ne naređuje što drugo. Izričaj „što drugo“ treba pritom tumačiti da se odnosi na odredbe zakona u kojima bi bio predviđen obvezni otkazni rok, a ne na odredbe zakona kojima se uređuje trajanje otkaznog roka za slučaj da ugovorne strane nisu ugovorile trajanje otkaznog roka³⁶⁰.

7.5. Izvanredni otkaz pojedinih ugovora

Kao što je ranije pojašnjeno, otkaz trajnih ugovora sadržan u članku 212. ZOO-a jest redovan prestanak takvih trajnih ugovornih odnosa. Međutim, iz zakonskih odredbi, kako ZOO-a tako i drugih propisa, proizlazi postojanje i druge vrste otkaza trajnih ugovora – izvanrednog otkaza, kao izvanrednog načina prestanka pojedinih trajnih ugovornih odnosa. Pritom je važno napomenuti da se u takvim zakonskim propisima ne upotrebljava nužno riječ „izvanredni“ pa čak ni „otkaz“, ali se izvanrednost takvog načina prestanka ugovornog odnosa može iščitati bilo iz toga što se ne predviđa obveza pridržavanja otkaznog roka kod davanja takve vrste otkaza, bilo iz postojanja izvanrednih okolnosti kao razloga za davanje takve vrste otkaza, pri čemu takve izvanredne okolnosti mogu imati značaj povrede ugovornih obveza, ali i postojanje drugih važnih okolnosti zbog kojih nastavak takvog ugovornog odnosa više nije moguć i pomoću kojih se konkretizira pravo na izvanredni otkaz ugovora.

Tako se, na primjer, u odredbama ZOO-a koje uređuju ugovor o zakupu nalazi odredba koja predviđa pravo zakupodavca na otkaz ugovora bez davanja otkaznog roka ako zakupnik i nakon opomene zakupodavca koristi stvar protivno ugovoru ili njezinoj namjeni ili zanemaruje njezino održavanje, te ako postoji opasnost znatne štete za zakupodavca³⁶¹. Nadalje, ugovor o ortaštvu sklopljen na određeno vrijeme može se otkazati prije isteka toga vremena samo iz važnih razloga, a osobito zbog povrede bitne obveze iz ugovora o ortaštvu koju, namjerno ili iz krajnje nepažnje, učini drugi ortak, zbog nemogućnosti ispunjenja takve obveze ili smrti, odnosno istupa ortaka od kojega je poglavito zavisilo obavljanje poslova

³⁵⁹ Članak 828. stavci 1. – 4. ZOO-a

³⁶⁰ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1186.

³⁶¹ Članak 533. ZOO-a

ortaštva³⁶². Potom, kod ugovora o kreditu banci pripada pravo na otkaz ugovora prije isteka ugovorenog roka ako je kredit korišten protivno ugovorenoj namjeni³⁶³. Osim u ZOO-u, sličan izričaj moguće je pronaći i u drugim propisima poput Zakona o najmu stanova, Zakona o zakupu i kupoprodaji poslovnog prostora itd.

Svi prethodni primjeri pretpostavljaju postojanje povrede ugovornih obveza za izjavljivanje ove vrste otkaza. No, da je izvanredni otkaz moguće izjaviti i u slučaju postojanja izvanrednih okolnosti koje nemaju značaj povrede ugovornih obveza proizlazi iz ugovora o tajnom društvu kod kojeg je predviđeno da svaki član društva može bez otkaznoga roka otkazati ugovor o tajnome društvu i kad je on sklopljen na određeno vrijeme, ako za to postoji važan razlog, pri čemu bi odredba ugovora kojom se isključuje ovo pravo članova društva bila ništetna³⁶⁴. Drugi primjer neobvezatnosti postojanja ugovornih povreda za izvanredni otkaz već nužnost postojanja „samo“ izvanrednih okolnosti kao razloga za izjavljivanje izvanrednog otkaza možemo pronaći kod ugovora o gospodarskom interesnom udruženju kod kojeg je predviđeno da svaki član može otkazati članstvo iz važnog razloga^{365, 366}.

Iz izričaja svih gore citiranih odredbi dolazi se do zaključka da je, u pojedinim slučajevima kad dođe do povreda pojedinih obveza ugovornih strana u trajnim ugovorima ili ako se radi o posebno važnim okolnostima, moguće izvanredno otkazivanje ugovora „iz osobito važnog razloga kao općem izvanrednom načinu prestanka svih trajnih obveznih odnosa (...) ako nastupe izvanredne okolnosti zbog kojih se uz uvažavanje svih okolnosti pojedinog slučaja i odmjeravanje interesa obje strane ne može očekivati nastavak trajnog obveznog odnosa“³⁶⁷.

U prilog takvom tumačenju ide i postojanje instituta izvanrednog otkaza ugovora o radu uređenog člankom 116. Zakona o radu kojim se previđa pravo i poslodavca i radnika na otkaz ugovora o radu sklopljenog na neodređeno ili određeno vrijeme iz opravdanog razloga, bez obveze poštivanja propisanog ili ugovorenog otkaznoga roka (izvanredni otkaz), ako zbog osobito teške povrede obveze iz radnog odnosa ili neke druge osobito važne činjenice, uz uvažavanje svih okolnosti i interesa obje strane ugovornih stranaka, nastavak radnog odnosa nije moguć. Iz navedenog je jasno vidljivo da je izvanredni otkaz ugovora o radu moguć zbog

³⁶² Članak 652. stavak 3. ZOO-a

³⁶³ Članak 1023. stavak 1. ZOO-a

³⁶⁴ Članak 155. stavak 2. Zakona o trgovačkim društvima

³⁶⁵ Članak 596. stavak 2. Zakona o trgovačkim društvima

³⁶⁶ Važni razlozi bili bi, na primjer, nanošenje štete članu društva, gubitak povjerenja u drugog člana društva zbog počinjenja kaznenog djela, spriječenost člana u ostvarenju prava u društvu, nametanje nerazmjerne obveze od strane organa društva i slično,

³⁶⁷ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1189. – 1190.

povrede ugovornih obveza druge ugovorne strane kao što je to, primjerice, u slučaju neisplate plaće, neopravdanog nedolaska na posao, krađe i slično. No, izvanredni otkaz se dopušta i u drugim opravdanim slučajevima. Tako je predviđeno da trudnica, radnik koji koristi pravo na rođiljni, roditeljski, posvojiteljski i očinski dopust ili dopust koji je po sadržaju i načinu korištenja istovjetan pravu na očinski dopust, rad s polovicom punog radnog vremena, rad s polovicom punog radnog vremena radi pojačane njege djeteta, dopust trudne radnice, dopust radnice koja je rodila ili radnice koja doji dijete te dopust ili rad s polovicom punog radnog vremena radi skrbi i njege djeteta s težim smetnjama u razvoju ili kojem ugovor o radu miruje do treće godine života djeteta u skladu s propisom o rođiljnim i roditeljskim potporama može otkazati ugovor o radu izvanrednim otkazom³⁶⁸.

No, iz sudske prakse proizlazi da je ponekad teško odrediti ostvaruje li pojedina ugovorna strana svoje pravo na raskid ugovora ili pravo na otkaz ugovora, posebice izvanrednog otkaza koji nije definiran općim normama kao redoviti otkaz ugovora, već se takve odredbe mogu eventualno pronaći kod nekih vrsta ugovora za koje je zakonodavac ocijenio važnost detaljnijeg utvrđivanja njihovog prestanka kroz otkaz. U skladu s time, iz jedne sudske odluke proizlazi da tuženik nije ovlašten otkazati ugovor o dodjeli stipendije zbog nepovoljne poslovne situacije, ako su razlozi na koje se poziva bili predvidivi u vrijeme sklapanja ugovora, tim više što takav ugovor ne predstavlja trajni obvezni odnos, zbog čega isti ne može prestati otkazom u smislu odredbe članka 212. ZOO-a, već je tuženik bio ovlašten zahtijevati da se ugovor izmijeni, odnosno raskine na temelju odredbe članka 369. stavka 2. ZOO-a³⁶⁹.

Prema tome, a s obzirom na to da se pravo na izvanredni otkaz ugovora u pojedinim slučajevima može preklapati s pravom na raskid ugovora zbog povrede ugovornih obveza, pojedini autori smatraju da je za hrvatsko pravo primjenjivo tumačenje švicarskog, austrijskog i njemačkog prava prema kojima je povreda ugovorne odredbe važan razlog za izvanredni otkaz trajnog obveznog odnosa odnosno „prema kojemu povreda obveze u trajnim obveznim odnosima u kojima se započelo s ispunjavanjem trajnih obveza ne dovodi do prava na jednostrani raskid, već do prava na izvanredni otkaz iz važnog razloga s djelovanjem samo *pro futuro*“³⁷⁰.

Nadalje, za razliku od redovnog otkaza ugovora, koji načelno ne proizvodi učinke otkad je primljen od druge ugovorne strane, već od isteka otkaznog roka, izvanredni otkaz proizvodi

³⁶⁸ Članak 35. Zakona o radu

³⁶⁹ Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-1597/2008 od 22. prosinca 2008.

³⁷⁰ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1191.

učinke od trenutka kad je primljen od druge ugovorne strane. Osim toga, iz mnogih zakonskih odredbi vidljivo je da jedna od pretpostavki za davanje izvanrednog otkaza nije nužno davanje otkaznog roka drugoj ugovornoj strani, kao što je to predviđeno kod redovnog otkaza. Tako neobvezatnost ostavljanja otkaznog roka možemo pronaći kod ugovora o zakupu (ako su zakupljene stvari opasne za zdravlje, zakupnik može otkazati ugovor bez davanja otkaznog roka, čak i ako je u trenutku sklapanja ugovora to znao³⁷¹), zatim kod ugovora o najmu (ako najmoprimac i nakon opomene najmodavca rabi stvar protivno ugovoru ili njezinoj namjeni, zanemaruje njezino održavanje, oštećuje stvar, osobito ako neovlašteno prepušta trećemu uporabu stvari, najmodavac može otkazati ugovor bez pridržavanja otkaznog roka³⁷²), ugovora o licenci (davatelj licenciije može otkazati ugovor o licenciiji bez otkaznog roka ako je podlicencijska dana bez njegova dopuštenja, kad je to prema zakonu ili prema ugovoru potrebno³⁷³) itd.

Dok se za redovni otkaz ugovora predviđa mogućnost otkazivanja iz bilo kojeg razloga, pa i bez posebnog razloga, za valjani izvanredni otkaz ugovora nužno je postojanje važnog razloga, pri čemu je potrebno da takav važan razlog postoji već u trenutku izjavljivanja izvanrednog otkaza. Ako bi ugovorna strana izjavila izvanredni otkaz ugovora bez da postoje važni razlozi za izjavljivanje te vrste otkaza, takav izvanredni otkaz ne bi proizvodio pravne učinke kao izvanredni otkaz, već samo kao redoviti otkaz. Tako, primjerice, kod ugovora o trgovinskom zastupanju propisano je da ako je izjava o raskidu ugovora na neodređeno vrijeme dana bez važnih razloga, smatra se otkazom s redovitim otkaznim rokom³⁷⁴.

Međutim, autor ovog rada smatra da bi, s obzirom na učestalo pogrešno razlikovanje raskida od otkaza ugovora i obrnuto, bilo uputnije izvanredni otkaz pojmovno izjednačiti s raskidom ugovora. Naime, raskid ugovora podrazumijeva upravo izvanredni način prestanka pojedinog ugovora kad se za to ispune uvjeti predviđeni ugovorom odnosno zakonom, stoga uvođenje još jednog načina prestanka ugovornih odnosa, pored raskida i otkaza ugovora, samo doprinosi daljnjoj pogrešnoj uporabi tog instituta prestanka ugovora i produbljuje problematiku razumijevanja pretpostavki koje se moraju ispuniti da bi određeni ugovor prestao.

³⁷¹ Članak 547. stavak 3. ZOO-a

³⁷² Članak 562. ZOO-a

³⁷³ Članak 719. ZOO-a

³⁷⁴ Članak 829. stavak 3. ZOO-a

7.6. Pravne posljedice otkaza

Do otkaza ugovora dolazi na temelju jednostrane izjave jedne ugovorne strane kojom se okončava trajniji ugovorni odnos sklopljen na neodređeno razdoblje ili onaj trajniji ugovorni odnos sklopljen na određeno vrijeme koji izrijekom odnosno svojim sadržajem dopušta tu mogućnost. Sukladno članku 212. stavku 6. ZOO-a, vjerovnik ima pravo zahtijevati od dužnika ono što je dospjelo prije nego što je obveza prestala protekom roka ili otkazom, a iz čega proizlazi da protek vremena i otkaz djeluju *pro futuro* i da oni nemaju za posljedicu nastanak obveze vraćanja onog što je ispunjeno prije prestanka tog trajnog odnosa, niti dovode do nastanka obveze naknade štete (u pravilu)³⁷⁵. Slijedom navedenog, iz izložene zakonske odredbe proizlazi da učinak otkaza ugovora djeluje *ex nunc* i on, u pravilu, djeluje *pro futuro*³⁷⁶.

Pravna posljedica otkaza ugovora je prestanak trajnog dužničkog odnosa, s tim da dužne obveze koje su dospjele ranije ne prestaju. To podrazumijeva da vjerovnik ima pravo zahtijevati ostvarenje svih tražbina prema dužniku koje su dospjele prije nego što je obveza prestala protekom roka ili otkazom (npr. plaćanje svih obroka zakupnine dospjelih do prestanka ugovora). Ako se pak radi o ugovorima kod kojih je predmet ugovora trajna činidba trpljenja, kao na primjer kod ugovora o posudbi gdje je svrha ugovora u prepuštanju uporabe određene stvari, učinak prestanka takvog ugovora podrazumijeva i obvezu vraćanja predmeta ugovora.

Za razliku od raskida ugovora, ugovorna strana koja otkazuje ugovorni odnos nije dužna navoditi razloge za takav prestanak ugovornog odnosa niti je potrebno postojanje i navođenje osnove ili razloga za otkaz, jer otkaz, za razliku od raskida, predstavlja redoviti način prestanka ugovornog odnosa, a ne sankciju zbog povrede ugovora ili prava i obveza koji proizlaze iz takvih ugovornih odnosa. Samim time otkazi ugovora nemaju, kao jednu od posljedica, „nastanak obveze vraćanja onog što je ispunjeno prije prestanka trajnog obveznog odnosa, a načelno ne dovode ni do nastanka obveze popravljivanja štete pretrpljene zbog prestanka tog odnosa“³⁷⁷. U tom smislu govori i sudska praksa u postupku radi isplate naknade štete u vidu izmakle koristi zbog prijevremenog prestanka ugovora o najmu sajamskog prostora (stočnog sajma) kojeg su ugovorne strane sklopile 15. rujna 1996. na vrijeme od 10 godina, a ugovorena je mogućnost svake ugovorne strane da ugovor otkaže uz

³⁷⁵ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1172.

³⁷⁶ Županijski sud u Zagrebu, poslovni broj GŽ-881/2021 od 7. lipnja 2022.

³⁷⁷ Tot, Ivan; op. cit. (bilj. 4), str. 1172. – 1773.

otkazni rok od 3 mjeseca. U tom su postupku sudovi zaključili da je tuženik kao zakupnik bio ovlašten otkazati predmeti ugovor zakupodavcu s primjenom ugovorenog otkaznog roka, a radi čega tuženik ne odgovara tužitelju za izmaklu korist koju je tužitelj očekivao u slučaju da je ugovor o najmu trajao ukupno deset godina³⁷⁸.

Isto tako, iz druge dostupne sudske odluke proizlazi stav suda da nakon što otkazni rok istekne, a ugovorna strana koja je izjavila otkaz ugovora nastavi pružati usluge drugoj ugovornoj strani bez pravne osnove, da tada ugovorna strana nema pravo inzistirati na ispunjenju ugovora³⁷⁹. Naime, u konkretnom predmetu, ugovorne strane sklopile su ugovor o pružanju usluga u domu i naknadi za smještaj, te je pružatelj smještaja otkazao ugovor s odgovarajućim otkaznim rokom korisniku smještaja. Korisnik smještaja se nije, po otkazu ugovora, iselio iz doma niti je plaćao smještaj u domu. U sudskom postupku pružatelj smještaja potraživao je trošak smještaja od nasljednika korisnika smještaja na temelju otkazanog ugovora uzimajući u obzir da je korisnik nastavio živjeti u domu sve do trenutka svoje smrti, međutim sud je zaključio da je otkazom tog ugovora prestala obveza nasljednika kao obveznika plaćanja troškova smještaja jer je ugovorni odnos prestao istekom otkaznog roka određenog po pružatelju smještaja, a s obzirom da pružatelj smještaja po proteku otkaznog roka nije korisnika smještaja iselilo niti je tražio njegovo iseljenje, već je nastavio pružati usluge bez pravne osnove, tada pružatelj nema pravo inzistirati na ispunjenju ugovora na način da naplati trošak smještaja na temelju otkazanog ugovora.

Međutim, autor ovog rada smatra da takvo tumačenje nije ispravno. Naime, u konkretnom slučaju bi nastavak pružanja usluga smještaja korisniku trebao imati ili značaj sklapanja novog ugovora o pružanju usluga u domu i naknadi za smještaj ili bi se moglo tumačiti da je pružatelj usluga povukao izjavu o otkazu ugovora, a na što je korisnik usluga pristao, s obzirom da je nastavio živjeti u domu i koristiti usluge doma, iako iste nije plaćao po dospijeću.

Što se tiče zastare tražbine ugovorne strane s osnove otkazanog ugovora, s obzirom na to da ZOO-om nije propisan poseban rok zastare, primjenjuje se opći petogodišnji rok zastare predviđen člankom 225. ZOO-a. Navedeno proizlazi i iz sudske odluke u kojoj je zaključeno

³⁷⁸ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-3123/1999 od 29. siječnja 2002.

³⁷⁹ Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj Gž-428/2007 od 8. svibnja 2007.

da sve tražbine banke po osnovi ugovora o tekućem računu otkazanog zbog negativnog salda na tekućem računu zastarijevaju u općem zastarnom roku od pet godina³⁸⁰.

7.7. Naknada štete zbog otkaza ugovora

Kod otkaza ugovora, u pravilu, neće doći do nastanka štete osim ako otkaz ugovora nije dan u nevrijeme ili ako je pojedina ugovorna strana otkazala ugovor protivno zakonskim ili ugovorenim odredbama.

Međutim, s obzirom na to da nije uvijek jasno kad je i je li otkaz dan u nevrijeme, u jednom revizijskom predmetu³⁸¹ postavljeno je pitanje ima li tužitelj pravo na naknadu štete zbog jednostranog otkaza ugovora o nalogu danog u nevrijeme te suprotno načelu savjesnosti i poštenja u obveznim odnosima. Naime, u konkretnom predmetu, između tužitelja i tuženika sklopljen je ugovor o zastupanju te aneks ugovora o zastupanju, a koji ugovor predstavlja ugovor o nalogu sukladno članku 763. ZOO-a, na temelju kojeg je ugovora tužitelj kao nalogoprimac obvezao pružiti usluge odvjetničkog zastupanja tuženika kao nalogodavca u ovršnim postupcima. Predmetni ugovor o nalogu prestao je jednostranim otkazom ugovora od strane tuženika – nalogodavca, i to na temelju odredbe ugovora kojom je ugovoreno pravo obiju stranaka otkazati ugovor bez obrazloženja uz otkazni rok. U konkretnom slučaju, tužitelj – nalogoprimac nije uspio naplatiti sva potraživanja tuženika – nalogodavca uslijed okolnosti da tužitelj – nalogoprimac nije imao sve potrebne i dostatne podatke o dužnicima tuženika – nalogodavca, a da je uputa tuženika – nalogodavca bila da se pokreću postupci bez obzira na eventualne nedostatke u podacima o njegovim dužnicima. Nadalje, tužitelj – nalogoprimac je ugovorio pravo na nagradu i naknadu troškova na način da mu to pravo pripada kad naplati tražbinu tuženika – nalogodavca, a da mu to pravo ne pripada kad tražbina nije naplaćena te da se tužitelj – nalogoprimac u tom slučaju odriče prava zahtijevati od tuženika – nalogodavca nagradu i troškove zastupanja u tim postupcima budući da su isti kompenzirani iznosima nagrade koje će tužitelj – nalogoprimac naplatiti od tuženika – nalogodavca u svim postupcima u kojima je uspio u naplati u cijelosti. Po ocjeni revizijskog suda, odredbe članka 10. ZOO- a svim sudionicima u obveznim odnosima nalažu ponašanje s određenim stupnjem pažnje u ispunjavanju obveza i prava, te se ujedno određuju tri stupnja pažnje – pažnja dobrog

³⁸⁰ Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-4587/2014 od 8. siječnja 2016., Vrhovni sud Republike Hrvatske poslovni broj Rev t-156/2012 od 29. travnja 2015., Županijski sud u Zagrebu, poslovni broj GŽ-3700/2022 od 16. travnja 2024.

³⁸¹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-468/2023 od 7. studenog 2023.

domaćina, pažnja dobrog gospodarstvenika i pažnja dobrog stručnjaka. Nadalje, načelo savjesnosti i poštenja, kao pravni standardi, prilagođavaju se konkretnim okolnostima pojedinog ugovornog odnosa s ciljem utvrđenja o tome kako bi se u danoj situaciji ponašao uredan i savjestan gospodarstvenik ili dobar domaćin te dobar stručnjak kad je u pitanju profesionalna djelatnost, kao što je to, ovom slučaju, bio slučaj. Kako su odredbe ZOO-a, u pogledu pravnih posljedica raskida odnosno otkaza ugovora, dispozitivne naravi, u konkretnom se slučaju ne može govoriti o protupravnom i nesavjesnom ponašanju jedne strane, tim više što su posljedice raskida odnosno otkaza ugovorile visoko kvalificirane osobe. Tome u prilog ide nesporna činjenica da je tužitelj – nalogoprimac odvjetnik, te je sklapao pravni posao iz svoje profesionalne djelatnosti pa je objektivno za očekivati da je upotrijebio profesionalno znanje i vještine, te postupao s potrebnom pažnjom da bi postigao određeni cilj (pažnja dobrog stručnjaka) u postizanju kojeg, s obzirom na svoju profesiju, nije bio u slabijem položaju u odnosu na tuženika – nalogodavca. Slijedom navedenog, revizijski sud smatra da su niže stupanjski sudovi pravilno primijenili odredbe materijalnog prava zaključivši da su sudionici ugovornog odnosa postupali sukladno načelu savjesnosti i poštenja kad su prilikom sklapanja ugovora ugovorile sadržaj odredbe za slučaj raskida ugovora te da tužitelj – nalogoprimac nema pravo na nagradu (naknadu) za rad obavljen do dana otkaza, a kako tužitelj – nalogoprimac nije dokazao pretpostavke za naknadu štete zbog otkazivanja ugovora, tužitelju – nalogoprimcu ne pripada ni pravo na naknadu štete zbog jednostranog otkaza ugovora o nalogu.

Što se tiče vrste štete, iz ZOO-a ne proizlazi koju štetu bi druga ugovorna strana bila dužna naknaditi u slučaju otkazivanja ugovora u nevrijeme ili protivno zakonskim ili ugovornim odredbama. Iz jedne sudske odluke proizlazi da se šteta koju bi pojedina ugovorna strana trpjela uslijed otkaza ugovora od druge ugovorne strane ne može sastojati od izgubljene dobiti (u konkretnom primjeru povrat investicije za kupljene aparate i dobit koju bi tužitelj mogao osnovano očekivati prema redovitom tijeku stvari kroz cijenu prodaje reagensa zdravstvenim ustanovama), odnosno štete do koje je došlo zbog izostanka potpune realizacije ugovora, iz razloga što se radi o šteti koju je oštećena ugovorna strana morala predvidjeti i u trenutku pregovora o sklapanju ugovora. Prema tome, ako ugovorna strana pristane na ugovornu odredbu kojom je predviđeno da svaka strana može otkazati ugovor u svako doba (prije isteka roka na koji je ugovor sklopljen), navedeno ne može dovesti do toga da se može smatrati da je otkaz dan u nevrijeme. U protivnom, takva ugovorna odredba o pravu na otkaz „ne bi imala nikakvog smisla, a tužitelj bi bio u poziciji da može ugovoriti pravo na otkaz govora ne

vodeći računa o tome koje su pravne posljedice takve ugovorne odredbe, što nije u skladu s načelom pravne sigurnosti³⁸². Međutim, s obzirom na to da, kao što je ranije spomenuto, ZOO pobliže ne utvrđuje koju štetu bi ugovorna strana imala pravo potraživati u slučaju raskida ugovora u nevrjeme ili protivno zakonskim ili ugovornim odredbama, ovakvo tumačenje koje proizlazi iz citirane sudske odluke ne čini se zakonski utemeljenim ni opravdanim.

No, ugovorne strane ovlaštene su samim ugovorom predvidjeti iznos ugovorne štete koji je ugovorna strana koja otkazuje ugovor dužna naknaditi drugoj ugovornoj strani. Tako je zauzet stav da je liječnik specijalist koji je raskinuo ugovor o radu prije isteka roka iz ugovora o specijalizaciji obvezan vratiti poslodavcu, koji je u cijelosti ispunio svoju ugovornu obvezu isplaćene mu bruto plaće (kao dio troškova specijalizacije), zdravstvenoj ustanovi s kojom je sklopio ugovor o specijalizaciji kad je ugovorom o specijalizaciji tako ugovoreno neovisno o tome gdje je obavljao specijalizaciju³⁸³.

³⁸² Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-4067/2023 od 16. siječnja 2024.

³⁸³ Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev r-1502/2014 od 31. listopada 2017.

8. ZAKLJUČAK

Unatoč tomu što je, u pravilu, glavna svrha sklapanja ugovora njegovo ispunjenje po načelu *pacta sunt servanda*, zbog različitih okolnosti koje se mogu pojaviti nakon sklapanja ugovora, odnosno za vrijeme njegovog trajanja, ugovorne strane mogu biti onemogućene ili ograničene u izvršavanju svojih ugovornih obveza i ostvarivanju svojih ugovornih prava, što zbog subjektivnih, što zbog objektivnih razloga. Kako bi se takve pravne situacije što brže i bezbolnije riješile, zakonodavac je odredbama ZOO-a, kao *lex generalis*, predvidio postojanje odgovarajućih pravnih mehanizama i instituta kojima je ugovornim stranama omogućio izlazak iz takvih ugovornih odnosa, a koji će se primjenjivati u slučaju da ugovorne strane propuste urediti prestanak svog ugovornog odnosa samim ugovornim odredbama ili ako prestanak pojedinog ugovornog odnosa nije uređen *lex specialis* propisom.

U ovom radu analizirani su, kao načini prestanka ugovornih obveza, institut raskida ugovora (vrste raskida ugovora, uvjeti koji se moraju ispuniti da bi raskid mogao nastupiti odnosno biti izjavljen, pravne posljedice raskida ugovora) te institut otkaza ugovora (situacije u kojima otkaz može biti izjavljen, način njegova izjavljivanja te posljedice otkaza ugovora). Osim navedenog, ovim radom su analizirane i istoznačnice te sinonimi raskidu i otkazu ugovora koji se često (pogrešno) koriste kad se želi opisati prestanak pojedinog ugovornog odnosa (odustanak, storniranje ugovora), kao i odnos između raskida i otkaza ugovora naspram ništetnog ugovora ili ispunjenog ugovora.

Proučavajući i uspoređujući institut raskida i otkaza ugovora, zakonske odredbe kojima su isti regulirani, sudsku praksu iz koje je vidljiv način primjene tih dvaju instituta, autor ovog rada zaključio je da korištenje instituta otkaza ugovora ne predstavlja naročit problem u primjeni, dok je situacija s raskidom ugovora ipak drugačija, odnosno primjena tog instituta izaziva značajnije probleme u praksi od primjene otkaza.

Raskid ugovora predstavlja jedan od najkompleksnijih, ali i najčešće korištenih pravnih instituta u okviru prestanka obveznog pravnog odnosa koji je, unatoč svojoj važnosti i zastupljenosti, fragmentarno reguliran sa svega petnaestak zakonskih članaka. Uslijed takve podnormiranosti za razumijevanje tog instituta i njegovu pravilnu primjenu u praksi od iznimne je važnosti, kao i uvijek u takvim situacijama, sudska praksa i stručna literatura, koja se pokazala osobito korisnom u kontekstu raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti i raskida ugovora kojima je rok bitan sastojak ugovora.

No, proučavajući sudsku praksu uočeno je da se u praksi, a samim time i u svakodnevnoj uporabi, vrlo često miješaju instituti raskida i otkaza ugovora, odnosno da se isti neujednačeno koriste. Razlog pogrešnom korištenju tih dvaju instituta u pravnom prometu nije samo okolnost da i do raskida i do otkaza ugovora dolazi jednostranom izjavom stranačke volje danom u cilju okončanja ugovornih odnosa, već i okolnost da se kroz mnogobrojne zakonske i podzakonske propise neujednačeno koriste termini raskida i otkaza ugovora, te se uvode i daljnji pojmovi poput izvanrednog otkaza koji doprinose daljnjoj neujednačenosti i pogrešnom shvaćanju odnosno razlikovanju tih dvaju instituta. Slijedom navedenog, iako se u svakodnevnom govornom jeziku pojam raskida i otkaza ugovora miješaju i poistovjećuju s obzirom na to da su oba usmjerena ka okončanju ugovornog odnosa, zakonska se uređenja ova dva instituta uvelike razlikuju i sa sobom povlače različite pravne posljedice.

Naime, raskid ugovora predstavlja, u pravilu, izvanredni način prestanka ugovora i ugovornih odnosa usmjeren na ugovore čiji su predmet trenutačne činidbe ili oni ugovori s uzastopnim, sukcesivnim činidbama kod kojih jedna ugovorna strana ne ispuni odnosno zakasni u ispunjenju svojih ugovornih obveza ili ih ispuni s nedostacima. Za raskid ugovora, kao izvanredni način prestanka ugovornih odnosa, karakteristično je da takav prestanak ugovornih odnosa nije sadržan u urednom i potpunom ispunjenju ugovornih obveza koji bi se za taj ugovor, po redovnom tijeku stvari, očekivao od ugovornih strana da su ugovorne strane ispunile svoje ugovorne obveze na način i u rokovima utvrđenim samim ugovorom ili na drugačiji način. Međutim, institut raskida moguće je koristiti i u obliku sporazumnog raskida ugovora na temelju kojeg ugovorne strane sporazumno završavaju svoj ugovorni odnos, pri čemu takvom završetku ne mora prethoditi povreda ugovornih obveza jedne ugovorne strane.

Nadalje, raskid ugovora, u pravilu, dovodi do nastanka restitucijskih obveza koje se sastoje u obvezi vraćanja činidbi, obvezi naknade koristi koje je restitucijski dužnik imao od činidbi te obvezi naknade troškova koje je on imao od činidbi ispunjenih prije prestanka ugovora. Prema tome, a s obzirom da bi, u pravilu, raskidu ugovora trebalo prethoditi neispunjavanje ugovornih obveza odnosno zakašnjenje u ispunjenju istih, raskid ugovora trebao bi biti shvaćen kao suprotnost pravilnom i urednom ispunjenju ugovornih obveza, kao redovnom načinu prestanka ugovornih odnosa. No, za takav pristup bilo bi potrebno raskid primjenjivati samo u situacijama u kojima dolazi do neispunjenja, neurednog ispunjenja ili zakašnjenja s ispunjenjem činidaba (smetnje činidbe) koje čine predmet ugovora, a zbog kojih ugovorna strana ne može u cijelosti ili djelomično ispuniti svoje ugovorne obveze. Pri tome bi bilo važno definirati i sve smetnje koje mogu prouzročiti raskid ugovora, odnosno što bi sve

neispunjenje ugovornih obveza obuhvaćalo, te intenzitet neispunjenja koji bi trebao biti postignut kako bi se smatralo da je nastupilo neispunjenje ugovorne obveze, kao izbjegavati korištenje pravnih standarda prilikom definiranja obveza ugovornih strana, jasnije definirati pravne posljedice koje nastupaju raskidom ugovora, uključujući i trenutak od kojeg takve pravne posljedice nastupaju.

Isto tako, a s obzirom na to da se u praksi raskid ugovora koristi i kao način prestanka pojedinog ugovora u situacijama kad ugovorne strane suglasno utvrde svoju namjeru za okončanjem njihovog ugovornog odnosa (bilo predviđanjem takve namjere unaprijed, odnosno samim odredbama ugovora bilo naknadno, odnosno sklapanjem sporazuma o raskidu), korištenje raskida u takvim situacijama doprinijelo je tome da se raskid nužno ne shvaća odnosno ne koristi samo kao izvanredni način prestanka pojedinog ugovornog odnosa kojem je prethodilo neispunjavanje ili zakašnjenje u ispunjavanju ugovornih obveza od jedne ugovorne strane.

S druge strane, iz zakonskih odredbi proizlazi da je (redovni) otkaz ugovora uređen kao način prestanka trajnih ugovora sklopljenih na neodređeno razdoblje te trajnih ugovora sklopljenih na određeno vrijeme kod kojih je odredbama predviđeno pravo ugovornih strana na otkaz takvih ugovora prije isteka razdoblja na koje su sklopljeni. Prema tome, proučavajući institut redovnog otkaza ugovora, takav način prestanka bliži je ispunjenju ugovora kao redovnom načinu prestanka ugovora nego li samom raskidu ugovora, s obzirom na to da se za otkaz ne traži pretpostavka prethodne povrede ugovornih obveza, odnosno neispunjenje ugovornih obveza djelomično ili u cijelosti, ili zakašnjenje u ispunjenju ugovornih obveza.

Međutim, iz zakonskih odredaba ZOO-a, ali i drugih propisa poput Zakona o najmu stanova, Zakona o zakupu i kupoprodaji poslovnoga prostora, proizlazi i postojanje izvanrednog otkaza ugovora, koji, za razliku od gore opisanog redovnog otkaza, predstavlja izvanredni način prestanka trajnog ugovora do kojega dolazi zbog smetnje u činidbi (npr. povreda ugovornih obveza, nepotpuno ili neuredno ispunjenje ugovornih obveza, zakašnjenje u ispunjenju ugovornih obveza i slično) ili nekog drugog važnog razloga, a koja se pretpostavka ne traži kod redovnog otkaza. No, daljnja komplikacija tog pojma sadržana je u tome da zakonske odredbe kojima se uređuje izvanredni otkaz ni ne koriste nužno pojam „izvanredni“ već ta izvanrednost otkaza proizlazi iz okolnosti da se za takav prestanak ugovornog odnosa traži postojanje važnog razloga (npr. opetovano kršenje ugovornih obveza) čime se naglašava iznimnost situacije u kojoj se isti može koristiti, ali i iz okolnosti da se kod takvog otkaza ugovorna strana koja otkazuje ne treba pridržavati otkaznog roka kao što bi to bio slučaj kod

redovnog otkaza. Konačno, izvanredni otkaz, u pravilu, nema nastanak restitucijskih obveza, kao što to nema ni redovni otkaz.

Slijedom navedenog, po mišljenju autora, izvanredni otkaz predstavlja način prestanka ugovora koji ima i elemente raskida i redovnog otkaza ugovora. Naime, elementi raskida ugovora koji se mogu pronaći kod izvanrednog otkaza jesu postojanje bitnog razloga za izvanredni prestanak ugovora koji se mogu očitovati u smetnjama u činidbi ili postojanju drugih važnih razloga za takav prestanak ugovornog odnosa za koje može, ali i ne mora odgovarati ugovorna strana. S druge strane, element otkaza ugovora koji se može pronaći kod izvanrednog otkaza je okolnost da se takvi otkazi daju, u pravilu, kod trajnih ugovora te da takvi ugovori, u pravilu, ne povlače za sobom restitucijske obveze ugovornih strana.

Imajući u vidu sve prethodno navedeno, autor je mišljenja da bi radi jasnijeg razlikovanja raskida i otkaza ugovora, a samim time i posljedica koje nastaju nastupanjem raskida i otkaza ugovora, bilo korisno da se zakonskim propisima jasno utvrdi da raskid ugovora ima učinak *ex tunc* ili *pro futuro*, ovisno o okolnostima svakog pojedinog ugovornog odnosa te bez obzira radi li se o ugovorima kojima je predmet ispunjenja jednokratna, trajna ili sukcesivna obveza. Primjer kada bi raskid ugovora imao *ex tunc* učinak možemo pronaći kod raskida djelomično ispunjenog ugovora o kupoprodaji nekretnine kod kojeg nastaje obveza vraćanja primljenog po osnovi raskinutog ugovora. S druge strane, primjer kada bi raskid ugovora imao *pro futuro* učinak možemo pronaći kod raskida ugovora o najmu kod kojeg se ugovorne strane nemaju obvezu vraćanja primljenog po osnovi raskinutog ugovora, ali se ugovorne strane oslobađaju svih budućih obveza koje bi proizlazile iz sada raskinutog ugovora.

S druge strane, za otkaz ugovora bilo bi uputno predvidjeti da otkaz ugovora ima učinak samo *pro futuro*, bez obzira radi li se o trajnoj ili sukcesivnoj obvezi. Primjer kada bi otkaz ugovora imao učinak *pro futuro* možemo pronaći kod otkaza ugovora o kreditu do kojeg dođe zbog neispunjavanja obveze korisnika kredita, a uslijed kojeg otkazivanja dospijeva na naplatu cjelokupni iznos preostalog, neotplaćenog duga zajedno sa pripadajućim kamatama, naknadama i troškovima, odnosno otkazom ugovora ne nastaje obveza vraćanja primljenog po osnovi raskinutog ugovora, kao što je to slučaj kod raskida ugovora. Isto tako, po mišljenju autora, bilo bi poželjno da se bilo kakva intervencija ugovornih strana usmjerena na sporazumni prestanak ugovornih obveza koja nije prouzročena povredom ugovornih odnosa okarakterizira kao otkaz ugovora, a ne kao raskid ugovora. Navedeno bi podrazumijevalo i da se sporazumni raskid ugovora, kao način prestanka ugovornog odnosa kojem ne prethodi

povreda ugovornih obveza od jedne ugovorne strane, okarakterizira zapravo kao otkaz ugovora, a ne kao raskid ugovora.

Konačno, autor ovog rada smatra da je, unatoč tomu što se iz zakonskih odredbi, sudske prakse i pravne literature mogu utvrditi obrisi instituta raskida i otkaza ugovora, pretpostavke i način njihove primjene te posljedice do kojih dolazi njihovim nastupanjem, a s ciljem izbjegavanja pravnih praznina te spornih situacija, poželjno detaljnije zakonski regulirati i razgraničiti institut raskida i otkaza ugovora, kao i podvrstu otkaza sadržanu u izvanrednom otkazu na način da se ta vrsta načina prestanka ugovornog odnosa podvede pod raskid ugovora.

9. POPIS LITERATURE

Babić, Siniša; Općenito o raskidu ugovora, Pravo i porezi, br. 2/18, veljača, 2018., str. 64. – 71., dostupno ovdje <https://www.rrif.hr/pip-2018-2/>

Babić, Slavko; Raskid ugovora zbog neispunjenja, Računovodstvo, revizija i financije, br. 4/2001, travanj 2001., str. 129. – 134., dostupno ovdje <https://www.rrif.hr/clanak-1752/>

Baretić, Marko; Treba li se u hrvatskom obveznom pravu koristiti konceptima pozitivnog i negativnog pogodbenog interesa?; Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 62 No. 5 – 6, 2012., str. 1537. – 1578., dostupno ovdje <https://hrcak.srce.hr/100051>

Belaj, Vlado; Raskid ili izmjena ugovora o doživotnom uzdržavanju zbog promijenjenih okolnosti; Pravni vjesnik, god. 17., br. 3 – 4, Osijek, 2001., str. 9 – 25.

Belaj, Vlado; Raskid ili izmjena ugovora o prodaji zbog promijenjenih okolnosti; Pravo i porezi, br. 7., srpanj 2000., str. 6. – 8.

Crnić, Ivica; Odštetno pravo; Zgombić & Partneri– nakladništvo i informatika d.o.o., Zagreb, 2008.

Crnić, Ivica; Zakon o obveznim odnosima, Napomene, komentari, sudska praksa i abecedno kazalo pojmova, Organizator, 2010.

Ćesić, Zlatko; Bobinac, Dubravka, Raskid ugovora, FIP – Financije i pravo, 5 (2), 2017., str. 71. – 80., dostupno ovdje <https://hrcak.srce.hr/193151>

Ćesić, Zlatko; Izmjena ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti, Računovodstvo, revizija i financije, 27, 2017., 12, str. 277. – 282., dostupno ovdje <https://www.rrif.hr/clanak-18225/>

Golub, Alen; Pravne posljedice raskida ugovora, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse: građansko, trgovačko, radno i procesno pravo u praksi: godišnjak, 23, 2016., str. 553. – 563.

Gorenc, Vilim; Belanić, Loris, Momčilović, Hrvoje; Perkušić, Ante; Pešutić, Andrea; Slakoper, Zvonimir; Vukelić, Mario; Vukmir, Branko; Komentar Zakona o obveznim odnosima, Zagreb, 2014.

Gorenc, Vilim; Komentar Zakona o obveznim odnosima, Računovodstvo, revizija i financije, Zagreb, 2005.

Gorenc, Vilim; Zakon o obveznim odnosima s komentarom, RRiF, Zagreb, 1998.

Jakovina, Dražen; Raskid ugovora, Pravo u gospodarstvu: časopis za gospodarsko – pravnu teoriju i praksu, 54, 2015., str. 847. – 879.

Kaladić, Ivan; Neki aspekti raskida ugovora zbog neispunjenja, Pravo i porezi, 9, 2000., 7, str. 6. – 8.

Klarić, Petar; Vedriš Martin; Građansko pravo, Narodne novine d.d., Zagreb, veljača 2009.

Klarić, Petar; Vedriš Martin; Građansko pravo, Narodne novine d.d., Zagreb, veljača 2014.

Knežević, Nikola; Otkaz ugovora – jedan od načina prestanka obveza; Pravo i porezi: časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu; 22, 2013., str. 3. – 6., dostupno ovdje <https://www.rrif.hr/clanak-14901/>

Miladin, Petar; Odnos kondicijskog i drugih srodnih imovinskopravnih zahtjeva, Djelotvorna pravna zaštita u pravičnom postupku – Liber amicorum Mihajlo Dika, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 1083. – 1105.

Milotić, Ivan; Raskid ugovora u ZOO-u – pojam, raskid voljom stranaka i silom zakona (*ex lege*); Pravo i porezi: časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu – 29, 2020., 7 – 8; str. 37. – 43., dostupno ovdje <https://www.rrif.hr/clanak-20316/>

Momčilović, Hrvoje; Nevaljanost ugovora – Ništetni i pobojni ugovori prema Zakonu o obveznim odnosima, Hrvatska pravna revija, 15, 2015., 2, str. 7. – 32.

Napijalo, Dragan; Raskid ugovora zbog neispunjenja obveza, Odvjetnik: Glasilo odvjetnika Hrvatske, 64 (1991), 7 – 8; str. 27. – 33.

Nikšić, Saša; Clausula rebus sic stantibus i ekonomska kriza; Zbornik 54. susreta pravnika Opatija, 2016., str. 159. – 182.

Nikšić, Saša; Pisani oblik ugovora i drugih pravnih poslova; Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2022., 72 (1 – 2), str. 299. – 328., dostupno: <https://hrcak.srce.hr/280134>

Nikšić, Saša; Temeljna obilježja instituta izmjene ili raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti, Liber amicorum Nikola Gavella, Građansko pravo u razvoju, Zagreb, 2007., str. 563. – 603.

Nikšić, Saša; Utjecaj razloga za preuzimanje obveze na valjanost pravnih poslova; Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 56 (6), 2006., str. 1809 – 1846., dostupno <https://hrcak.srce.hr/6424>

Pavečić Kučinić, Nikolina; Prestanak ugovora i prestanak ugovornih obveza; Pravo i porezi: časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu, 28, 2019., 10; str. 50. – 58.

Pavić, Đuro; Prestanak obveznog pravnog odnosa po osnovama odustanka ili raskida ugovora; Računovodstvo, revizija i financije; 4, 2019., 9, str. 121. – 131.

Pavić, Đuro; Prestanak obveznog pravnog odnosa po osnovama raskida ugovora, Stručne informacije za poduzeća i druge pravne osobe 44, 1995., 1, str. 1 – 9.

Pavlović, Mladen; Raskid ugovora i pravne posljedice raskida, Hrvatska pravna revija, Obvezno pravo, 1, 2001., 9, str. 14. – 23.

Petrić, Silvija; Izmjena ili raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti prema novom Zakonu o obveznim odnosima; Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 28 (2007), 1, str. 107. – 155., dostupno: <https://hrcak.srce.hr/file/40011>

Raffaelli, Bogoljub; Prestanak obveznih ugovora, Informator br. 54., 2006., 5449 – 5450, 27., str. 14. – 16.

Raffaelli, Bogoljub; Raskid ugovora zbog neispunjenja i raskid ili izmjena ugovora zbog promijenjenih okolnosti; Hrvatska gospodarska revija, 49, 2000., 7, str. 784. – 789. (72 – 77)

Slakoper, Zvonimir; Clausula rebus sic stantibus – sredstvo za uspostavu narušene ravnoteže strana, Novi informator, br. 6628, svibanj 2020., dostupno: <https://informator.hr/strucni-clanci/clausula-rebus-sic-stantibus-sredstvo-za-uspostavu-narusene-ravnoteze-strana>

Slakoper, Zvonimir; Gorenc, Vilim; Obvezno pravo, Opći dio, sklapanje, promjene i prestanak ugovora; Novi informator, Zagreb, 2009.

Slakoper, Zvonimir; Raskid ugovora zbog zakašnjenja i neispunjenja; Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 28, 2003. Suppl. 3., str. 525. – 552.

Slakoper, Zvonimir; Raskid ugovora zbog zakašnjenja i neispunjenja II., Pravo i porezi, br. 4., 2004.

Šarac, Mirela; Raskid ugovora: usporednopravni pristup; Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 63., 2013., 5 – 6, str. 1081. – 1093.

Topić, Goran; Raskid ugovora; Pravo i porezi: časopis za pravnu i ekonomsku teoriju i praksu / Vilim Gorenc. – 28 (2019), 4; str. 71. – 76.

Tot, Ivan; Pojam trajnog obveznog odnosa; Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku, Vol. 34 No. 2, 2018., str. 57. – 72., dostupno <https://hrcak.srce.hr/204215>

Tot, Ivan; Prestanak trajnih obveznih odnosa; Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 39, br. 3, 2018. str. 1171. – 1206., dostupno <https://hrcak.srce.hr/file/316031>

Tot, Ivan; Raskid, otkaz i opoziv ugovora: prijedlozi *de lege ferenda*; Pravo u gospodarstvu: časopis za gospodarsko – pravnu teoriju i praksu, 63, 2023., 2, str. 241. – 318.

Vizner, Boris; Komentar Zakona o obveznim odnosima, Zagreb, 1978.

Zrilić, Zrinko; Raskid ugovora i njegovi učinci, Odvjetnik, br. 5 – 6, 1997.

10. PRAVNI IZVORI

Građanski zakonik (*Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002*), BGBl. I S. 42, 2909, 2003 I S. 738, posljednje izmijenjen čl. 1. Zakona od 14. 3. 2023., BGBl. 2023 I Nr. 72)

Građanski zakonik (*Code civil*) od 21. 3. 1804., posljednje izmijenjen Dekretom br. 2023 – 65 od 3. 2. 2023., JORF 31/2023

Građanski zakonik (*Codice civile*): *Regio decreto* od 16. 3. 1942., br. 262, *Approvazione del testo del Codice civile*, GU 79/1942, posljednje izmijenjen s *Decreto legislativo* od 10. 10. 2022., br. 149, GU 243/2022, koji je izmijenjen Zakonom od 29. 12. 2022., br. 197, GU 303/2022

Opći građanski zakonik (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie*), JGS Nr. 946/1811, s posljednjom izmjenom od 30. 3. 2023., BGBl. I Nr. 30/2023

Pomorski zakonik, „Narodne novine“ br. 181/04., 76/07., 146/08., 61/11., 56/13., 26/15., 17/19.

Pravilnik o sadržaju i obliku obavijesti o pravu potrošača na jednostrani raskid ugovora sklopljenih na daljinu i ugovora sklopljenih izvan poslovnih prostorija, „Narodne novine“ br. 117/22.

Zakon o elektroničkim komunikacijama, „Narodne novine“ br. 76/22., 14/24.

Zakon o nasljeđivanju („Narodne novine“ br. 48/03., 163/03., 35/05., 127/13., 33/15., 14/19.

Zakon o nasljeđivanju (1955), „Službeni list FNRJ“ br. 20/55., „Službeni list SFRJ“ br. 12/65., 42/65. – službeni pročišćeni tekst, „Narodne novine“ br. 52/71., 47/78., 71/91., 37/94., 56/00., 48/03.

Zakon o obveznim i stvarnopravnim odnosima u zračnom prometu, „Narodne novine“ br. 132/98., 63/08., 134/09., 94/13.

Zakon o obveznim odnosima, „Narodne novine“ br. 35/05., 41/08., 125/11., 78/15., 29/18., 126/21., 114/22., 156/22., 145/23., 155/23.

Zakon o obveznim odnosima, „Službeni list SFRJ“ br. 29/78., 39/85., 46/85., 57/89., „Narodne novine“ br. 53/91., 73/91., 3/94., 111/93., 107/95., 7/96., 91/96., 112/99., 88/01., 35/05.

Zakon o poljoprivrednom zemljištu, „Narodne novine“ br. 20/18., 115/18., 98/19., 57/22.

Zakon o porezu na promet nekretnina, „Narodne novine“ br. 115/16., 106/18.

Zakon o radu, „Narodne novine“ br. 93/14., 127/17., 98/19., 151/22., 64/23.

Zakon o trgovačkim društvima, „Narodne novine“ br. 111/93., 34/99., 121/99., 52/00., 118/03., 107/07., 146/08., 137/09., 152/11. – službeni pročišćeni tekst, 111/12., 125/11., 68/13., 110/15., 40/19., 34/22., 114/22., 18/23., 130/23., 136/24.

Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, „Narodne novine“ br. 91/96., 68/98., 137/99., 22/00., 73/00., 114/01., 79/06., 141/06., 146/08., 38/09., 153/09., 90/10., 143/12., 94/17. – službeni pročišćeni tekst, 152/14., 81/15. – službeni pročišćeni tekst

Zakon o zakupu i kupoprodaji poslovnoga prostora, „Narodne novine“ br. 125/11., 64/15., 112/18., 123/24.

Zakon o zaštiti potrošača, „Narodne novine“ br. 41/14., 110/15., 14/19.

Zakon o zaštiti potrošača, „Narodne novine“ br. 19/22., 59/23.

11. SUDSKA PRAKSA

Okružni sud u Sisku, poslovni broj GŽ-430/1984 od 19. ožujka 1984.

Općinski sud u Novom Zagrebu, poslovni broj Povrv-269/2023 od 27. studenog 2023.

Privredni sud Hrvatske, poslovni broj PŽ-160/1993 od 15.6.1993.

Privredni sud Hrvatske, poslovni broj PŽ-2677/1991 od 17. studenog 1992., objavljena u časopisu Informator broj 4285/1995.

Privredni sud u Zagrebu, poslovni broj PŽ-3442/1993 od 18. siječnja 1994.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-1223/2001 od 13. ožujka 2001.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-1446/2005 od 5. veljače 2008.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-1557/1995 od 13. veljače 1996.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-2075/2023 od 7. lipnja 2023.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-2101/2022 od 14. veljače 2023.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-2401/1994 od 14. rujna 1994.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-2771/2005 od 26. kolovoza 2008.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-3045/2015 od 21. studenog 2018.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-4067/2023 od 16. siječnja 2024.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-4067/2023 od 16. siječnja 2024.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-419/2015 od 4. lipnja 2019.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-5417/2002 od 4. svibnja 2004.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-654/1994 od 6. rujna 1994.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-6737/2003 od 10. svibnja 2005.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-6875/2010 od 15. travnja 2014.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-7635/2015 od 13. ožujka 2018.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-7896/2011 od 15. travnja 2015.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-870/2019 od 7. lipnja 2019.

Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, poslovni broj PŽ-886/2024 od 29. veljače 2024.

Vrhovni sud Hrvatske, poslovni broj Rev-1192/1990 od 2. listopada 1990.

Vrhovni sud Republike Hrvatske poslovni broj Rev t-156/2012 od 29. travnja 2015.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj GŽ-12/2019 od 30. srpnja 2019.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj GŽ-19/2016 od 7. prosinca 2016.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev r-1502/2014 od 31. listopada 2017.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev r-304/2008 od 15. listopada 2008.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev x- 429/2016 od 30. lipnja 2020.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev x-1220/2013 od 30. prosinca 2014.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev x-158/2011 od 28. travnja 2011.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev x-1798/2011 od 24. veljače 2015.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1000/2006 od 11. srpnja 2007.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1118/1987 od 4. studenog 1987.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1281/1985 od 23. listopada 1985.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1292/2021 od 13. lipnja 2023.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1318/2010 od 27. lipnja 2012.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1467/1996 od 6. prosinca 2000.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1505/2002 od 8. prosinca 2004.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-159/2000 od 25. listopada 2000.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1604/1994 od 28. ožujka 1996.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1715/2013 od 10. listopada 2013.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1743/1988 od 15. veljače 1989.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1798/2011 od 21. kolovoza 2015.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1877/1999 od 1. prosinca 1999.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1885/1992 od 24. studenog 1992.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1941/1983 od 28. ožujka 1984.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-1954/1997 od 28. ožujka 2001.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-2084/1991 od 12. prosinca 1991.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-2115/1988 od 25. travnja 1989.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-232/2004 od 7. prosinca 2005.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-252/1997. od 23. studenog 2000.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-2715/2018 od 24. rujna 2019.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-2729/1992 od 5. prosinca 1993.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-3031/2019 od 21. travnja 2020.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-3123/1999 od 29. siječnja 2002.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-322/2020 od 7. prosinca 2021.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-3311/1995 od 25. svibnja 1999.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-339/2009 od 14. siječnja 2010.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-439/1996 od 5. lipnja 1996.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-468/2023 od 7. studenog 2023.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-58/2003 od 26. studenog 2003.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-659/2008 od 15. rujna 2010.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-691/2006 od 22. kolovoza 2006.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-710/2003 od 13. travnja 2005.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-710/2013 od 4. rujna 2013.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-739/2005 od 22. ožujka 2006.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-765/2008 od 29. listopada 2008.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-77/2005 od 19. prosinca 2006.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-806/2006 od 30. studenog 2006.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-822/2019 od 12. travnja 2023.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-825/2013 od 19. studenog 2013.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-852/2007 od 30. siječnja 2008.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-925/2011 od 11. svibnja 2011.

Vrhovni sud Republike Hrvatske, poslovni broj Rev-988/2006 od 8. studenog 2006.

Županijski sud u Bjelovaru, poslovni broj GŽ-640/2017 od 13. prosinca 2018.

Županijski sud u Dubrovniku, poslovni broj GŽ-806/2019 od 16. listopada 2019.

Županijski sud u Puli – Pola, poslovni broj GŽ-1220/2021 od 2. prosinca 2021.

Županijski sud u Puli – Pola, poslovni broj GŽ-1273/2020 od 15. prosinca 2020.

Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-119/2019 od 29. travnja 2020.

Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-1486/2019 od 20. travnja 2020.

Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-1597/2008 od 22. prosinca 2008.

Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-230/2015 od 9. ožujka 2016.

Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-2339/2015 od 26. siječnja 2016.

Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-2374/2017 od 24. travnja 2018.

Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-428/2007 od 8. svibnja 2007.

Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-4587/2014 od 8. siječnja 2016.

Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-4587/2014 od 8. siječnja 2016.

Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-4859/2014 od 10. veljače 2015.

Županijski sud u Varaždinu, poslovni broj GŽ-97/2020 od 14. siječnja 2021.

Županijski sud u Zagrebu, poslovni broj GŽ-3700/2022 od 16. travnja 2024.

Županijski sud u Zagrebu, poslovni broj GŽ-7016/2016 od 21. ožujka 2017.

Županijski sud u Zagrebu, poslovni broj GŽ-881/2021 od 7. lipnja 2022.